

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Top. WTRes
168-82

Adq. C-WMAφ
1001191877

Biblioteca
 de Catalunya

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

80 87

Departament de Cultura
Generalitat de Catalunya

Top. 168-82
W. H. R. S.

Ad. C - H. M. A. φ
1001191877

Biblioteca
de Catalunya

1001191877

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

Errata typographica, si quæ sunt in hoc Opere (ita ut defecere, vel abundare aliquam litteram mediis dictionibus fortasse contigerit), Auctoris incuria ne tribuantur, sed qua par est humanitate, qui legent excusent, & corrigant: Hæc autem recognovimus emendanda.

IN DISSERTATIONE

Pag. 12. lin. 4. ademerit *lege* ademerit
28. 27. *desinasse*
56. 19. *exors*
exfors

IN ADNOTATIONIBUS

Pag. 17 (4) lin. 4. *foculos* *lege* *foculos*
88. (1) lin. 9. *alii*
103. (3) lin. 3. *lacunaria* *lacunaria*

Alqui, ea sunt animadvertenda peccata maxime, quæ difficillime præveniuntur.
Cicero pro Sexro Roscio Amerino.

Theodeticus Italiae Rex . 61. Huius
nominis orthographiam aduersus
Dionysium Periegetam in
Tertium vide apud Fabricium . *scripta*
Domestici . Cap. VII. pag. 521.
Theodorus imago ornata Menelli in an-
tique pictura . 27. 28.
Thomastinus Jacobus Philippus nota-
tus . 16.
Thursorum pronuntiatio peculiaris .
viii.
Tiberius Imperator Romanorum insti-
tuit Officium A. A. V. C. T. A. T. C. C.
Titus Livius . viii. 14. 31. 52.
Tripoda aurium ornamenta . 26.

V

Valerius , Caius Flaccus antiquus
Poeta . 66.
Varro Marcus Terentius . viii. 71.
110.
Vasarius Georgius laudatur . 78. &
item alibi.
Vas fide Etrusci operis ineditum Ro-
maz in Museo Vindob. 42.
Vaticane Basilicae Candelabra , quae
vulgo aureae dicuntur . 87. 88.
Vegetius Renatus . iii.
Veneri veteres Ethnici tribuebant prin-
cipium , & finem humanae vitae . 18.
Ejus Signum inauribus ornatum in
apud Graecos . 19. Quare brycinna
dicetur . 51. Epithymia nuncupa-
ta . 20. Item Libitina . 18.
Veneris iactus in Ta-
riuatium . 51. Veneris iactus in Ta-

F I N I S .

E X C U D E B A T

ROMAE APUD MONTEM JORDANUM

JOANNES ZEMPEL TYPOGRAPHUS

ANNO AB ORBE REDEMTO . CIO IO CC XXXIX.

MENSE SEXTILI .

Scalptores gemmarum nostræ ætatis .

- Adonius . 89.
 Constantius, Joannes, Carolus, Thoma . 90.
 mas . 94. 98.
 Gisingius, Franciscus . 95.
 Graaf, Godefridus . 96.
 Landus, Dominicus . 94. 95.
 Natter, Laurentius . 96. 97.
 Pihler, Antonius . 96.
 Key . 90. 91.
 Kol, Hieronymus . 96.
 Siretus, Flavius . 92. 93. Franciscus,
 Raymundus . 94.
 Tischer, Marcus . 96.

Scalptores gemmarum utuntur *Adam*

mauric, vel *Alia* . 101. 102. Item
 Microscopio . 102. An Veteribus il-
 lud notum fuerit . 103. & seqq. Utum
 eodem uterentur in scalpendis gem-
 mis . 107.

Scipio *Aemilianus* . 47.

Schefferus Joannes . 30. 45.

Scriptura Sacra mitram descriptionem
 habet *Secta Episcopa* . 56.

Scyphatus nummus qualis ? 38. Unum

Joanni Commeno peritque illustra-

tur . 38. 39.

Scyphi figura describitur . 43.

Segnenta species Monilis erant . 45.

Senatus *Grecorum* nummus . 111.

Sentinates populi *Umbria* incolentes.

Vit. XII.

Sepulcra *Ethnicorum* nostra ætate pas-

sim dicuntur . 15.

Servius . 111.

Sigonius Carolus . 42. 112.

Silius Italicus . 111.

Singentes gemmas incidunt . *Adi Lega-*

tione *Baraviam* ad *Magonum* *Tar-*

tiæ *Chamum* *Sine* Imperatorem,

descriptam ab *Joanne Niehoff*. ver-

naclæ, sed *latina* lingua donatam

per *Georgium Hornium* . Parte ul-

tima . Cap. 111. pag. 23. *Materia*

Sigillorum prestiosa, ibi ita legitur,

ex Ebore, *Lignis odoris*, *Marmore*,
Crystatillo, *Corallis*, *Gemmais*, quo-

rum *unaquaque materia determinatam*
requiritur artificem &c. Edit. *Am-*

stelod. in fol. C110 C1X XVII.

Smaragdi varii generis . 104.

Soecis ligneis utuntur Fratres tertii Or-

dinis Sancti *Francisci* *Affensis* . 85.

Socrates cum *Lamprocle* ludebat . 48.

Sortilegi erant etiam templorum mini-

stri . 64.

Speculum antiquum ovate figure . 42.

Item rotundæ, & quadratæ . *Ibidem*.

Spinulæ *Georgii S. R. E. Card.* imago,

gemmæ inculpra . 94.

Sponius *Jacobus* . 3. 28. 57. 64.

Stacutum *Urbis*, vetustæ editionis . 83.

Stroza *Leo Præsul*, *Vit. cl.* 78. De eo-

dem, alii que, agemus aliquando in

Opere *DE VIRIS NOSTRO ABO*

EDITIS *INGENII* *MONIMENTIS*,
VEL *ERVDITIONIS* *FAMA* *CLAU-*

RIS .

Suarclaus, *Joseph Maria* . *Vit.*

Svetonius, 17. 25. 28. 48. 60. 63.

T

TAbulæ ex ære inscriptæ rarissimæ

sunt . xi. Dux ingens exstantes

Romæ in *Museo* *Vitiorio* . vii. xii.

Talli duo vetustissimi exstant in *Museo*

Vitiorio . 72.

Talorum *Judas* . 71. 72.

Tempora *barbara*, ab irruptione *Gen-*

tiuin *barbararum* in *Romanum* *Im-*

petium nuncupata . 77.

Tercitians *Maurus*, vetustus *Pæta* .

Vit. ix.

Thebanorum *Lex* de *Artificibus* valde

utilis . 2. *V. Artifices*, *Figuli*, *Pidiores* .

Theodori-

Refrigerium Christiani precebatut de-
functis . 114.
Rhodiginus Caelius . 26. 49.
Romani gemmas insculpunt . 3. Virtu-
tibus plicumque addidit . 62. Epicu-
rcos eliminant . 56. *V. Epicurei*.
Rota rerum vicissitudines designat . 70.
Rosis utuntur Scalprores Gemmarum .
V. Gemme.
Rubeus Hieronymus . 28.

S

S Abitorum pronuntiatio peculiaris .

VIII.

Sarcinatrices curam gerebant Mundi
multiebris . 33. 34. *V. Mundus mu-
liebris*.
Sardonychi, quas virtutes tribuant re-
rum naturalium observatores . 109.

Q Uadra signabant panem Vercellio-
res Ethnicis . 71.
Quadratarii, hoc est characterum scul-
ptores in lapidibus . 114. Ita vero ap-
pellantur quoque marmorarii . &c.
Quintilianus . VII.
Quintus, pironomen apud Veteres .
113.
QUINTVS ALEX A. Scalprores gemma-
rum . 5. Caelator *Gemmae Victorianae*.
108. & seqq. Ejusdem nominis alter.
Statuarius . 115.

R

R Pro B. in epigraphae antiqui nu-
mismatis . 23.

Scalprores gemmarum a Georgio Vassaro, & aliis memorati.

Anichinus, Aloylius . 78.
Avantius, Nicolaus . 80. Item Jacobus
dicitur a nonnullis.
De Benedictis, Marthæus . 81.
Bernardus, Joannes a Castro Bono-
nensi . 78. 80. 88.
Il Borgognone . 89.
Bugia Sforzi, Dominiaci frater . 80.
Caradossus Ticiensis floruit Julio 11.
Pont. Max.
Cerialius, Joannes Jacobus . 80.
Cesari, seu Cesari, Alexander . 78.
De Camet, Dominicus . 80.
Delle Corniole, Joannes . 80.
Dordonius, Antonius . 84.
Francis, Franciscus . 80.
Joannes Maria, Mantuanus . 81.
Leonardus, Mediolanensis . 81.
Marmitta; item Ludovicus filius . 80.
Michael, didus Michelino . 80.
Lo Zoppo . 80.
Vicentinus, Valerius, ejusque filia .
81.
Hic dicitur etiam Jacobus Treccia .
De Trezzo, Colmas, & Jacobus . 80.
De I. pag. 140. primæ edit.
Talius a Vassaro dicitur exlitor . Par-
tagliacarne, Jacobus . 81.
Santacrucius, Philippus . 82.
De Rubens, Joannes Aronius . 80.
Di Rolo, Dominicus . 78.
De Piscia, Petrus Maria . 80.
Nigrolus, Philippus . 80.
Nichinus, Franciscus . 81.
Nastarius, Marthæus . 80.
Murius . 88.
Morus, Marcus Agnus . 81.
Mondella, Galcarus . 80.
Missoni, Gaspar, & Hieronymus . 80.

Scalprores gemmarum incerti.

Natalis, Flaminius . 85. 86.
Severus, Ravennas . 85.

Scal-

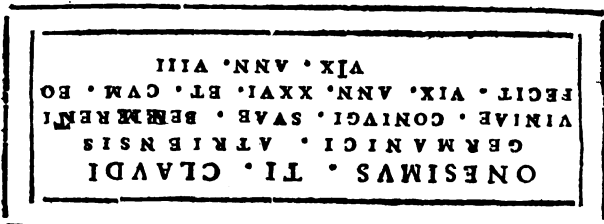

Panvinius Onuphrius . XII. & seq.
 Parvinitas in Tito Livio deprehensa .
 VII. 1.
 Partis amor erga liberos . 47.
 Pauli v. Pont. Max. imago insculpta
 in gemma . 87.
 Paulus Diaconus . 31. 110.
 Paulus . 18.
 Pausanias . VII. 1.
 Petronius Arbiter . 73.
 Petrus Apollolorum Princeps Cruci de-
 fixus in verso capite . 85.
 Phocildes . 70.
 Picart Bernardus Are incisor . 3.
 Picæres imagines cum vitio effingentes
 pœna multabantur . 2. *V. Artifices*
Riguli, Thebanorum Lex.
 Picezses . Convivialis adclamatio .
 44. 45. Item zseses . 41. 42. BENE
 VIAS . 73.
 Pignotius Laurentius . 26. 33.
 Pile Ludus apud Veteres . 48.
 Pius Joannes Baptista elegans Poeta .
 81. 82.
 Plautus . 68.
 Plinius . IV. 11. 14. 17. 21. 25. 31.
 100. 111. 114. Illustratur . 6. 7.
 103. 104.
 Plinius Junior . 65.
 Plutarchus . VII. 1. 19. 47.
 Pollignæ Melchior S. R. E. Card. 98.
 Pollidorus Petrus . Annibalis Card.
 Albani Auditor . 52. Ejus Epigram-
 ma in *Germannam Victoriam* . 53.
 Pollux Julius . 26. 49.
 Polycleus Gemmarum exaltator . 4. Al-
 ter, Statuarius . 116.
 Prænestini vocabula propria habuere .
 VII. 1.
 Pricæus Joannes Vir cl. tribuit Iosæ
 Mercero latinam Artillebeti interpreta-
 tionem . 67.
 Propertius Poeta UMBER . 13.
 Prologia varia apud Veteres Poetas La-
 tinos . 114. Exemplum aduulnus ex
 antiquo lapide inedito (alia tamen
 occasione) sequenti pagina 115, Cui
 rhythmicum hoc Epitaphium adden-
 dum est, quod servatur in *Museo*
Victorie, neque hactenus vulgatum
 fuit: Obstitit autem angustia loci, ne
 accensus, quibus insignitur, extri-
 merentur. Marmor altum est Unc. XI.
 & semis. Longum Palm. 1. Unc. V.
 Quandoquidem omnis locus apud est
 veteribus edendis monimentis .

Prudentius Christianus Poeta . 27.
 Puercorum negotia, juncunditas, risus,
 & ludi . 47. Regem per ludum sibi
 eligere solebant, quod item fastidant
 nostra ætate . 53. 54.
 Quædam

VLBIA . PHRYNE . VIXIT . TER . SENOS . ANNOS
 CARA . MEIS . VIXIT . SVBITO . FATALE . RAPINA
 FLORENTEM . VITA . / . SVSTVLIT . ATRA . DIES
 HOC . TVMVLONVM . CINERES . SIMVL . NAMQ . SACRA TI
 PER . MATREM . CARAM . SVNT . POSITIVÆ . MEI
 OVOS . PIVS . SÆPE . COLIT . FRATER . CONIVNXQ . PVELLÆ
 ATQVE . OBITVM . NOSTRVM . PLETIVS . VSOVE . LVNAT
 DI . MANES . ME . VNAM . RETINETE . VT . VIVERE . POSSINT
 OVOS . SEMPER . COLVI . VIVA . LIBENTE . ANIMO
 VT . SINT . QVI . CINERES . NOSTROS . BENE . FLORIBVS . SERTIS
 SÆPE . ORNENT . DICAT . SIT . MIHI . TERKA . LEVIS .

Nobis autem in his locis per monogramma, omnem litterarum catenam libuit indicare, non tantum verbum, aut nomen compendio designationem libuit indicare, super eunuciatia hæc est.

rum edictus ex *Museo Victorio*. 2. 3. 40.

O

Creæ unde ita dicitur? 110. Diversimode ita utebantur variæ generationes. 111. 112. Parabantur ex Coriis item ex *Aste* attenuato. *Ibidem*.

Adam Hieronymus Eques laudatur. 69. Eiusdem Gemma insignis prodituri, & illustratur. 70. & seqq. Officium ad IMAGINES. 64. ad VERBERA. 62. & seqq. 4. VOLVPTATIS. 58. & seqq. Orthographiam antiqui Sculptores aliquando neglexerunt. XII: XIII. 23. 114. 115.

Ornatrices aurium scemine. 21. Ornatibus prenuatationem propriam habent. VIII. Ottoni Umbrie populi. VII. XII. Otobonus Petrus Cardinalis Decanus. Item S. R. E. Procancllarius. 24.

P

PAGVS . Monitum artifex antiquus. 23.

Panis figura apud Veteres rotunda, & convexa. 71. Unde ita dicitur? *Ibidem*. Quadra signare solebant. 71. Variis modis confectus. *Ibidem*. Christiani- bi signabant figura Crucis. V. Christi- *Panvi-*

N

Negociatores Gemmarum antiquarum exlatarum. 15. 75. Idem gemmas exlatæ faciunt frequentes negociationis causa. 99.

Nero in Spectaculis utebatur Sinatagdo. 104. Fortasse concava superficiei. *Ibidem*. Eius imago nuper Adamanti insculpta. 94.

Nomina a Diis gentium, ab Urbibus, a Fluminibus, Lapidibus, Floribus &c. aufpicabantur Veteres. 114. Nonnus. 50.

Nuces ocellare. 48. Nucibus ludere. *Ibidem*.

Nummus Æreus Veterum Christiano-

Musca cæca, live *Ænca*, Ludus Veterum. 49.

Museum Barbarianum. 23. Capponium. 7. Caroli VI. Romanorum Imperatoris. 24. Otobonianum. 24. Strozium. 78. 98. Victorium, Vide *Victoriarum Museum*.

Mutatum Urbs prope Venetias, ibi Vasa crystallina cælantur nostra ætate. 89.

Mundus muliebris, ea quæ ad cultum sceminatum spectant indigitar. 33. Mortuorum cadavera olim, cum annis, vestibus, atque ornamentis cremabantur. 13. & seqq.

Mortuorum cadavera olim, cum annis,

- Libitina eadem, ac Venus. 18. 19. Vi-
 Menapius Aggidius. 24.
 Mercator Josias. 67.
 Messenius Epicureos efficit, et arque ex-
 trudunt. Vide *Epicurei*.
 Meursius Joannes. vi. 49. 53.
 Microscopium visu virtutem adauget.
Medicare digitis, Ludus Vetus. 50.
 102. Eodem an Vetus uterentur.
Ibidem; sed plura in seqq.
 Minio utebantur Veturiores in lapidi-
 bus, item Cinabari. 114. Eodem
 pariter in Voluminibus. *Ibidem*. La-
 pides antiqui *Minio* illiti. xxiv. 114.
 115.
 Molæ figura quænam fuerit demon-
 stratur. 70.
 Monile ornamentum proprium scemi-
 natum. 27. 29. A Cyro Alphas do-
 no datum. *Ibidem*. Homini-
 bus etiam donatur. 28. 29. Item Insan-
 tibus xi. Genis quoque, sive alatis
 pueris. 29. 118. Tribuitur item A-
 nimabus. 30.
 Monilia in Numismatibus *Ævi* infertio-
 ris. 38. 39. In antiquis imaginibus.
 27. 29. Diis tribuebant Vetus Eth-
 nici. 23. Christiani, quare id orna-
 menti genus sacris imaginibus appa-
 ruit? 39. 40.
 Monillium artifex PAGVS. ex vetusta
 inscriptione. 28.
 Monogrammata, quare inventa a Vete-
 ribus? x. Repetuntur in vetustis In-
 scriptionibus. 1x. x. xii. xxiv.
 124. In laterculis antiquis. 1x. Item
 in Gemmis inscriptis. 1x. x. Ea vero
 quæ de contrahendis literis per Mo-
 nogrammata diximus in Præfatione
 Pag. 1x. & potissime in adnotatis ad
 ealcem Pag. x. continentur seq. hoc
 Titulo antiquo adhuc inedito *Muses*
Victoris; Long. Pal. i. Unc. v. Alt.
 Unc. vii. Et continentur item alio
 Monumento adlato post Indicem Fi-
 guratum, Pag. xxiv. num. 1. Cete-
 rum, quæ pertinent ad siglas, &
 notas Vetus, illustrantur alii;
 Nobis
- Libitina eadem, ac Venus. 18. 19. Vi-
 Menapius Aggidius. 24.
 Mercator Josias. 67.
 Messenius Epicureos efficit, et arque ex-
 trudunt. Vide *Epicurei*.
 Meursius Joannes. vi. 49. 53.
 Microscopium visu virtutem adauget.
Medicare digitis, Ludus Vetus. 50.
 102. Eodem an Vetus uterentur.
Ibidem; sed plura in seqq.
 Minio utebantur Veturiores in lapidi-
 bus, item Cinabari. 114. Eodem
 pariter in Voluminibus. *Ibidem*. La-
 pides antiqui *Minio* illiti. xxiv. 114.
 115.
 Molæ figura quænam fuerit demon-
 stratur. 70.
 Monile ornamentum proprium scemi-
 natum. 27. 29. A Cyro Alphas do-
 no datum. *Ibidem*. Homini-
 bus etiam donatur. 28. 29. Item Insan-
 tibus xi. Genis quoque, sive alatis
 pueris. 29. 118. Tribuitur item A-
 nimabus. 30.
 Monilia in Numismatibus *Ævi* infertio-
 ris. 38. 39. In antiquis imaginibus.
 27. 29. Diis tribuebant Vetus Eth-
 nici. 23. Christiani, quare id orna-
 menti genus sacris imaginibus appa-
 ruit? 39. 40.
 Monillium artifex PAGVS. ex vetusta
 inscriptione. 28.
 Monogrammata, quare inventa a Vete-
 ribus? x. Repetuntur in vetustis In-
 scriptionibus. 1x. x. xii. xxiv.
 124. In laterculis antiquis. 1x. Item
 in Gemmis inscriptis. 1x. x. Ea vero
 quæ de contrahendis literis per Mo-
 nogrammata diximus in Præfatione
 Pag. 1x. & potissime in adnotatis ad
 ealcem Pag. x. continentur seq. hoc
 Titulo antiquo adhuc inedito *Muses*
Victoris; Long. Pal. i. Unc. v. Alt.
 Unc. vii. Et continentur item alio
 Monumento adlato post Indicem Fi-
 guratum, Pag. xxiv. num. 1. Cete-
 rum, quæ pertinent ad siglas, &
 notas Vetus, illustrantur alii;
 Nobis
- Et A. monogrammaticæ copu-
 lantur. 1x. xii.
 Macrobius. 25.
 Maffius Paulus Alexander. 3.
 Maffius Scipio Vir cl. laudatus. 80.
 Maffius Carolus Pigor celebrissimus
 nostræ ætate. 93. Ejus imago gem-
 mæ insculpta. *Ibid.*
 Marbodæus Pœta vetulus. 11. 12.
 100.
 Marcellinus Ammianus. 31.
 Marcellus Nonus. 34. 50.
 Marucini propriam habebant pro-
 nuntiationem. vii.
 Martialis. 55. 71. 72.
 Maffius Augustinus Pigor. 93.
 Mazzocchius Alexius Symmachus. 63.
 Medices Alexandri Numisma argen-
 teum. 79. Laurentii Medices. xxi.

M

1a . 100. 101. Quomodo scalpuntur
102. Quomodo gemmis utantur Scal-
 prores, ut illas commodè tractate
 possint? 102.
 Gemmæ vetulæ perexiguæ, & late ad
 ostentationem artis . 107.
 Gemmæ fictitiæ Veterum . 105. 106.
 Georgius Dominicus laudatur . 44.
 Gessnerus Conradus . 11. 109.
 Gordius Antonius Franciscus laudatur,
 4. 16. 20. &c. Ejus Opera citantur
 pluribus in locis .
 Gordius Abrahamus . 3. 11. 77. 81.
 Graeci gemmas insculpebant . 3.
 Grævius Jo: Georgius . 33.
 Gronovius Jacobus . 11. 23. 33. 49.
 Gruterus Janus IX. X. 15. 33. 50. No-
 tatus . 21.

H

H Eliogabalus . & Gallienus Gem-
 mis insculptis sibi caligas or-
 nant . 17.
 Hercules cum pueris ludebat . 50.
 Hieronymus Sanctus Monachum quem-
 dam objurgat . 69.
 Homeri Poëmata ab Alexandro M. di-
 ligenter, atque ornatiissime cu kodi-
 ra . 66. Conjectura de Amiantho
 Livæ & *Editho* . Item *Lyris*, at-
 que *Homeri Lethore* . 62. & seqq.
 Horatius Flaccus . VII. 11. 52. 54. 68.
 Hormida Pontifex Maximus . 58. Quo-
 anno obiit? 61.

I

I Acobi 111. Regis Stuardi imago gem-
 ma ex insculpta . 94.
 Imperialis Renati Cardinalis effigies
 cesata in gemma . 94.
 Inaures ex auro, olim nobilitatis insi-
 gnæ . 20. 21. Ex *Aere* . 26. Cum gem-
 mis . 21. Varius eorum usus apud
 Græcos . *Ibidem* . Ancillæ eas mini-

K

K irichmannus Joannes Lubecen-
 sis eruditus Scripser de *Runeribus Ro-
 manorum* . 14.

L

L abrum in numismatibus vetustis-
 simis . 44. in numismatibus sequio-
 ris ævi . *Ibidem* . In antiquo Vase vi-
 treo *Musei Vindobii* . *Ibid.* Mono-
 grammatæ Christi a Constantino M.
 distinctum . 44.
 A. Lambda littera Græcorum pro A.
 Lambecius . 31.
 Lampriidius Aelius . 17. 25. 66.
 Larva argentea in mensis veterum ad-
 lata . 73. Quare? 70. & seqq.
 Latereuli vetustissimi monogrammati-
 bus frequenter inscripti . 1x.
 Lectores ad mensam, & ad cenam
 adhibebant Veteres . 65. Lectorum
 Decuriones . *Ibidem* . Conjectura de
 Amiantho Homeri Poëtas Lectore .
 65. & seqq.

Libitina

BIBLIOTECA
DE
MITOLOGIA CLASICA
"CAN TRAVE"
CUBELLES

Sala GAL. MUSAS

Armario CLIO

Estante 9

Número

R. 3

D I S S E R T A T I O
GLYPTOGRAPHICA,

DISSERTATIO GLYPTOGRAPHICA

SIVE

GEMMÆ DUÆ VETUSTISSIMÆ

EMBLEMATIBUS

ET GRÆCO ARTIFICIS NOMINE INSIGNITÆ

QUÆ EXSTANT ROMÆ

IN MUSEO VICTORIO

EXPLICATÆ, ET ILLUSTRATÆ

*Accedunt nonnulla veteris elegantia, & eruditionis
inedita Monumenta.*

ROMÆ

TYPIS ZEMPELIANIS. CLD. ID. CC. XXXIX.

SUPERIORVM PERMISSV.

R. 3012

Aliæ ferro scalpi non possunt : Aliæ non nisi retuso . Verum omnes ADAMANTE ; Plurimum autem in his TEREBRARVM (1) proficit fervor .

C. *Plinius Secundus Historiæ Naturalis Libro xxxvii. Capite xiii.*

---

[1] Fortasse *Rotarum* usum apud Veteres in' scalpendis Gemmis indicat hoc loco Plinius . Vide Cap. xxviii. sequentis Dissertationis pag. 100. 101. & 102.

AD LECTOREM

P R A E F A T I O .

N eo plerumque versantur , circa literarum studia , occupationes nostræ , ut vel selectis diurnæ lucis matutinis horis , vel nocturnis tenebris , oleo Minervæ quondam sacro , rarefactis (pomeridiano enim tempore vacare solemus) , *Museum Victorium* , multis veterum cimeliis refertum , illustrare conemur : & quicquid pro ingenii tenuitate lucubratum est , Viris eruditis proponere non detrectemus . Heinc duas insignes Gemmas , græco artificis nomine distinctas delegimus , quæ modo cura , & labore nostro proferuntur in lucem . Sunt illæ singulari typo præstantissimæ , quam ob rem , in hac Dissertatione multa enucleantur , quibus earundem singularitas patefacta , magnopere elucescit . Omnis autem dicendarum rerum ordo , plurimum Capitulorum sectione partitur : in quibus si quicquam probatum fuerit , postquam nobismetipsis ,
in

VI AD LECTOREM

in declarandis Gemmarum symbolis, satisfecisse blandimur, illud fore censemus gratum, atque acceptum, & hac tempestate fortasse desideratum: nempe, quomodo ad nostram ætatem producta fuerit ars adeo excellens Gemmarum scalpendarum, investigasse, ac veluti facem ceteris imposterum prætulisse. Neutiquam vero mirentur, qui nostras lucubrationes humaniter gratia, & favore dignantur, si Tractatum de Floreno aureo antiquo illustrato, jam ante hac promissum, nonnumquam citatum invenerint, ac forte contingat, nondum manibus hominum teri, dum hæc publicis typis excuduntur. Nos enim ad opus jamdiu absolutum Lectores amandare volumus, & sola modo Typographorum, atque operum, sive negligentia, sive torpedo quædam in caussa est, quod idipsum tamdiu delituerit, pluribus ab heinc annis, potissime in editione Meursiana longam moram trahentium. Quod reliquum in hoc opere (felicis, faustique omnis gratia dictum esto), ubi totum perlustraverint qui legent, nihil umquam damnaturos, neque eos putamus legisse poenitendum. Sane, quæ auctoritates, ac testimonia Scriptorum citantur, persæpe ad paginarum calcem relata sunt, indicatis de more Libris, Capitibus, ac paginis; quin etiam editionibus quoque a nobis diligenter exploratis, ac visis; ne forte, (ut cum Athe-

næo

nzo (1) loquar), *ad Capras Sylvestres* quemquam aliquando relegare diceremur. Interèa, si Deus Optimus Maximus æquas nobis vires præstiterit, quemadmodum eruditæ vetustatis monimentis sollicitamur, aliam Dissertationem, qua scilicet de SENTINATIBVS, atque OSTRANIS populis, Umbriam olim incolentibus, tractare instituimus, quam primum edere pollicemur; duas Æreas Tabulas miræ magnitudinis exponentes, quæ eidem *Museo Victorio*, maximo cum incremento nuper accesserunt. Attamen, quod ab aliis jam editæ fuerint, ab antigraphis, sive prototypis aliquantisper vitiatæ, neque de eisdem populis, ut decebat, ipsi meminerint: pro coronyde hujus Præfationis, licet loco non suo, describere curavimus, ut, si qui interea in re literaria illis opportune, uti voluerint, sciant ubi Archetypa existunt, & ab omni ἀμφιβολία, ac varietate tutius abstineant. In iis describendis, sphalmata, quibus scatent, notavimus asterisco, ne typographiæ vitio, vel errori nostro tribuatur, quod fortasse vetustis quadra-

(1) *Deipnosophistarum*, Libro III. Capite VII. (Edit. Lugdun. MDCLVII. in fol. pagina 83.), ubi de Citrio. Περὶ τῆς πολλῆς ζήτησεως ἰσχυροῦς τοῦ δειπνοσοφιστῆ, ὅτις ἐστὶν αὐτῷ μόνον ἀπὸ τοῦ πάλαιου. Μυρτίλοι μὲν γὰρ ἱσχυροῦν, ὡς οὗτοι εἰς ἀρχαῖς ἡμέρας ἀπετίμωνται τὴν ζήτησιν. Ἡγεσάνδρου τὸν Δελφὸν εἶναι τοῦ ἰστορικοῦ ἀπὸ μνημονίου, τὴν ἀρχὴν τὰ πῦρ ὡς μνημονίου.

Ita ex Jacobi Dalechampii Cadomensis Latina versione, juxta Isaaci Casauboni recensione. *De hoc populo Deipnosophistæ oborta est magna quaestio, an ejus mentionem Veteres fecerint: Myrtilus enim nos id perscrutantes, velut ad Capras Sylvestres relegans, inquit; Hegesandrum Delphum in suis Commentariis ejus dictionis meminisse, sed locum in præsenti memoria non tenere &c.*

Vide sis Erasmi Adagia, quæ ibidem in adnotationibus citantur, pag. 720.

quadratariis solummodo adscribendum est (1). Notandæ vero sunt in una quædam literarum formæ infrequentiores, videlicet G. formata instar Senarii numeri Græcorum γ, de quo Fabretus adversus Reinesium differit egregie (2), & nos, Deo dante, alibi agemus. In alia litera c. pro G. frequenter occurrit (3), & Λ. Græcorum

pro

[1] Hoc loci illud fortasse interserui, etenim: *Scribendi ratio conjuncta cum loquendo est.* (Quintilian. Lib. i. *De Inst. Oratoria* Cap. v.) Veteres autem aliqua diversimode scripsisse, ac pronunciaſſe, quam modo scribimus, adnotavit Justus Lipsius (*Variar. Lectio.* Lib. ii. Cap. xix. & Cap. xxix. Sed plura in *Dialogo de recta pronuntiatione. Latina Lingua*). Marcus Terentius Varro (Lib. iv. *de Lingua Latina*) in tres classes verba distinguit: *Quæ sunt nostra, aut aliena, aut obliuia* &c. De præcipua pronuntiatione Marrucinorum, & Ostentinorum, vide sis quæ notat Camillus Peregrinus (*Apparato alle Antichità di Capua* §. xv. pag. 87.) ex Charisio antiquo Grammatico. Joseph Maria Suaresius (*Præfætes antiquæ L. I. C. xxvi.*) agens de Moribus, & Idiomaticæ Prænestinorum, multa vocabula propria eos habuisse memorat, Plauto, Horatio, Actio, Festoque, & Quintiliano testibus. Porro idem Quintilianus (Lib. i. *de Inst. Orat.* Cap. x.) *Verba*, inquit, *aut Latina, aut peregrina sunt* . . . *Taceo de Thuscis, & Sabinis, & Prænestinis quoque, nam ut eorum sermone utentem Vestium, Lucillius insectatur: Quemadmodum Follis deprehendit in Livio Patavinatatem: licet omnia Italica pro Romanis habeam; plurima Gallice valuerunt, ut Rheda &c.* Verum infra: *Est etiam sua loquentibus observatio, sua scribentibus &c.* De Titi Livii Patavinatate ab Asinio Pollione notata, etiam alibi Quintilianus &c. Eum vide Lib. viii. ejusdem Operis Cap. i.

(2) Inscript. Domesticæ. Cap. vii. pag. 540. & 541. in notis ad pag. 527.

(3) Inquit Plutarchus (*In Quest. Rom.* p. 277. edit. Lutetiæ Parisior. M. DC. xxiv. Operum Tomo ii.) Literas C. & G. cognatas esse, & G. literam apud Latinos reliquis adjecisse Spurium Carbilium. Eandem C. & G. literarum cognationem animadvertit Isidorus (Lib. i. *Origin.* Cap. xxvi.) agens de *Orthographia*. Idem exprimit Aufonius (*De literis Monosyllabis Græcis, & Latinis* v. 1134.).

Prævaluit postquam Gamma vicefuncta prius C.

Maurus Terentianus (*De Syllabis*), pariter ad rem nostram inquit.

Scribimus prænomen unum, & C. quidem præponimus, Sic amurca, quæ vetustè sæpe per C. scribitur,

G. tamen sonabit illic, quando Cneum esse per G. proferenda crediderunt plurimum:

Asperam quia vox sono rem leviorè interpolat, Quando ἀμύρῃ græca vox est γάρμα origo præferat.

Vel priores G. Latini non dant ab apice Ille contra discat, unde C. notare debeat. G. tamen &c.

Videndus Antonius Augustinus (*De Nominibus propriis* pag. 104.) Raderus Fornerius (Lib. i. *Rerum Quotidianar.* Cap. xv.) Hermannus Hugo (*De prima scribendi origine* &c. Cap. i. Cap. iv. & item Cap. vii.) alique permulti.

pro A [1]. Semel item M. & A. monogrammatice ligantur hoc modo M. uti in Nummis Consularibus pridem animadvertit diligentissimus Bonarrotius (2), & in hisce Nummis argenteis *Anci Marcii*, & *Lucii Torquati*, quæ vidimus in eodem Museo, & apud alios (3), inspiciendum est.

Ibi quidem in vetusta anulari Gemma, characteribus, & circum elliptica linea ex albo, area nigricante, sed pellucida, legitur adclamatio. EYTYXI ΓΕΜCΙ, hoc est EYTYXEI. *Felix esto Gemmasi*; eademque compendiaria nota spectatur in antiquo marmore apud Janum Gruterum (4) in magno antiquarum Inscriptionum Thesauro. Horum vero Monogrammatum usus frequentior, & vetustissimus observari maxime potest in sigillis fictilium laterculorum, quorum aliqua, vel Consulum nominibus distincta, vel quamvis eruditionis notam præferentia vidimus in pluribus Cimeliarchis adservata, & item vul-

b

gata

(1) Maurus Terentianus (*De Syllabis*) de hac scribendi ratione meminit:

A. Latine, sæpe ut Alpha, sæpe Lambda scribitur.

[2] *Osservazioni sopra alcuni Frammenti di Vasi antichi di Vetro ornati di Figure &c.* pag. 237.

[3] Nummum Ancii Marcii edidit Fabrettus in *Dissertat. I. De Aquis & Aqueductibus Veteris Romæ*. pag. 131. Sed pictore usus imperito, canem contra currentem equitem effinxit. Verum vetustus artifex herbam quamdam trifoleam expressit, ut heic vides.

(4) Pagina CLXIX. num. I.

gata ab editoribus veterum Monumentorum, Sed idem Gruterus alios Titulos pariter adfert, nonnullis aliis monogrammatibus inscriptos (1). Cetera, quæ eruditorum virorum curiositatem excitant, ipsæ Tabulæ demonstrant. Quæ prima sequitur alta est palmos tres, uncias tres Romanæ Architectonicæ mensuræ, cum elevatione tympani triangularis: Lata palmos duos, uncias quinque supra; infra palmos duos, uncias tres. Legenda est vero post Præfationem pagina XII. quo loci transferre opus fuit, ut inchoatum opus e vestigio properaret ad finem, & ne turbaretur forma varietate paginarum.

Al-

(1) Vide pag. VII. num. 4. XIII. n. 15. xv. n. 9. & alibi passim. Pluribus autem Monogrammatibus refertæ sunt vetustæ Inscriptiones, potissime Pagina CLIX. num. 1. quam supra notavimus. DCCXXXIX. n. 3. MVII. n. 3. MLXXV. n. 10. MXCIV. n. 1. Quibus omnibus adjungi poterit eruditum Emblema in anulari Hyacintho, quem nuper vidimus insculptum, scilicet Palma, circa quam duabus lineis ita distinctum adparet nomen PHIL ARGÆI. Addendus itidem est ex Museo Viëtorio antiquus hic Titulus marmoreus admodum exiguus: non enim æquat integras uncias undecim longitudinis, & altitudinis, vix uncias quatuor cum dimidio.

EPHEBUS . AVCTI . F. BIMVS
ET . MENSVM . III. DIES XIII
VIXIT .
NOLITE . DOLERE . PARENTES . EVETVM
MEVM . PROPERAVIT . AETAS
HOC . DEDIT . FATVM . MIHI

Putandum autem hujusmodi compendiariis notis plerumque usos fuisse lithographos causa necessitatis; vel quod marmor non caperet integra verba, spatio deficiente, ut in hac Inscriptione observari potest; vel quod error fortuitus, qui in scribendo aliquando obrepserat, legenti industriæ celaretur. Heinc vero artem scribendi per notas, & effingendi Monogrammata ab ævo vetustissimo derivasse suspicamur; quum eadem occurrant non raro in Nummis Græcorum, & Romanorum, in quibus integras dictiones exprimere, area Nummorum, vel minime, vel certe difficile pateretur. Monogrammata apud Veteres, in usu fuisse, & ipsa monumenta testantur, & alii quoque nobis priores indicant. Ea tamen, quæ de eorum origine adtigimus, a nemine hæcenus observata sunt.

Altera alta est palmos tres integros, uncias duas, cum elevatione tympani; Lata supra, & infra palmos duos: Legitur autem pagina XIII. Par Consulum, qui in Tabula Ænea ad Municipium *Ostranum* spectante descripti sunt, indicat eam ad Annum Æræ Christianæ CCLX. pertinere. Consulatus autem, quem præfert Tabula *Sentinatium* spectat ad Annum Christi CCLXI. Utrumque monimentum præcellens admodum est. Tabulæ enim Æneæ sunt summæ raritatis, quia aspera ærugine abroduntur, deturpantur, & facile conficiuntur; Hæ vero maximi faciundæ videntur, quia hujusmodi tabibus carent: proinde topographicis curis lucem promptam adferunt, præsidiumque Historiæ: Fastus præterea Consulares mirifice illustrant, atque confirmant.

b 2

TA-

Ex Osse Antiquo.

Adi Caput IX. pag. 28. & 29. & item Caput XXII. pag. 118. Id enim Parægon, opportuna aliqua eruditione non caret.

TABULA AENEAE I

*cum**nævis*

An. Christi

C C L X

P CORNELIO SAECVLARE II ET CIVNIO DONA
TO II COS III NON DEC

OSTRE IN MVNICIPIO COLL. GENTON / CVM SCHOLA SVA FREQUEN
TES SCRIBVNDQ ADFVSSSENT IBIQVE REFERENTE T VESSIDIO FOR
TVNATO QQ VNIVERSORV* CONSENSV VERBA SVNT FACTA
QVANTO AMORE QVANTAQVE MVNIFICENTIA MNN CARENVSVIBI
ANVS ORNASSE PALA* EST CVIVS INPARES BENEFICIIS AD
REMVNERANDAM *AEIVS ADFECTIONEM QV*ERERE REMEDIA
DEBERE SED PR*ECIPVVM A*QVE LAVDABILE*M COMMVNIS VOTI
REPRTVM CONSILIVM VT CORETIVM VICTORINVM AD QENV *AE
IVS ET HONORI*S PERTINENTEM VEL *AC OB*BLATIONE MVNEREMVS
ET PATRONVM *AEVM IANDVDVM LECTVM PVBLICA TESTIFICATIO
NE MANIFESTETVR IÇITVR SI CUNCTIS VIDETVR TABVLAM AEREAM
CONTINENTEM TESTIMONIVM CIRCA EVM NOSTRE* ADFECTIONIS
IDEOQVE ÷ Q R Q F R DE *AEA R V I CENSVERVNT
PLACERE CORETIO VICTORINO PATRONO / NÑ TABVL AEREAM CONTI
NENTEM VE*BA DECRETI NOSTRI OFFERRI PER VESSIDIUM FORTVNA
TVM CORNELIVM TERTIVM QQ PVBLILIVM MAXIMINVM
AVRELIVM VRSINVM / VALERIVM IVSTVM
COCCEIVM MERCVRIALEM ANTISTIVM MAXIMVM
OCTAVIVM CLEMENTEM PETRONIVM FELICEM
VESSIDIUM FILOQVIRIVM OCTAVIVM TAV
RVM SATRENV* SVPERVM VESSIDIUM VERECVNDV*
STATIVM PAYSTVM LEÇATOS
FELICITER

cum

navis

An. Christi

CCLXI

IMP CALLIENO AUC. III ET VOLVSIANO COS
XV KAL SEPTEMBRES

SENTINI IN TRICLINI DOMVS C. C. NUMERVM HABENTI
BVS SEQUEL'LA EIVSDEM COLLEC' IBI REFERENTIBVS CASIDIO
SEVERO PATRE N. N. ET HELDIO PEREGRINO PARENTE CVM SIT
O'PORTVNVM CREBRIS BENEFICIIS ET ADFECTIONEM AMORIS
erga N. N. EXIBENTIBVS ADSISTERE ET MVNIFICENTIA
eorVM SICVT O'PORTVNITAS TESTIMONIUM PERHIBERET
remvnerare ICITVR SI CVNCTIS VIDETVR CORETIVM FVSCVM
splendidvm decvriONE PATRIAE N SED ET PATRONVM TRIVM
COLL' PRINCIPALIVM ET VESIA MARTINAM CONIVCEM EIVS
PATRONAM SED ET CORETIV SADINVM FILIVM EORVM IAM PRIDIM
PATRONOS PER DVPLMV A NVMERO N COOPTATCS NVNC TABVLAM
AEREAM PATRONATVS EIS OFFERRI VT MERITO HONORE PRO MERI
TIS INNOTESCAT Q. F. P. A. D. E. I. C. C.
QVOD IN PRAETERITVM CORETI FVSCI PATRONI VPSIAESIAE MARTINAE
PATRONAE ET CORETI SABINI FILI EORVM ERCA AMORE BENEFICIA PRAES
TITA SVSCEPERIMVS NVNC ETIAM IN FVTVRVM NON DISSIMILIA QVAE
NVNC SENTIMVS PERPETVO EX DOMVM EORVM PROCESSVRA PARI ADFE
CTIONEM SPERAMVS ADQVE IDEO CONSENTIRI RELATIONI B. B. V. V. CASIDI
SEVERI PATRIS N. N. ET HELDI PEREGRINI PARENTIS ET AD REMVNERANDAM
EORVM BENEVOLENTIA QVO LAVTIVS ADQVE PVLCHRVS DIGNE HONOREM
SIBI OBLATVM SVSICIPERE DICNENTVR DECRETVM ET IN TABVLA AEREA
PERSCRIPTVM EIS QVA ET A NOBIS PROPECTVM EST LECATOSQVE
FIERI PLACVIT QVI HANC TABVLAM DICNE PRCSEQVI
SATRIVS ACHILLES SATRIVS CLEMENS
VOESIDENVS MRCELLINVS VASSIDENVS VERINVS
CASIDIVS SEVERVS AELDIVS PRIMVS HELDIVS PEREGRINVS
BRITTIVS MAXIMVS AELIVS HONORATVS APPOLVLVS HILARIANVS AETRIVS
TERMINALIS CAVIVS FELICISSIMVS SATRIVS IANVARIVS CASIDIVS ROMV
LVS AETRIVS VERNA SATRIVS VRSVS

M O N I T U M

Alphonfus Rex Aragoniorum MAGNANIMVS, &
 SAPIENS nuncupatus, OPTIMOS CONSILIA-
 RIOS ESSE MORTVOS, *dicebat; Libros videli-*
cet designans, a quibus sine metu, sine gratia, quæ
nosse cuperet, fideliter audiret.

Antonius Panormita: *De Dictis, & Factis*
memorabilibus Alphonsi Regis. Lib. I I I.
 num. I.

SYL-

SYLLABUS

xv

SIVE

SERIES, ET ORDO CAPITUM.

CAPUT I

DE *Præstantia Sculpturæ Gemmarum antiquarum.* pag. 1.

II

Qui primi Gemmas inciderunt. Indicantur nomina plurium veterum Sculptorum. 3.

III

De Aulo Gemmarum Sculptore, & de Gemmis ab eo insculptis. 7.

IV

Descriptio Gemmæ Musei Victorii ab eodem Aulo celatæ. 9.

V

De Achate Gemma, qua usus est Aulus. Veterum opiniones recensentur circa hanc Gemmam. 10.

VI

Usus, ac consuetudo comburendi Gemmas, una cum cadaueribus mortuorum expenditur, & illustratur. 13.

Disqui-

VII

Disquiritur conditio antiqui Gemmæ possessoris . Quid indicent Veneris imagines in Gemmis insculptæ , aperitur .

17.

VIII

De Inauribus ab Aulo Gemmæ Scalptore Veneri tributis .

20.

IX

De Monili Veneri circa collum adposito .

26.

X

De Armillis , circa manus & brachia , Veneris imaginem honestantibus .

30.

XI

Ancille , quæ Inaures , Armillas , Monilia , aliaque ornamenta muliebria servabant , quomodo dicerentur a Veteribus .

33.

XII

Eadem ornamenta in Sacris Imaginibus a Christianis usurpata , & quare ?

35.

XIII

Describitur Vas vitreum antiquum Musei Victorii , in quo mulier spectatur in Elysiis , & ejus ornamenta indicantur .

41.

XIV

Aliud Vas vitreum antiquum ejusdem Musei ; in quo imagines ornate Monilibus sunt expressæ .

43.

De

XV

De Baccis, sive Flocculis, propendentibus ab extremitatibus Pallae, seu veli, quo Venus in Gemma obducitur in inferiori parte. 46.

XVI

De Ludo, quem ludere videtur Venus in Gemma, aliisque nonnullis Ludis puerilibus Veterum, ab Philosophis, Regibus, Imperatoribus, & Diis gentium usurpatis. 47.

XVII

Quid Aulus indicare voluerit per hanc Ludi speciem in figura Veneris? 51.

XVIII

Quare Veteres Ethnici ludos consulerent, ac saepe in Gemmis exprimerent? investigatur. 54.

XIX

Exponuntur nonnullae veteres Inscriptiones, quae de officio a Voluptatibus meminerunt. 57.

XX

Vetustus alius Titulus illustratur. 62.

XXI

In antiquis Gemmis calatis mysteria frequentissime occultantur. 69.

XXII

Gemma ab Aulo sculpta, saepe ab aliis antiquis Sculptoribus, eodem typo repetita. 74.

XXIII

De calatura inferioris ævi pertinente ad illustrationem Gemmæ Victorianæ. 76.

XXIV

Sculptores complures, qui Gemmas inciderunt ævo inferiori, in obscuro. 77.

XXV

Georgius Vasarius laudatur. Qui ab eo memorantur Gemmarum Calatores indicantur, alique proferuntur in lucem. 78.

XXVI

De Sculptoribus Gemmarum nostra ætate florentibus. 92.

XXVII

De Auli Gemma eodem typo a recentioribus iterato insculpta, aliarumque veterum Gemmarum calaturis ab eisdem saepe repetitis, & earum maxime, quæ antiquorum Sculptorum nominibus insignitæ sunt. 97.

XXVIII

De modo calandi Gemmas. Veteres usos esse microscopio, sive lente vitrea demonstratur. 100.
De

XXIX

De Gemma a Quinto Alexæ insculpta, quæ Achillem exhibet armis instructum. Item de Sardonyche. 108.

XXX

De Ocreis, quibus Achilles indutus est circa tibias. 109.

XXXI

De nomine Quinti Alexæ. Disquiritur an aliqui Sculptores a Plinio memorati artem quoque insculpendi Gemmas calluerint. 112.

XXXII

De inequalitate, quæ in aversa parte utriusque Gemmæ illustratæ, & aliquando in plerisque aliis antiquis Gemmis calatis observatur. 116.

F I G U R A E

I

*In Fronte Operis Emblema Auctoris. ΘΕΟΣ ΚΑΙ
ΗΜΕΡΑ. Scilicet DEVS ET DIES.*

IN PRÆFATIONE

II

*Nummi Duo argentei Romanorum, Anci Marcii,
& Lucii Torquati.* pag. ix.

III

*In fine Præfationis. Icuncula ex osse antiquo, sive
Torque, sive Monili distincta.* xi.

IN DISSERTATIONE SPARSIM EDITÆ.

IV

CAP. I *Tabula Æri incisa, in qua Due Gem-
mæ Musei Victorii, in hac Dissert-
tatione illustratæ, majori modulo deli-
neatæ sunt.* i.

V

CAP. XIII *Vas Vitreum antiquum, in quo Fœmina
in Elysiis.* 41.

III.

VI.

VI

- CAP. XIV *Aliud Vas Vitreum , Historiam quamdam subobscuram exhibens .* 44.

VII

- CAP. XXI *Gemma hactenus inedita Veterum Ethnicorum .* 70.

VIII

- Sigma , sive mensa parata , ex antiquo marmore .* 71.

IX

- CAP. XXV *Numisma argenteum cum imagine Alexandri Medices . In area partis averse , Lemma inscriptum coronæ quernæ . SOLATIA LVCTVS EXIGVA INGENTIS . ex Virgilii Æneidum Libro XI. vers. 62. & 63.* 79.

Ne putet Lector adlatum Capite xxv. Numisma nos tribuisse Alexandro Mediceo , tamquam a se cudi jussum : Eruditum enim Hemistichium ejus fatum memorat , quo ab Laurentio Mediceo , noctu , proditorio crimine e vivis sublatu est VIII. Eidus Januarii , Anno MDXXXVI. more Florentinorum ; communi vero epocha , MDXXXVII. Fortasse ejus imago ab egregio ejusdem ætatis artifice elaboratum fuit , cui Alexander ,

xander , genio , quo tunc flagrasse comperimus , mandaverat . Verum pars postica ab aliquo sui studioso viro , post ejus obitum restituta . Facinoris memoriam indicat sequens Numisma , quod erutum ex *Museo Victorio* , e re nostra duximus heic prodere .

X

*Laurentius Medices Bruto comparatur , aequæ fædo ,
atque immiti patrato flagitio , adsimili numismati
consignato .*

XXII.

Marci Bruti Numisma cum pileo libertatis , duobus utrimque pugionibus , & inscriptione EID . MAR . scilicet EIDIBVS . MARTIIS . vulgavit Antonius Augustinus (*Dialogo 1.*) Fulvius Ursinus , & alii .

XI

CAP. XXV *Camæum antiquum , in quo duæ dexterae
conjunctæ simul sunt . Altera decoratur
Armil-*

F I G U R A E XXIII
Armilla . Supra legitur EYTYXWC .
infra OMONOLA . 90.

XII

Ibidem *Nummus Æreus cum imagine Theodosii*
Cardinalis Bullionii . In aversa parte,
Vaticane Basilicæ Porticus , in qua
Anni Jubilei primordia e ritu sacro
exhibentur . 91.

XIII

CAP. XXVIII *Gemmæ fictitiæ Veterum . 105.*

XIV

Ibidem *Aliæ Gemmæ fictitiæ Veterum . 106.*

XV

CAP. XXXII *Ad Calcem Dissertationis , Cameum in*
pasta , ut ajunt , antiqua . 118.

COROL

Ne vacua remaneret hæc pagina, antiquum lapidem exstantem in *Museo Victorio* descripsimus, longum Palm. i. Unc. x. alt. Palm. i. Unc. iv. Insignitur autem ille duplici inscriptione: Parte una, ea quæ vetustior est, magnis characteribus distinguitur, confirmatque conjecturas de monogrammatibus, quorum mentio in Præfatione (1) occurrit.

sic

M . V E D I O . M . D . L . G L Y C O N
V I X I T . A N . V . M . I I I . M . V A L E R I
D . L . G L Y C O . P A T . V A L E R I A . C . L .
P R I M I L L A . M A T . F E C E R V N T . A E D I C L A . F I L I
D V L C I S S I M O . S I B I . P O S T E R I S Q . S V I S .

Parte altera vero, minoribus literis, hæc alia nonnihil recentior cælata est *Minio* conspicua (2), & varia eruditione referta.

sic

D   M   S
N . F A D I V S . H E R M E S . E T . F E R V E N I A . R E S T I T V T A . C V M F A D I S . F I L .
S V I S . I A M B O . F E S T O . F R V C T O . E T . C O N F L O N I A . F O R T V N A T A .
F E C E R V N T . S I B I . E T . S V I S . L I B . L I B E R T A B V S Q . P O S T E R I S Q . E O R .
A D . H A S . H A ^E D I C V L A S . E T . O L L A S . I T V M . A D I T V M . A M B I T . E T .
H A V S T V M . P R A E S T A R I . D E B E T V R . I N . F R O N T E . C O M - P R E H E N S I S .
A E D I C V L I S . T R I B V S . P E D . O C T O > I N T R O R - S V S > P E D > D V O .
I N Q V I B V S . A E D . E T . C O L V M B . O L L A E . S V N T . N . X X I I I .
E T . C I N E R A . R I S

Utraque nunc primum prodit, Candido Lectori, ut arbitror, munusculum ex tempore gratissimum.

IMPRI-

(1) Pagina 12. x. & infra 124.

(2) Adi Cap. xxxi. Dissertationis pag. 114.

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendissimo Patri Magistro Sac.
Palatii Apostolici.

Ph. Archiep. Theodosiæ Vicefg.

ADPROBATIONES CENSORUM

I

QUUM *Dissertationem Glyptographicam* a me diligenter lectam, nihil Catholicæ Religioni, vel bonis moribus adversum continere deprehenderim: quin imo multa illa erudite exhibeat, quibus res antiquæ illustrentur; Typis publicis edi posse censeo. Romæ Idibus Martiis A. D. MDCCXXXIX.

Petrus Pollidorus.

d

Differ-

D*issertationem Glyptographicam in duplicem Musæi Victorii Gemmam* lubens perlegi, Rm̃i Patris Magistri Sacri Palatii Apostolici jussionibus obsecutus. In ea sane Clarissimus Auctor singula, quæ pertinent ad præstantissima isthæc Antiquitatis κειμήλια illustranda, enucleat, & ad vivum refecat. Igitur eruditam hujusmodi, ac simul jucundam lucubrationem cum Catholicis dogmatibus, regulisque morum omni ex parte consentientem, publica luce donari posse existimo; imo vero ut quanto citius edatur exopto, mecumque una harumce literarum amantes non solum exoptant, verum etiam jure veluti quodam postulant, ac flagitant. Romæ v. Cal. Majas MDCCXXXIX.

Dominicus Theoli Linguae Sanctæ Publicus Professor in Archigymnasio Sapientiae.

I M P R I M A T U R.

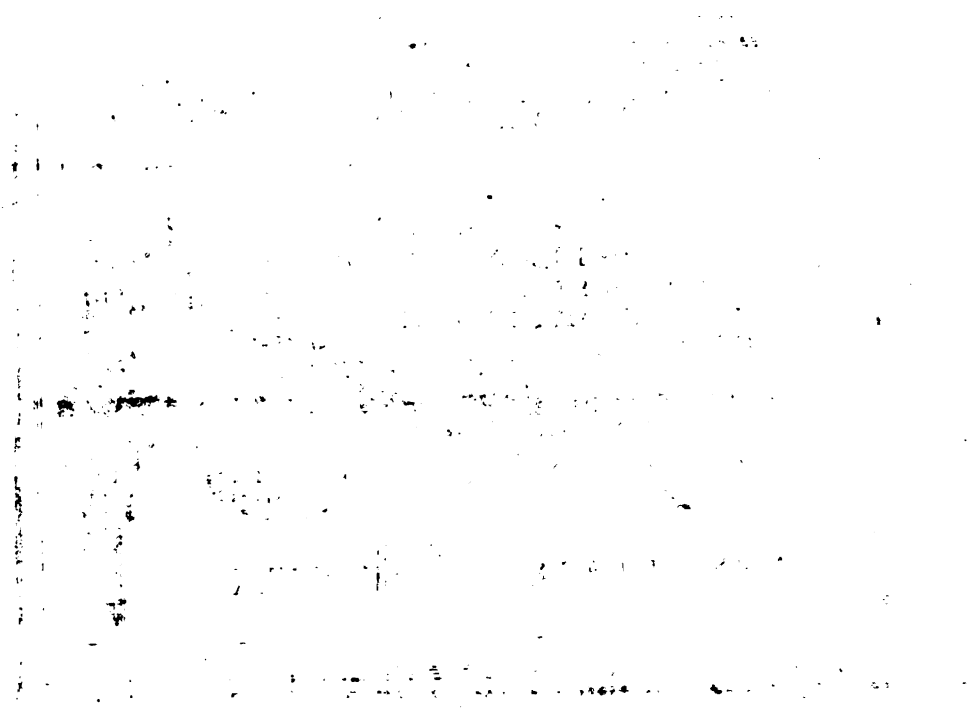
Fr. Nic. Ridolfi Ord. Prædicatorum Sac. Palatii Apost. Mag.

DISSER

Hiron. Eq. Odam del.

Paulus Filaja Inc.

DISSERTATIO GLYPTOGRAPHICA,

S I V E

GEMMÆ DUÆ VETUSTISSIMÆ,

EMBLEMATIBUS,

ET GRÆCO ARTIFICIS NOMINE INSIGNITÆ,

EXPLICATÆ, ET ILLUSTRATÆ.

NIHIL in tota vetustate præstantius Gemmis insculptis, nihil magis spectabile sese videtur offerre admirandæ Antiquitatis cultoribus; in iis enim examinandis, contractandisque, dubitari plane, ac jure, meritoque,

disputari potest, utrum materia præferenda sit operi, sive potius, opus materiam superaverit. Porro Achates, Jaspis, Onyx, Chalcedonius, Carneola, Smaragdus, Beryllus, Topatius, Amethystus, Crystallus, materiam præstant Sculptoribus. Adamas quoque ceteris excellentior, atque durissimus occurrit quandoque impressa imagine suspiciendus. Ii vero, qui in hîce operibus insudarunt, Gemmisque insculpendis

A

dis

CAP. I
De Præstantia
Sculpturæ Gemmarum antiquarum.

dis anaglyphico opere, ac pariter dioglyphico, se exercuerunt, adeo præcellentes viri sunt, ut in æmulationem virtutis (1) excitati nonnulli eorum, qui se ceteris præstare noscebant, persæpe suis nominibus illas præsignarint. Diogenes Laërtius, Mnesarchum patrem Pythagoræ memorans (2), qui fuerat Sculptor Gemmarum, & Anulorum, communi vocabulo ΔΑΚΤΥΛΙΟΓΑΤΦΟΝ appellat, hoc est Sculptorem Anulorum. Sed alicubi non ea tantum virtutis æmulatio exstimulabat Artifices ad egregia opera edenda; verum etiam formido quædam animis illorum ab Magistratibus incussa, quæ si nostro quoque ævo vigeret, fortasse multo meliora spectare liceret. Ἀκὼ κείῳ νόμον Θέβησι, inquit Ælianus (3) προσάφοντα τοῖς τεχνίταις, καὶ τοῖς γραφικοῖς, καὶ τοῖς πλασικοῖς, εἰς τὸ κρεῖττον τὰς εἰκόνας μιμεῖσθαι, ἀπειλεῖ δὲ ὁ νόμος τοῖς εἰς τὸ χεῖρόν ποτε ἢ πλάσασιν ἢ γράψαι, ζημίαν τὸ τίμημα δρᾶν. *Audio legem esse Thebis, præcipientem Artificibus, tum Pictoribus, tum Figulis, ut imaginum formas, quoad possent, optime exprimerent. Iis autem omnibus, qui deterius, aut finxissent, aut pinxissent, pro pæna mulctam pecuniarum irrogantem.*

Gem-

(1) Cajus Vallejus Patercul. Historiæ Romanæ Libro I. in fine. Editionis Aldinæ. Venet. MDCXXXI. pag. 23.

Alit *Æmulatio ingenia: & nunc invidia, nunc admiratio incitationem ac-*

cendit: naturaque, quod summo studio petitur est, ascendit in summum &c.

(2) In Vita Pythagoræ.

(3) Variæ Historiæ. Libro IV. Capite IV. pag. 97. Edit. Argentorati ab Joanne Scheffero. MDCLXII.

CAP. II
Qui primi Gemmas inciderunt .
Indicantur nomina plurium veterum Sculptorum .

Gemmas autem vetustissimi hominum sculpsērunt Ægyptii, post illos Etrusci, deinde Græci, ac demum Romani. Græcorum, ac Romanorum nonnulli Sculptores adhuc innotescunt, uti ex nostra Dissertatione constare potest. Etenim Viri clariores eo opificii genere indicantur alter ab altero, præsertim vero non absque testimonio veterum Scriptorum, ab Ludovico Demontiosio (1), Aldo Manutio, Paulli filio (2), Abrahamo Gorlæo (3), Francisco Junio, qui junior dicitur, Francisci Junii senioris filio (4), Joanne Fabro Bambergensi (5), Joanne Angelo Caninio (6), Jacobo Sponio (7), Leonardo Augustinio [8], Paulo Alexandro Maffejo (9), & nuperrime ab Philippo Stofchio [10], qui singulorum opera, quæ adhuc existant, recensere conatus est, adlatis Gemmarum sculptarum imaginibus a Bernardo Picart homine Belga, per quam diligenter æri incisis. Illorum autem catalogum ordine alphabetico digestum heic acci-

A 2

pe.

[1] *Commentar. de Sculptura, Calatura, Sculptura, & Pictura antiquorum.*

Videbis, pag. 142. ubi de Gemmarum Sculptura agit.

(2) Ibidem. *De Calatura, & Pictura.* pag. 169.

(3) In *Dactylothecca.* pag. 9. & 10. edit. MDCIX.

(4) *De Pictura Veterum.* Lib. II. Cap. VIII. Edit. Roterod. MDCXCIV. in fol.

Idem ibidem. In Catalogo Artificum, variis locis.

(5) *Commentar. in Imagines Illustrum ex Fulvii Ursinii Bibliotheca a Theodoro Gallao expressas.* variis locis.

(6) *Iconografia, cioè Disegni d'immagini de' famossissimi Monarchi, Regi, Filosofi, Poeti, ed Oratori dell' Antichità &c.* 1699. in fol.

(7) *Miscellan. erudita Antiquitatis.*

[8] In Præfatione ad Gemmas antiquas.

(9) *Gemme Antiche figurate.*

(10) *Gemma antiqua calata Sculptorum nominibus insignita.* Amsteladami. MDCCXXIV.

pe. ADMON. AEPOLIANUS. AETION. AGATHEMERUS. AGATHOPUS. ALEXANDER. ALLION (1). ANTEROS. APOLLODOTUS. APOLLONIDES. APOLLONIUS. ASPASIAS (2). AULUS (3). AXEOCHUS. CAEKAS. CARPUS. COINUS. DIOSCORIDES (4). EPITYNCHANUS. EVODUS. EUTYCHES. FELIX CALPURNIUS SEVERUS. GNEUS. HEIUS. HELLEN. HYLLUS (5). LUCIUS. MYCON. MYRTON. NICOMACHUS. ONESAS [6]. PAMPHYLVS (7). PIGMON. (Is *Pergamum* appellat, contra fidem vetustæ Gemmæ (8), quæ in Museo Magni Ducis Etruriæ Florentiæ adservatur). PHARNACES. PHYLEMON [9]. PLOTARCHUS. POLYCLETUS. PYRGOTELES (10). QUINTILLUS. SCYLAX (11). SELEUCUS. SOLON (12). SOSOCLES. SOSTRATUS. SOTRATUS. TEUCRUS. THAMYRUS. TRYPHON. His addendi sunt Gemmarum Sculptores ab eodem Stofchio præteriti, quorum opera egregia æri pariter incisa vulgavit Vir clarissimus, mihiq̃ue amicissimus, Antonius Franciscus Gorius, in Patrio Athenæo publicus Historiarum Professor, iique sunt. AMPHOTERUS (13).

ANTIO-

(1) Hujus Artificis Gemmæ duæ.

(2) Ejusdem Gemmæ duæ.

[3] Gemmæ v.

(4) Gemmæ vii.

(5) Gemmæ xii.

(6) Gemmæ ii.

(7) Gemmæ ii.

[8] Adi Musæi Florentini Volumen ii. Claf. i. Tab. xii. N. ii. & item Inscriptionum Antiquar. in Etruriæ Urbibus exstantium Vol. i. Tab. v.

N. i. Utrobique lapsus etiam Leonardi Augustinii, & pariter Equitis Massæ indigitatur.

(9) Gemmæ ii.

(10) Gemmæ ii.

(11) Gemmæ ii.

(12) Gemmæ iv.

(13) Inscript. Antiq. in Etruriæ Urbibus exstan. Tomo i. Tab. ii. N. iv. & item in Museo Florent. Tom. ii. Claf. i. Tab. x. Num. xii.

ANTIOCHUS (1) . CLEONAS (2) . CRONIUS (3) .
 QUINTUS ALEXA (4) . ex quibus omnibus , no-
 tandum est , duo , tresve tantum , nomen La-
 tinis characteribus scripsisse , reliquos vero , Græ-
 cis . Nonnulli nomen suum descripserunt , re-
 cto casu , qui aliquando , verbum ΕΠΟΙΕΙ . vel
 primam tantum syllabam ΕΠ . hoc est , *faciebat* ,
 solebant adponere : alii , casu obliquo , ut in
 ipsis Gemmis antiquis videre est . Nomen *Agathangeli* ,
 quod græcis characteribus expressum
 est in Gemma [5] , quæ Pompeii caput re-
 ferre dicitur , in hoc catalogo Sculptorum anti-
 quorum describere detrectavimus : opus enim ,
 quantumvis elegantissimum , sublestæ fidei suspi-
 cionem subit apud plerosque cultos viros , qui
 in eodem expendendo , manum recentioris arti-
 ficis , indicio sane constanti , perspectam habere
 sibi videntur . Item *Gellii* nomen abegimus ,
 quod alibi ΓΗΛΙΟΥ . alibi ΓΕΛΙΟΥ . [6] scriptum
 viderimus . Sed præter recensitos supra cælato-
 res Gemmarum , memoratur a Diogene Laër-
 tio (7) Mnesarchus Pythagoræ pater ΔΑΚΤΥΛΙΟ-
 ΓΑΤΦΟΣ . videlicet *Anulorum fictor* ; quod & Apu-
 lejus adfirmat , inquit (8) : *Profugit ex Insula*
 (Sa-

(1) Inscript. Antiq. Tom. I. Tab. I. Num. IV.

(2) Ibidem Num. II.

(3) Ibid. Num. I.

[4] Mus. Floren. Tom. II. Tab. xcvi. Num. I. Videtis pag. 155. & in Præfatione . Pag. VII.

(5) *Adi Collectiones Romanar. Anti- quitat.* Antonii Borioni . Tab. 68. pag. vero 48.

[6] Ibidem . Tab. 75. Vid. pag. 53.

(7) Libro VIII. in Vita Pythagoræ . pag. 214. edit. Londini . MDCLXIV.

(8) Floridorum Lib. II.

(Samo), *clanculo Pythagoras*, patre *Mnesarcho* nuper amisso, quem comperio inter *Sellularios artifices*, *Gemmis faberrime sculpendis*, laudem magis, quam opem *quesisse*. Meminit item *Mnesarchi Gemmarum Sculptoris optimi* *Suidas* in voce, ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ, & alii etiam recentiores eruditi idem præstiterunt, *Isaacius Casaubonus*, & *Ægidius Menagius*. Memoratur præterea ab *Herodoto Halicarnasseo*, *Theodorus quoque Samius*, *Teleclis filius* (1), qui *Smaragdum*, *Gemmam*, signatoriam insculpsisse fertur *Polycrati Samiorum Tyranno*, cujus *Gemmæ fatum* ab eodem *Herodoto* describitur, & a *Cajo Plinio Secundo*, *Historiæ Naturalis Libro xxxiii. Capite 1.* & *Libro xxxvii. pariter Capite 1.* ubi *Gemmam ipsam Sardonychen* fuisse narrat, non quidem *Smaragdum* insigniter cælatum: ostenduntque *Romæ, si credimus, in Concordiæ delubro*, ut idem ille ait, *cornu aureo Augustæ dono inclusam*, & *novissimum prope locum tot prælatis obtinentem*. Ex iis tamen, quæ subsequuntur, putandum est, mendum irrepsisse in *Plinii Codicem*, & *Smaragdum* pro *Sardonyche* reponendum. Siquidem, ut alios præteream, hujus rei testes, *Joannes Tzetzes Variarum Historiarum Chiliade vii. (2)*, eam-

(1) In *Thalia*, hoc est *Libro 11. pag. 178. & p. 179. edit. Francofurt. In fol. MDCVIII.*

(2) De *Polycratis anulo 122. Adi*

Collectionem Veterum Poëtarum Græcorum Jacobi Lescii. Tom. II. pag. 376. & 377. edit. Coloniz Allobrogum. Clō. Id. c. xiv.

eamdem narrat vetustam memoriam, & Gemmam cælata, *Smaragdum*, valde pretiosum fuisse confirmat, ab eodem Theodoro Samio Teleclei filio, quem supra celebravimus, summo artificio insculptum. Augebit vero Stofschius, (cujus tota ea provincia est) hanc seriem veterum cælatorum gemmarum editione altera sui operis, quam parare compertum est elegantiores.

EXimius inter alios, qui nomen suum Gemmis inscriptum ad posteros mandarunt, fuit certe *Aulus*, vel Græcus artifex, vel Græcorum exemplarium typos magis probatos imitatus; etenim artem egregiam adhuc ostendunt multæ ab eodem cælata, atque ejus nomine signata, sive inscripta Gemma. Quinque ex his visuntur adlatæ in Opere Stofschiano [1], quarum duas in Musei Florentini Volumine secundo (2) retulit eruditissimus auctor, meminitque anaglyptici operis ab ipsomet *Aulo* Chalcedonio excisi, quod in Museo Capponio Romæ adservatur, & non dum lucem adspexit [3], sextum hujus Artificis opus. Alia præclara Gemma *Auli* nomine insignita, ab Joanne Fabro Bambergensi laudatur in Commentariis ad Imagines Virorum Illustrium Bibliothecæ Fulvii Ursinii: *habet enim*, ut ipse pro-

CAP. III
De *Aulo* Gemmarum Sculptore, & de Gemmis ab eo insculptis.

(1) Tab. xv. xvi. xvii. xviii. & xix.

(2) Classe I. Tab. II. Num. I.

Ibidem. Tab. vii. Num. III.

[3] Musei Florentini Tom. II. pag. 10. Classe I.

prodit (1), *Cupidinem, qui papilionem trunco arboris adfigit*. Errat vero dum *Auli* nomen in Gemma, de qua loquitur, tamquam prænomen Bruti, non uti nomen Artificis expressum judicavit. Adsimiles Fabri lapsus adnotari commode possunt in Gemma Herculis capite insculpta, in qua sub collo legitur ΓΝΑΙΟC (2), & item in nomine *Hellenis* interpretando in alia Gemma, in cujus area post imaginem legitur ΕΛΛΗΝ [3]. *Hile* pariter, sive *Hylli* nomen, (in Gemma ΤΑΛΟΥ), falso explanat, atque illustrare nititur (4), alio detorquens Artificum nomina propria. Vagari quoque videtur circa Gemmam ab *Epitynchano* exsculptam, in qua apertissime legitur ΕΠΙΤΥΓΧΑΙΝΟΣ ΕΠΟΙΕΙ [5], hoc est *Epitynchanus faciebat*: ita ut, vix ullum umquam indicium, nominis ab ipsis Sculptoribus inscripti in area Gemmarum, conjectura potius, quam re adsequutum, facile putandum sit. Non enim de exquisitissimo Gemmæ artificio scripsisset: quippe quæ artis hujus peritis, ab Artifice aliquo ævi Augusti facta videatur, verbi gratia, ab *Epitynchano*, aut *Zosimo*, quorum exstant nomina in priscis Cameis, aliisque sculpturis, vel certe a *Dioscoride*, qui Augusti fecit imaginem, qua ille signare solitus fuit, sicut *Svetonius*, & *Plinius* referunt &c. Sed in edendo

[1] Pagina 67.

(2) Ibidem. Videbis pag. 66.

(3) Ibid. Tab. LXIV. pag. 42.

(4) Ibid. Tab. LXXV. pag. 47.

(5) Faber Joannes. Libro supra citato. Tab. LXXXVII. pag. 52.

do iudicio de antiquis Gemmarum cælatoribus, & de gemmis ab eisdem proprio nomine signatis, plurimi hæctenus erraverunt. Octava demum Gemma ab eodem ipso *Aulo* summa cura ac studio, quin etiam genio quoque impellente, elaborata, & omni venustate feliciter absoluta, prodit ex *Museo Victorio*, quam omnium elegantissimam, & rei novitate perspecta, & industria Artificis, quæ probe maxima est in hoc opere, perficiendo, unumquemque mecum pariter adfirmaturum, non dubito.

Venus in hac Gemma spectatur sedens in eleganti quadam saxorum strue, cui sinistra innititur, dexteræ vero manus nonnihil elatæ, atque expansæ extremo indice producto, calamum, seu virgam erectam sustinet, librat, circumducitque, duplici armilla, quâ brachio manus adiungitur, revincta. Caput oblique expressum est, oculo ad æquabilem virgulæ agitationem jucunde intento; vultu sive ore plane blando, atque hilari. Crines habet crispas & nodo religatos ad occiput, relictis extremitatibus ad auræ flatus spatiantibus. Inauribus decoratur, sed sine gemma: Monili tamen circa collum unionibus valde pretioso (1).

CAP. IV
Descriptio Gem-
mæ *Musei Victorii*
ab eodem *Aulo*
cælata.

B

tota

(1) Vide sis Homeri Hymnum in Venerem. In Collectione Veterum Poëtarum Græcorum Carminis Heroici. edit. cura Jacobi Leßlii. in fol. Aureliæ

Allobrogum. c15. 15. c. vi.

Tom. 1. pag. 434. & 435. & item alium

Homeri Hymn. pariter in Venerem. pag. 438.

tota fere nuda est, discincto baltheo, turgidula, ac succiplena, ad artis certe ostentationem, & miraculum sculpta. In inferiore, deflua palla tegitur, multis flexibus sinuosa, ejusque extremitates nonnullis flocculis ad olivæ figuram accedentibus exornantur: pedibus vero nullo calceamenti genere indutis efficta est. Advolat e regione puer Amor explicatis alis, & ridenti ore, capillo breviusculo, cirratoque, extensis autem brachiis, manibusque, ac digitis ludicre exertis: corporis statu exprimitur, quo se urgeat circa libratum bacillum, seu calamum, tamquam impetraturus illum a matre, ut eundem ludum luderet: totus pinguior, atque habitior, uti pueri esse solent. In area legitur ΑΥΛΟC. quod est nomen Sculptoris, quapropter subintelligendum est ΕΠΙΟΙΕΙ. scilicet *Aulus faciebat*, ut in pluribus aliis hujusmodi monumentis, vel per primas literas, sive elementa ΕΠ. vel singillatim, distincte atque expresse, quemadmodum supra demonstratum est.

CAP. V

De Achate Gemma, qua usus est Aulus. Veterum opiniones recensentur circa hanc Gemmam.

Gemma, in qua sculpta est Venus, Achates varius est, nempe variis coloribus distinctus, qui tamen leviter, ac demisse adparent; absumto etenim igne cadavere, quo cum in antiquo sarcophago reperiri contigit Anno MDCCXXXV. Anulus quoque cum pretioso lapillo semiustus fuit.

fuit. Mitior vero se præbuit ignis in hanc Gemmam, vel ipsius Gemmæ durities, ac virtus, ignis potentia acriter, ac vehementer restitit: etenim præstat ad hanc diem usum signandi ceras. De Achate, ejusque variis speciebus, atque insita virtute, multa referunt Orpheus in Libro de Lapidibus [1], Plinius in Historia Naturali (2). Sanctus Epiphanius in Libro de XII. Gemmis, quæ erant in veste Aaronis (3). Dioscorides item, Galenus, Paullus, atque alii, qui de rebus ad medicas artes pertinentes ex instituto tractarunt. Repertus primo fuit apud Siculos juxta flumen, Achatem nuncupatum, ut memorat Marbodæus vetustus Poëta, Gallus Coenomanensis, editus ab Jacobo Gronovio post Dactyliothecam Abrahami Gorlæi auctam (4): dein-

B 2

de

(1) ΟΡΦΕΟΣ ΠΕΡΙ ΛΙΘΩΝ. Ad Veterum Poëtar. Græcorum collectionem Jacobi LeGii. Tom. 1. ubi Orpheus de Achate agit. pag. 525. & item pag. 531. plura vero ad rem nostram pag. 532. & seq. &c.

(2) Libro xxxvii. Capite x.

(3) Gemma viii.

Videbis Conradi Gesner. De rerum Fossilium, Lapidum, & Gemmarum Figuris.

Item Commentar. Ad Opusc. S. Epiphani.

Francisci Ruei. De Gemmis aliquot, iis præsertim, quarum D. Jo. Apostolus in sua Apocalypsi meminit. De aliis quoque, quarum usus hoc ævi ad nos pervenit. Lib. 1. Cap. 11. Cap. 111. & Cap. xvi.

Andrea Baeci. Le xii. Pietre preziose, che adornavano i vestimenti del

Sommo Sacerdote. Num. viii.

Idem De Gemmis, & Lapidibus pretiosis &c. cum Adnotationibus Wolfangi Gabelbauer. Capite x.

Anselmus Boëtius de Boot, & Adrianus Tollius. Gemmarum, & Lapidum Historia &c. Libro 11. Agunt vero de Achate. Capite xcv. xcvi. xcvi. xcvi. & item in notis.

Joannes de Laët. De Gemmis, & Lapidibus. Libro 1. Capite xxii.

(4) Lugduni Batavorum in 4. c. 10. Ic. c. xcv. Parte 11. Carmen de Gemmis, sive Lapidibus pretiosis. pag. 6.

Ut perhibent primum lapis est inventus Achates.

In ripis fluvii, qui nomine dictus eadem.

Hic pretio dives, Siculas perlabitur oras. Sit licet ipse niger, xonia tamen obfusus albis &c.

de pluribus item in locis inventus est ; ita ut quemadmodum valde pretiosus , ac pene singularis æstimabatur , copia famam raritatis minuerit , & multum præconcepti decoris ademferit . Id ipsum , sed Poëtarum more exaggerans scribebat Claudianus (1) .

*Lemnius hæc etiam Gemmis exstruxit , & auro ,
Admiscens artem pretio , trabibusque Smaragdis
Subposuit casus Hyacinthi rupe columnas .*

*Beryllo paries , & Jaspide lubrica surgunt
Limina , despectusque solo calcatur Achates &c.*

Eum ita dictum putant nonnulli , quasi sociabilem . Veteres venenis quibusdam adversari existimabant , atque ideo tamquam amuletum salutare ab ipsa natura homini donatum (2) . Hinc non illam modo , sed alias quoque Gemmas , quibus adsimiles medendi facultates tribuebant secum gestare , ac circumferre consueverunt (3) .

Potio-

(1) *De Nuptiis Honorii , & Mariae .*

[2] Marbodæus pag. 7.

*Portantem munit , viresque ministrat
Achates .*

Facundumque facit , gratumque , bonique coloris .

*Hoc Anchisiades comitante pericula
vicit .*

(3) Idem Poëta verustus , pag. 5.

Nec dubium cuiquam debet , falsumque videri ,

*Quin sua sit gemmis divinitus insita
virtus .*

Ingens est herbis virtus data , maxima Gemmis .

Pagina vero 25.

*Sed fraus , intactum quia nil humana
relinquit .*

(*Invida naturam , dum scilicet ars
imitatur ,*)

*Veras a falsis , labor est discernere
gemmas .*

*Callida , quas didicit vitro simulare
dolosa ,*

*Dum veram speciem mentitur adultera
forma .*

*Inde fit , ut virtus Gemmarum nulla
putetur ,*

*Ignaros , quoties tentata probatio
fallit .*

*Sed veras species , (fuerint si rite
sacrata) ,*

Effectus miri , procul ambiguo comitantur .

Potiori autem jure , nempe superstitiosa religionis methodo , ac lege adacti , quas vane , ac perditæ sequebantur , magis quam genio indulgentes , aut ornamentorum causa , digitis plerumque , sive monilibus , armillis quoque , aut fibulis inferebant eas , quæ signis , vel imaginibus distinguebantur , quod faustum , inde prosperitatis omen , seu vitæ feliciter gerendæ spem certam sibi promitterent , vel in primis augurarentur . Vide Camilli Leonardi Physici Pisauren-
sis Speculum Lapidum (1), sed caute legendum .

Capite præcedenti expositum est obiter prætiosam hanc Gemmam in vetusto quodam mausoleo , semiustulatam cum defuncti hominis cineribus repertam fuisse , nec ita combustam diximus , ut tamquam inutilis abiicienda sit , ac rebus futilibus debeat adnumerari . Valet enim plurimum ad usum obsignandi , & nonnihil adhuc translucet . Prisca vero consuetudo comburendi anulos æstimabiliore , digitis mortuorum insertos , præcipue declaratur a Propertio , Umbro , elegantique Poëta (2) , ubi de Cynthia vita functa ita fatur .

*Eosdem habuit secum , quibus est elata capillos ;
Eosdem oculos : Lateri vestis adusta fuit .
Et solitum digito Beryllon adederat ignis ,
Summaque letheus tri-verat ora liquor &c.*

(1) Lib. III. Cap. IV. & alibi . [2] Libro IV. Eleg. VII.

Vestes

CAP. VI

Ufus , ac consuetudo comburendi Gemmas , una cum cadaveribus mortuorum expenditur , & illustratur.

Vestēs quoque, atque alia ornamenta in rogi conjecta, una cum demortui cadavere, & cum ejusdem cineribus in sepulcralem tumulum inlata olim fuisse, non modo heinc licet arguere, sed constat etiam ex Lege ultima *de Auro, & Argento legato* (1); confirmaturque ex Titi Livii Libro xxxiv. (2), adstipulantibus Valerio Maximo (3), Lactantio (4), & Svetonio (5). Alia quoque argumenta profert Joannes Kirchmannus Libro ii. de Funeribus Romanorum (6), quem si lubet, consulas velim. Ceterum morientibus anuli detrahebantur, teste Plinio (7), Svetonio (8), aliisque. Forte autem detrahebantur anuli, inquit Petrus Moretellus [9]: *ne in Pollinctorum manus pervenirent*. Quin etiam iidem ipsi anuli ita integri in ollis cinerariis sæpenumero condebantur, & in capotaphiis: vel rutilanti gemma instructi, vel gemma insculpta, quemadmodum retroactis temporibus multi reperti fuerunt, & adhuc hodie, impellente potius avaritia, quam curiositate, (diruuntur enim quotidie quot-

(1) Digestorum. Libro xxxiv. Titulo ii. Lege xlii. *Funerari me arbitrio viri mei volo, & inferri mihi, quacumque sepultura mea causa feram ex ornamentis; lineas duas ex margaritis, & viriolas ex smaragdis &c.*

Vid. item in Digestis. Tit. vii. de Religiosis, & sumptibus funerum &c. Leg. xiv.

(2) *Purpura viri utemur: Patextati in Magistratibus; in Sacerdotiis; nec id ut vivi solum habeamus insigne, sed*

etiam, ut cum eo crememur mortui &c.

[3] Libro v. Capite v.

(4) *De origine Erroris*. Libro ii. Capite iv.

[5] In Nerone. Capite i.

(6) Capite v.

[7] *Naturalis Historiæ*. Libro xxxiii. Cap. i. *Gravatis Somno, aut morientibus anuli detrahuntur.*

[8] In Tiberio. Capite lxxiii.

[9] *Pompa Feralis, sive Justa Funeris Veterum*. Libro i. Cap. iv.

quotquot detegi, aut defodi, sive excavari possunt Hypogæa paganorum sepulcra), aliquando inveniuntur, & quanti minimi, conductis fossoribus imperitis ab temeratoribus hujusmodi monumentorum adquiruntur insculptæ gemmæ, ut maximi illas vendant honestis viris, qui rerum antiquarum studiosi, eas ab injuria temporum, atque ab inscitia vulgi tueri satagunt, & diligenti ratione in spem fœnoris Orbi literario comparandi custodiunt, vel scriptis eruditis illustrent. Exstat apud Gruterum (1), vetustus, ac funebris titulus, qui hanc eandem consuetudinem, explanat disertissime, atque ita se habet.

VENEREM . AVG . CVM . PARERGO . ITEM . PHIALAM
ARGENT . AEMIL . RVST . F . ITEM . TABVLAM . AR
GENT . M . ANNIVS . CELCITAN . TEST . SVO . POST . MORTEM
AEMILIAE . ARTEMISIAE . VXORI . ET . HEREDI . SVAE
PONI . IYS
AEMILIA . ARTEMISIA . TIRA . POS . EADEMQ
DE . SVO . ANVLVM . AVR . GEMMA . MELIORE

Incertum quidem est, utrum Gemma melior Æmiliæ Artemisiæ, præfulgidus lapillus, sive Gemma aliqua insculpta fuerit, cujus generis institutus est sermo, sed potior est apud me opinio, quam sequitur Fortunius Licetus [2], qui hunc

cum-

[1] Pag. 112: Num. 2.

pag. 122. Edit. Utini per Nicolaum

[2] *De Anulis Antiquis*, Capite 22. Schirattum. MDCXLV.

eundem titulum adfert , in plures tamen , ac varias lineas distinctum , Gemmam minime insculptam fuisse . Puto enim addidisset : *ex Dactyliotheca sua* , qua mulieres plerumque , neutiquam delectari solent . Delectantur vero mirifice mulieres , ac Matronæ , nostra quoque ætate , Adamante , Pyropo , Sapphyro , Smaragdo , Unionibus , quæ multum , magnamque census partem , prorsus frustra , atque inutiliter absumunt . Illud tamen pro certo tenendum est : gemmam meliorem , integram in tumulto fuisse , repositam , quod ab ipso adlatæ epigraphes contextu apertissime desumitur . Jacobus Philippus Thomassinus Episcopus Amoniensis (1) , idem Epitaphium : *Donarium insigne , e saxo appellat , Malace in Hispania Veneri Augustæ oblatum , in quo , ut ipse ait , præter alia ornamenta , Phialam , & Tabulam argenteam , Tiaram , Anulum aureum , & Gemmam videre est* . Fallitur tamen *Donarium* Veneri tributum appellando illud Emblema , quod amorem , & liberalitatem Marci Annii Celsitani in Æmiliam Artemisiam conjugem suam prodit , ut in Adnotationibus ad Inscriptiones Donianas [2] advertit pro eruditionis suæ copia cl. Gorius , qui Donii opus edidit nitidissime absolutum .

Quif.

[1] *De Donariis , & Tabellis Votivis* . Capite xxi . pag. 124 . Edit. Patavii . MDCLIV .

(2) Classe II. ad calcem pagina 59 .

CAP. VII
Disquiritur cōditio antiqui Gemmæ possessoris .
Quid indicent Veneris imagines in Gemmis insculptæ , aperitur .

Quifquis ille sit , quī hac Gemma utebatur ; & genere clarissimus , & opibus abundasse videtur . Viros enim principes hujusmodi insignes cælaturas adseruisse , ac gestare consuevisse , argumento esse possunt Mithridates Rex Ponti , Scaurus privignus Sullæ , Pompejus Magnus , Cæsar Dictator , Marcellus Octaviæ filius , quorum Dactyliothecæ hodieque celebrantur , vel in Ædibus Capitolinis olim dicatæ , vel in Æde Veneris Genitricis , vel in Æde pariter Apollinis Palatini . Præterea hisce sigillis delectabantur vehementer , ac prope ad insaniam Heliogabalus (1) , & Gallienus (2) , qui sibi non digitos modo , fibulas , atque alia ornamenta , sed caligas quoque ineptissime adornabant . Illud autem , Gemmis non tamen sculptis , factitasse præ ceteris Cajum Cæsarem , cognomento Caligulam , narrant Svetonius (3) , & Plinius (4) , ac de Diocletiano testatur Eutropius (5) . Quæ quum notissima sint , vel tyronibus

C

(1) Lampridius in Heliogabalo . Capite xxiii . *Habuit , & in calceamentis gemmas , & quidem sculptas : quod risum omnibus movit , quasi possent sculptura nobilium artificum videri in gemmis , quæ pedibus adharebant &c.* Eas vero , quibus usus fuerat Heliogabalus , de calceamentis , & vestibus tulisse Alexandrum Severum , scribit idem Lampridius in Alexandro , cujus erat effatum , sive adagium . IMPERIUM IN VIRTUTE ESSE NON IN DECORE . ut refert idem Lampridius .

(2) Agostini . *Le Gemme antiche*

figurate . Parte 1. Impressione II. MDCLXXXVI. pag. 18.

(3) In Caligula . Cap. Lxi.

(4) Natural. Histor. Libro xxxvii. Cap. ii. *Tolerabiliorem tamen fecit causam Caji Principis , qui super omnia muliebria , soculos induebas e margaritis &c.*

(5) Historiarum Romanarum Breviarium , sive Compendium . Libro ix. *Ornamenta Gemmarum vestibus calceamentisque indidit . Nam prius Imperii insigne in chlamyde purpurea tantum erat , reliqua communia &c.*

nibus in re antiquaria , tantummodo adtigisse sufficiat . Quandoquidem Viris eruditis pauca gratiosiora , atque ideo rerum gestarum memoriam refricando unice legentibus offerebamus proposito nostro satisfacturi . Verum enim vero , pari quoque studio malim præterire causas , quare idem ipse Veneris imagine delectaretur ; etenim plurimæ in medium adferri possent . Philosophicis tamen rationibus , quibus lubenter trahimur , inhærentes , illud minime reticendum est , quamplures gentiles Veneri tribuisse principium , & finem humanæ vitæ , quæ luculenter , atque erudite ab Mythologis , & Philologis , potissime vero ab vetustis Poëtis explanantur , Venerem rerum omnium genitricem adserentibus , & pariter Libitinam [1] . Heinc Canachus ille Sicyonius , ut meminerunt Eratosthenes (2) , & Pausanias pariter in Corinthiacis [3] , Veneris imaginem ex ebore , auroque conficiens , capiti Orbem coelestem imposuit , & manibus Papaver uni , alteræ Malum Punicum . Prima opinionis ratio pendet ab ortu , quem ei tribuunt . Secunda , quod Libitinam appellent , non ita late patet . Hanc igitur Gemmæ nostræ explicatio-

[1] Videſis Orpheum in Hymno in Venerem , Euripidem , Lucretium , alioſque plures .

(2) Libro III.

(3) Libro II.

Adi Natalis Comitſ Myſthologiam . Libro IV. Cap. XIII. Edit. Venetæ .

MDLXVIII. in 4. pag. 122. Editionis Patavinæ . MDCXVI. pariter in 4. pag. 209. & Edition. Geneuenſis . MDCLI. in 8. pag. 387.

Vide item . Vincenzo Cartati *Immagini degli Dei degli Antichi &c.* cum Additionib. Laur. Pignorii .

cationi magis consonam, breviuscule perpendamus. Pausanias in Atticis, sive Libro 1. Veteris Græciæ (1) inquit Græcos, ac præsertim Athenienses Venerem, tamquam unam de numero Parcarum respexisse. Plutarchus vero Chæronensis in Quæstionibus Romanis, seu in Tractatu de Caussis, hæc habet (2). Διὶ πὶ τὰ πρὸς τὰς ταφὰς πιπράσκουσιν ἐν τῷ τεμένει τῷ Λιβιτίνῃς; ἰομίζοντες Ἀφροδίτην εἶναι τὴν Λιβιτίνην; πότερον καὶ τῷτο τῷ Νυμῷ τῷ βασιλείῳ φιλοσοφούμενοι εἶναι, ὅπως μαυθάνωσι μὴ δυοχειραίνειν τὰ ταῦτα, μηδὲ φύγειν ὥς μασμόν; ἢ μᾶλλον ὑπόμνησις ἐστὶ τῷ φθαρτὸν εἶναι τὸ γεννητὸν; ὥς μᾶς θεῶ τὰς γυνεῖς ἐν τὰς τελευτὰς ὀπιοκοπῶντες. Ἐ γὰρ ἐν Δελφοῖς Ἀφροδίτης ὀπτιμυβίας ἀγαλματίον ἐστὶ, πρὸς ὃ τὰς κατοικομένης ὀπὶ τὰς χοὰς ἀνακαλῶνται. Quæ interprete Guillelmo Xylandro, latine ita redduntur (3): *Cur, quæ ad funera pertinent in templo Libitinae vendunt, quam eandem esse cum Venere censent? An hoc quoque unum est de Numæ Regis,*

C 2

sapien-

(1) Edit. Hannoviz per Wechelios. M.DC.XIII. in folio. pagina 33.

Εἰς δὲ τὸ χωρίον, ὃ λόγῳ ὀνομάζουσι, ἢ τῇ Ἀφροδίτῃ τὸν ναὸν, ἔδει λεγομένης εἶναι ἢ λόγῳ. ἢ μὴν ἐπὶ ἐς τὴν Ἀφροδίτην, ἢ τῇ ταῦ πλουσίῳ ἔστι. ταύτης γὰρ χάρις μὴ τετεύχοντι καὶ τὰ ταῦτα καὶ τοῖς ἑρμαῖς, τὸ δ' ὀπίσθῃμα σημαίνει τὴν Οὐρανίαν Ἀφροδίτην τὴν καλυμένην μοῖραν τῇ ἀρσενικῇ. Ita vertit Romulus Amaseus: Ibidem. *De ea vero Urbis regiuncula, quam Hortos vocant, et*

Veneris in ea templo, signoque quod templo adfuit, figura, ut Herma, quadrata, nihil fide dignum est ab Atheniensibus traditum. Epigramma autem indicat, Cœlestem Venerem esse, eorum, quæ Parca appellantur, natu maximam &c. In Edit. vero Florentina Laurentii Torrentini. Typographi Ducalis. MDLII. in fol. pag. 21.

(2) Operum Tomo II. Edit. Lutetiz Parisiorum. Typis Regiis. MDCXXIV. in fol. pag. 269.

[3] Ibidem.

sapienter institutis, quo discerent ab his rebus non abhorreere, neque pro piaculis eas ducere. Aut potius eo monebantur caducum esse, quod esset natum; una eademque Dea, & ortibus, & interitibus præsentente; Nam Delphis quoque Venus sepulchralis (Epitymbiam ipsi dicunt), est imaguncula, ad quam evocant eorum manes, quibus libant &c. Igitur nulla umquam assignari potest causa præstantior, sive potior ratio, cur Veneris imagines maxime in Gemmis sculptæ persæpe occurrunt, figura plerumque varia; nempe quod diversimode, ac pro libito illam colerent. Sed opinionem circa Gemmam nostram, satis sit quodammodo indicasse, reliqua nunc explicare non est animus; Quid enim Gemmæ, quæ jocos, ac ludorum species qualescumque præferunt, apud antiquos Gentiles, aperto, vel arcano, secretoque modo indicarent, paullo post singulari Capite (1) tractanda a nobis sunt.

CAP. VIII

De Inauribus ab
Aule Gemmæ Scul-
ptore Veneri tri-
butis.

UNum Veneris in Gemma sculptæ ornamentum, Inaures considerandæ occurrunt, quas plane mulieres magno capitis decori deputabant, & eas ex auro, nostro etiam ævo, quotidie gestare solent, auribus infixas. Aurum sane in aure gerere, olim insigne nobilitatis existimabatur;

(1) Nempe Capite xviii. hujus Dissertationis.

batur, quod in Platone observabat Apulejus (1):
 Usus vero paullatim gliscens, frequentia auctus,
 nec aliquo legis præscripto coërcitus, ac retu-
 sus, facile in abusum declinavit. *Ad hoc excogi-
 tata sunt aurium vulnera*, inquit Plinius in Proœ-
 mio ad Librum XII. Naturalis Historiæ [2],
*nimirum quoniam parum est collo, crinibusque gesta-
 ri, nisi infoderentur etiam corpori*. Hujusmodi or-
 namenta, ita describit Isidorus Hispalensis (3):
*Inaures ab aurium foraminibus nuncupatæ, quibus
 pretiosa genera lapidum dependent. Harum usus in
 Græcia: Puellæ utraque aure, pueri tantum dextra
 gerebant*. Inde officium peculiare Domus Augu-
 stæ, & forsan privatorum etiam apud veteres
 fuit, foeminas ornatrices aurium destinare, (ete-
 nim valde plures erant, quæ Ornatrices tantum
 dicebantur, earumque officium magis protende-
 batur, & in faxis antiquis sæpe memorantur).
 Duo vetusta monimenta exstant apud Gruterum
 in magno Inscriptionum Thesauro (4), quibus
 ista hæc maxime illustrantur. Nummum antea
 ineditum, & apud Græcos percussum protulit

EX

[1] Scilicet. *De Habitudine Doctri-
 narum Platonis*. Libro I. qui inscribi-
 tur. *De Philosophia Naturali*. ibi
 pag. 570. *Auri tantum* (hoc est, reli-
 quit), *quantum puer nobilitatis infi-
 gne in auricula gesserit*. Vide Edit. Pa-
 ris. MDCLXXVIII. ad usum Delphin.

(2) Videbis ante Caput I.

[3] *Originum*. Libro XIX. Capi-
 te XXXI.

[4] Pagina DLXXIX. num. 2. & 3.
 Legi siquidem oportet AVRICULÆ
 ORNATRIX. num. 3. non autem
 VRICIAE. verbum nihil designans.
 Adi Laurentium Pignorium in Com-
 mentario de Servis, & eorum apud
 Veteres ministeriis, pag. 199. Plura
 vero adfert sciru digna Gaspar Bartho-
 linus Syntagmate de Inauribus inæci-
 pto.

ex Museo Mediceo Gorius in Præfatione ad Monumentum, sive Columbarium Libertorum, & Servorum Liviæ Augustæ, & Cæsarum (1), in quo ipsamet Livia Inauribus decoratur: *quibus Romani*, ut idem prodit (2), *Etruscorum exemplo sua numina interdum ornare consuevere*. Confirmatur eodem Nummo conjectura a Philippo Bonarrotio Senatore Florentino, Viroque clarissimo exposita (3), nempe quod foeminarum imagines cujuscunque sint ordinis, ideo Inauribus, & nonnullis aliis ornamentis, priori ætate, omnino destituuntur, licet ipsæ dum vitam viverent, iisdem continuo uterentur: Consuetudo etenim percrebuerat Deabus tantum, quas putabant, notam fortasse singularem, Inaures, aliosque muliebres ornatus tribuere. Hinc errata nonnulla Augustarum Numismata, pictoris, & graphiarii oscitantia, arbitramur, apud Cangium (4), & Bandurium [5] observanda, Tabulis æreis insculpta, in quibus Inaures spectantur; uti in Familia Theodosii Magni, aliorumque Imperatorum; videlicet in Nummis Æliæ Flaccillæ, Æliæ Eudoxiæ, Gallæ Placidia, Æliæ Pulcheriæ, Æliæ Verinæ &c. Unum tantum Æliæ Flaccillæ nummum, ex ære secundi moduli adhuc

(1) Pagina xxv. Tab. I. num. 1.

figure 176. pag. 154. e 155.

(2) Ibidem. Pag. xxiii.

[4] In Familiis Byzantinis.

(3) Osservazioni sopra alcuni Fram-

menti di Vasi antichi di Vetra ornati di

(5) Numismata Imperatorum Romanorum.

huc asperum, & mire conservatum, cum Inau-
re spectavimus, cujus in averſa parte, circa foe-
minam ſtantem legitur. SALVS. REIPVRLICAE (1),
ipſam Flaccillam, tamquam Numen Reipublicæ
ſalutare exprimentem. Alia proſecto numiſmata,
quæ vidimus, hoc ornamentum genere prorsus ca-
rent. Sane Juliam Auguſtam Titi Veſpaſiani
filiam Beryllo inſculpiſit elegantiffime EVODVS,
qui *Diadema*, *Inaures*, & item *Monile* ei adtri-
buit (2), tamquam Deam representans in imagi-
ne. Neque alio jure Plotinam Trajani uxorem,
Sabinam conjugem Hadriani, atque alias non nul-
las Auguſtas foeminas eodem *Diademate* inſigni-
tas videris in numiſmatibus, uti oſtendunt aver-
ſæ partes, quibus noſtræ opinionis ratio confir-
matur. Ita APOLLODOTVS Minervæ Salutiferæ,
ſignum Tauticum adpoſuit pro *Inaure* in Gemma,
quæ exſtat in Muſeo Barbarinio [3]. ASPASIAS
pariter Minervam Salutiferam ſumma diligen-

tia,

(1) Litera R. pro B. occurrit in hoc Nummo, erratum ſolenne vetuſti Scalptoris. Notum eſt vero horum operum artiſces, picturæ potius, quam orthographiæ ſtudioſos eſſe.

(2) Exſtat in Theſauro Sancti Dionyſii. Edidit Stofchius in Opere de Gemmis antiquis cælatis. Num. xxxiii. pag. 44.

Eclypon hujus Gemmæ ex ſulphure pulcherrimo ſpectare licet in Muſeo Viſtorio.

(3) De hoc Signo egimus in Nummo Aëreo Veterum Chriſtianorum explicato. Parte I. Capite xxxiii. pag. 40. & aliud agentes. Cap. xxxvi. pag. 43.

Ediderunt hanc Gemmam Joannes Angelus Caninius. *Iconografia, cioè Disegni d' Immagini de' ſamoſiſſimi Monarchi, Regi &c.* Num. xciii. pag. 123. edit. 1669. in fol.

Gronovius in Theſauro Græcarum Antiquitatum Tomo II. Num. Lxxv. Sed parum diligenter delineatam.

Videſis Baudelotium de Dairual. *De l' Utilité des Voyages.* Tomo I. pag. 311.

Bernardus Picart diligentiffime expreſſit apud Stofchium. *Gemma antiqua cæata &c.* Num. x. pag. 12.

Eclypon exſtat item in Muſeo Viſtorio.

tia, atque arte in Jaspide rubro cælans, aurem
uvæ racemo exornavit pluribus gemmis compa-
 cto, & *Monili* margaritis, atque unionibus præ-
 stantissimo (1). Vetustum opus hujus artificis
 servabatur Romæ in lectissima Dactyliothea Ot-
 toboniana: inde vero, munificentia Eminentissi-
 mi Principis Petri Ottoboni, Alexandri VIII,
 Pontificis Maximi ex germano fratre Nepotis,
 item Episcopi Ostiensis, Sacri Cardinalium Col-
 legii Decani, & S. R. E. Procancellarii, ad or-
 nandum Thesaurum Caroli VI. Cæsaris Augusti,
 Viennam Austriæ deportatum est. Non nihil de
 hisce ornamentis differit Bonarrotius in Observa-
 tionibus ad Vitrea fragmenta [2], cum quo
 nostræ quoque conjecturæ confluunt, atque con-
 veniunt

(1) Vide Joannem Angelum Cani-
 nium. *Iconografia &c.* Num. xcii.
 pag. 122.

Michaëlem Angelum Causseum in
 Museo Romano. Sect. I. pag. 5. Tab. VII.
 ubi loci imaginem Minervæ adsimilem,
 sed exstantem prodit ex Gemma, quæ
 olim erat apud Abbatem Robertum
 Harpeur Anglum, tunc temporis Ro-
 mæ degentem. Gemma vero græci Ar-
 tificis nomine, minime signata est; ca-
 reret Inaure, aliæque ornamenta sunt
 multo tenuiora, ac simplicia.

Idem Sect. II. pag. 39. Tab. 12. Si-
 gnum vetustissimum edidit, ex Thesau-
 ro Christianæ Svecotum Regina, sym-
 bolis nonnullis ornatum, quibus ad
 opus *Aspasi* maxime accedit. Caninii
 opinionem improbare videtur, quod
 ille *Aspasia* feminam in Gemma ex-
 pressam fuisse putaverit, sed nomen
 cælatoris, quod vere in ea legitur, &

eadem est ac Ottoboniana, nequa-
 quam adsequitur.

Ægilius Menagius in *Historia Mulie-
 rum Philosopharum*, edita Lugduni in 8.
 M. DC. XC. differit de Gemma ab
Aspaso cælata, quæ tunc apud Feliciam
 Rondaniniam Matronam Romanam
 exstabat, & licet erratum Caninii, &
 Bellorii deprehenderit, qui gemmam
 illustrare conati sunt, nomen esse Arti-
 ficis non percepit.

Gronovius in *Thesuro Græcar. An-
 tiquitat.* Tom. II. Num. 85. *Aspasiam*
 nomen esse vetusti cælatoris detexit,
 sed pictore, ac graphiario minus dili-
 genti usus fuit.

Scotichius nomen Artificis agnovit, il-
 lustravitque, & cælatorem adhibuit dili-
 gentissimum. Vid. Num. XII. pag. 16.

Ætÿpon ab exemplari ductum exstat
 in eodem *Museo Victorio*.

(2) Pag. 154. & 155.

D

qua

(3) In Caligula . Capite xxxvii.

(4) **Ælius Lampridius in Alexandro Severo.**

(5) Idem, Ibidem.

quæ sex unciiis auri plus non haberet . Julius Pol-
lux. [1], *Tripoda* adnumerat inter aurium orna-
tus, & vocem a figura sumfisse opinatur . Ita
Homerus, ut Coelius Rhodiginus [2] advertit,
Τρίγλωνα ἑρμῶτα nominauit, ut trium pupillarum
imaginem præferentia . Sunt autem *Hermata*, Latine
Inaures. γλῶνν vero pupilla, aut etiam oculus ipse .
Nonnullæ veterum inaures exstabant olim apud
V. cl. Lælium Paschalinium, quarum meminit
Pignorius in erudito Commentario de Servis (3).
Unam ex ære protulit Marcus Antonius Boldet-
tus in Observationibus ad Coemeteria Sacra (4).
Sed hujusmodi Gemmas, quæ Inaures foemina-
rum ornabant, plures spectare licet in *Museo*
Victorio Amethystinas, Chalcedonias, Carneolas,
Hyacinthinas, Smaragdinas, ac etiam Vitreas,
figura varia; omnes tamen, vel superne tere-
bratas, vel a summo ad imum, vel oblique,
sive per transversum, ut filo aureo, sive argen-
teo commode traici, atque Inauribus adpendi
possent .

CAP. IX
De Monili Veneri
circa collum ad-
posito .

Ornamentum aliud est Monile ditissimum
circa collum Veneris; pluribus enim unioni-
bus decoratur . Illud ita describitur ab Isidoro (5):
Orna-

(1) De Vocabulis rerum . Libro v.

(4) Lib. II. Cap. XIV. Tab. III.

(2) Legionum Antiquar. Libro VIII.

num. 25. pag. 503.

Capite xv.

[5] *Originum* . Libro XII. Capi-

(3) Pag. 199. & pag. 200.

te XXXI.

Ornamentum ex gemmis est, quod solet ex fœminarum pendere collo, dictum a munere . . . . . Plerumque autem, & per Monile omnia ornamenta Matronarum significantur, quicquid illis munere donatur. Distinguitur a Torquibus, quod (1). Torques sunt circuli aurei a collo ad pectus usque dependentes . . . . , & a viris geruntur: a fœminis vero Monilia, & Catellæ. Ab Aurelio Prudentio Christiano Poëta, recensentur in Psychomachia, fœminarum deliciæ.

. . . . Crinalis Acus, Redimicula, Vittæ,

Fibula, Flammeolum, Strophium, Diadema, Monile.

Celeberrima est Historia de pretioso Monili ab Rege Cyro Aspasie donato, & æque illustris est apud Historicos (2), ejusdem Aspasie perquam modesta, ac sincera renunciatio, ipsi Cyro carissima, quod Parysatidem, ut inquit Aspasias, Matrem Regis, potius deceret. Monili, multis unionibus præstantissimo, ornata cernitur Theodora, Justiniani Imperatoris conjux, Ravennæ in Æde a Sæcto Vitale Christi Martyre nuncupata, quæ Musivis operibus decorata fuit Anno reparatæ salutis DXLVII. Adi Ciampinium, Veterum Monumentorum Parte altera (3): Cangium item, qui eandem picturam refert in Historia Byzantina, scilicet in Familia Justinii Thracis,

D 2

&

[1] Ibidem.

Hist. Lib. XII. Cap. 1.

[2] Videtur Æliani. Variar. Hist.

(3) Capite IX. Tab. XXII. pag. 73.

& Justiniani Augustorum (1); Et Hieronymum Rubeum, in Historia Ravennatenſi (2), ubi pariter eadem imago Theodoræ ſpectatur, cum reliqua pictura. Sed Epitaphium vetuſtiſſimum; adfert Jacobus Sponius in Miſcellaneis eruditæ Antiquitatis (3), inſcriptum duodenni puero, cui nomen PAGVS, qui artem fabricandi Monilia apprime callebat: illud vero tale eſt.

D.	M.
QVICVMQVE ES PVERO LACRIMAS EFFUNDE VIATOR	
BIS TVLIT HIC SENOS PRIMAÆVI GERMINIT ANNOS	
DELICIVMQVE FVIT DOMINI SPES GRATA PARENTVM	
QVOS MALE DESERVIT LONGO POST FATA DOLORI	
NOVERAT HIC DOCTA FABRICARE MONILIA DEXTRA	
ET MOLLE IN VARIAS AVRVM DISPONERE GEMMAS	
NOMEN ERAT PVERO PAGVS AT NVNC FVNVS ACERBVM	
ET CINIS IN TVMVLIſ IACET ET SINE NOMINE CORPVS	
QVI VIXIT AN. XII.	
MEN. VIIII. DIEBVS XIII HOR. VIII	

Verum etſi Monile proprium ſœminarum ornamentum fuiſſe dixerimus: attamen Svetonius Imperatorem Cajum Cæſarem Caligulam: *Agitatori Cythico*, donaffe ait (4), *præter equile marmoreum, & præſepe eburneum, præterque purpurea regumenta, ac Monile e gemmis, domum etiam, & familiam, & ſupellectilem.... Conſulatum quoque traditur deſtinaffe &c.* Fuit item Monile apud veteres

(1) Pag. 97.

(2) Edit. 11. Venet. MDLXXXIX. Libro XI. pag. 898.

(3) Sect. VI. pag. 219. GERMINIT.

erratum fabrilè.

(4) In Caligula. Capite LV.

teres insigne ornamenti genus infantium ingenuorum collo circumpositum, unde facili negotio mos elegans emerfit, per symbola quatuor anni tempora designandi, monili excogitato, juxta varias tempestatum species, geniis, sive alatis infantibus aptissimo, ex fructibus, ac pomis, seu floribus concinne disposito, compactoque. Inferiori ætate, Viri Principes, ac Mulieres, monilibus ornati frequenter occurrunt in monimentis, quæ adhuc existunt. Plane Cangius in Familia Ducarum (1) Romani, & Eudoxiæ imagines, ornatissimo decoratas Monili, exhibet, ex eburneo Toreumate Ecclesiæ Sancti Joannis Vefor-tionensis, quod antea ediderat Joannes Jacobus Chiffletius (2). Monile item in Familia Angelorum (3), & in Familia Lafcarica (4), viris tributum sæpius visitur. Idemque ditissimum, in Imaginibus Manuelis, & Helenes, nec non Joannis quoque eorum filii, spectatur apud eruditum Cangium, qui ex antiquo m. s. Codice graphydem excerpsit, & in suam Byzantinam Historiam traduxit (5); Theodori autem, & Andronici effigies, pariter filiorum ipsorum, eo ornamenti genere in illa pictura non sunt indutæ. Quamobrem opportune animadvertimus, dignioribus tantum ea decoris insignia veteres tribuisse.

[1] Hist. Byzant. pag. 162.

pag. 201.

(2) *De Linteis Sepulchralibus*. Cap. x.

(4) Ibidem. pag. 218.

(3) Adi Cangium in Hist. Bizant.

(5) Ibid. pag. 242.

se . Sed alia inferioris ævi monimenta non absimilia , colligant qui velint ; plura etenim heic congerere minus necessaria , atque utilia videntur . Diffidium autem est inter claros Scriptores circa hanc Monilis vocem , maxime , quum de equorum , aliorumque animalium ornatu habetur fermo . Sed præterquamquod apud Latinæ linguæ cultissimos Oratores , & primi Ordinis Poëtas , eadem vox , nulla rei habita ratione in utrisque indistincte , usurpatur , Sextus Pompejus Festus (1) , litem dirimit inquit : *Monile dictum est ornatus muliebris , qualem habuisse Eriphylem fabulæ ferunt . Ex eo etiam equis præpendens a collo ornamentum , Monile appellatur .* De nonnullis ad hæc pertinentibus differit abunde Joannes Schefferus Argentoratenfis [2] , in Syntagmate de Antiquorum Torquibus , quem vide , si tibi volupe est .

CAP. X

De Armillis, circa
manus, & brachia,
Veneris imaginem
honestantibus .

Postremum cultus , ac decoris insigne sunt Armillæ , quibus Veneris festive ludentis brachia circumligantur prope carpi , & metacarpi nodum , sive juncturam , scilicet , ad arteriam , qua vel intermittente , vel æqualiter pulsante , Medici de febribus , & de salute hominum solent judicare . Fuerunt autem Armillæ ex auro , argen-

(1) *De Verborum significatione .*

(2) Capite XLII. ubi , de Torqui-

bus Brutorum , rerumque inanimatarum , agit .

argento; gemmatae item, atque aereae. Armillae ex auro memorantur ab Svetonio (1), Valerio Maximo (2), Flavio Vopisco (3), Festo (4), Tertulliano (5). Argenteae praesertim ab Capitolino (6), Plinio (7), & Valerio Maximo (8). Gemmatas videre licet apud Lambecium in Amphitrites pictura [9], & penes Thomam Bartholinum in antiqua Statua (10). Ad haec Ammianus Marcellinus fidem facit (11), Persas Monilia, & Armillas aureas, & gemmas pariter, ac margaritas adhibuisse. Aereas vero Armillas nonnullas observat Bonarrotius (12), cuius generis tres aeri incisas protulit Boldettus (13), quarum prima duodecim signis coelestibus astronomis decoratur. Sabini aureas Armillas brachio laevo deferebant (14); Romani quoque sinistro;

(1) In Nerone. Capite vi.

(2) Libro iiii. Capite ii. & item Libro viii. Cap. xiv.

(3) In Probo. *Bello Sarmathico jam Tribunus*, Probus, cum multa fortiter fecisset, publice in concione donatus est Armillis aureis duabus, torque aureo uno &c.

(4) *De Verborum significatione*. Verbo. Armilla.

(5) *De Habitu mulieris*.

(6) In Maximinis, fere in principio. *Innotescendi sub Severo Imperatore, prima haec fuit causa. Natali Getae filii minoris, Severus milites dabat ludos, propositis premiis argenteis, idest Armillis, Torquibus, & Baltheolis. Hic adolescens, & semibarbarus [in aliquibus editionibus semibarbarus]... Imperatorem publice petiit, ut sibi daret licentiam contendendi cum iis, qui jam*

non mediocri loco militarent. Magnitudinem corporis Severus miratus &c.

(7) Natural. Histor. Lib. xxxiii. Cap. ii.

(8) Lib. viii. Cap. xiv.

(9) *Cesareae Bibliothecae*. Tomo vi.

(10) *De Armillis Veterum*. pag. 36.

(11) *Rerum gestarum*. Libro xxi. Cap. vi. pag. 387. Edit. Parisien. MDCLXXI. ex Officina Ant. Dezallier. *Armillis uti, Monilibusque aureis, & gemmis, praecipue Margaritis, quibus abundant, adusfacti post Lydiam victram, & Crasum &c.*

(12) *Observazioni sopra alcuni Vasi di Vetro antichi &c.* pag. 199. e 200.

(13) *Observazioni sopra i Cimiterj de' Santi Martiri*. Libro ii. Capitolo xiv. Tav. ii. pag. 500. e 501.

(14) Titus Livius. Decadis i. Libro i. Cap. v.

stro; Viri (1), & Mulieres (2). Sed non ita constanter, ut in antiquo vitro apud Fabretum (3), in quo trium Gratiarum symbola, tres puellæ, representantur, quarum media, COMASIA nuncupata, Armillas ad utramque manum gerit, & apud Bonarrotium, Pſyches, pariter in antiquo vitro (4), ad dexteram tantum manum, sinistra etenim non adparet. Genius vero, qui in alio item vetusto, vitreoque emblemate conspicitur, duplicem Armillam habet, brachio sinistro, ac prope manum. Reliqua circa hæc monimenta vetustatis, satis illustrantur ab eodem Bonarrotio in descriptione Tabulæ xxviii. Festus, militum strenuorum insigniæ, donatum ab Imperatoribus, memorat Armillas, & eas ita dictas fuisse scribit (5), *quod antiqui humeros cum brachiis, armos vocabant, unde Arma ab his dependentia sunt vocata*. Adilubet Tractatum de veteri Floreno aureo, ab Academico Etrusco illustrato [6], & vernaculo sermone conscriptum, editum Typis Florentinis Tartiniorum. Isidorus [7], Festo adsentitur; unde, & quondam, ait, *vulgo viriliæ dicebantur*, Subditque continuo Festus, verbo *Armillum*, vas esse.

(1) Sextus Aurelius Victor. *De Viris illustribus*. In Romulo Romanorum Rege primo.

(2) Vide Paulli Diaconi Epitomen, ab Antonio Augustinio, Sexto Pompejo Festo junctum; Verbo *Spinther*.

(3) Inscript. Domestic. Cap. vii.

pagina 539.

(4) *Osservazioni sopra alcuni Vasi di Vetro antichi* &c. Tav. xxviii. n. 3.

(5) *De Verborum significatione*. Verbo *Armilla*.

(6) Parte iv. Numero xxi. §. 6.

(7) *Originum*. Libro xix. Cap. xxxi.

esse vinarium, ab eo nuncupatum, *quod Armo, idest humero deportetur*. Sed ab diverticulo in viam. Græcas foeminas, utriusque manus, præcipuo ornamento, Armillas interdum destinasse, argumentum præbet validum Gemma ab *Aulo* cælata, de qua differere instituimus. De Armillis vero egerunt, præter alios, quos nominare opus fuit, Michaël Angelus Causseus de la Chauffe (1), Joannes Baptista Casalius [2], alii- que non pauci, sed obiter, & prout ferebat occasio scribendi.

HÆc decoris insignia, nempe Inaures, Monilia, atque Armillæ, quæ Capitibus Octavo, Nono, & Decimo illustrata sunt, spectant potissime ad mundum muliebrem, quo cultus foeminarum solertior indicatur (3): Dicebantur vero Sarcinatrices, quæ curam harum rerum gerebant. Gruterus adfert saxum antiquum, ita inscriptum [4].

IVLIA . IVCVNDA

AVG. L. SARCINATR

A. MVNDO. MVLIBRI &c.

Idem adlatum quoque est ab Laurentio Pignorio

(1) Apud Grævium. Tomo XII. pag. 949. & seqq.

(2) Apud Gronovium. Tom. IX. pag. 893. & seqq.

[3] Agitur de *Mundo muliebri* cumulate, variisque locis, Digestorum

Libro XXXIV. Titulo XL. ubi de *Auro, & Argento legato, de Mundo, de Ornamentis* &c. Multa vero in Glossis ab Ulpiano, & aliis commentatqribus explanantur.

(4) Pagina DLXXX. num. 3.

CAP. XI

Ancillæ, quæ Inaures, Armillas, Monilia, aliaque ornamenta muliebria servabant, quomodo dicerentur a Veteribus.

rio in Commentario de Servis, & eorum apud veteres ministeriis [1]. Igitur Julia Jucunda Augustæ Liberta, res hujusmodi familiares, & alia pariter ad ornatum Augustæ spectantia curabat. Nec verò dicitur ORNATRIX. atque AB ORNAMENTIS. Sarcinatrix enim A MUNDO MULIEBRI servabat, sarciebatque, seu sarcire faciebat ea, quæ ornatrices ad usum aptare consueverant. Diximus consulto, seu *sarcire faciebat*; etenim tam multa sunt, & varia, quæ ad mundum muliebrem referuntur, ut una Sarcinatrix, etsi custodire fatis sit, sarcire tamen minime sufficiat omnia. Per metaphoram, inquit Lucilius (2): *Sarcinatores esse summum, suere centonem optime*. Cornelius Fronto (3) a *servandis sarcinis*, Sarcinatrices dicit, idemque existimare videtur Nonius Marcellus (4). Juliæ autem Jucundæ, utrumque competere, fatis fortasse declaratum est. Verum quod *Ornatrices* nominaverim, putandum, quemadmodum aliæ fuerunt ancillæ *Ornatrices Auriculæ*, ut alibi vidimus (5), ita alias fuisse *ab Monili*, alias *ab Armillis &c.* non secus ac in Officiis Domus Augustæ, turma Liber-

(1) Pag. 170.

(2) Libro XXV III. Satyrarum, vers. 529. Ad Corpus Veterum Poëtar. Latinor. Edit. Lugduni M. DC. III, pag. 479.

(3) Inter Veteres Grammaticos ab Dionysio Gothofredo editos. S. Gervasii, per Petrum de la Roviere. MDCII.

pag. mihi 1328. *Sartrix*, quæ sarcit. *Sarcinatrix*, quæ sarcinas servat.

(4) De Proprietate Sermonum. Capite I. paragr. 276. *Sarcinatricis*, non (ut quidam volunt) *Sarcitricis*, quasi a sarciendo; sed magis a sarcinis, quod plurimum vestium sumant &c.

(5) In hac Dissert. Cap. VIII.

Libertorum, Libertarumque numeratur, quæ in minutissimis curis, vel muneribus uniuscujusque generis distributæ erant. Neque Ornatrices tantum, atque Ornatores habuerut, sed etiam ADIVTORES RATIONIS ORNAMENTORVM [1], & pariter Adiutores PROC. AB. ORNAMENTIS [2]. Sanctus Cyprianus hujusmodi ornatus Christiana modestia, ac simplicitate minus dignos esse indicat (3), quapropter a pils foeminis abigendos jubet: *Non inferantur auribus vulnera, nec brachia includat, aut colla, de ARMILLIS, & de MONILIBVS, catena pretiosa. Sint a compedibus aureis pedes liberi, crines nullo colore fucati &c.*

CAP. XII

Eadem ornamenta in Sacris Imaginibus a Christianis usurpata, & quare?

Inaures autem, Armillas, & Monilia, pretiosis margaritis confecta, quæ sunt mulierum ornamenta, illustrantes, in Imaginibus Sacris aliquando animadvertimus, quorum aliquas hec memorare, ac recensere, non absolum a re nostra visum est. Plane Sanctarum Cæcilie, atque Agathæ Imagines, quæ exstant in Apside vetustissimæ Aedis ipsius Sanctæ Cæcilie, opere musivo exculpta a Paschale I. Summo Pontifice, circa Annum Orbis redempti DCCCXX. Inauribus, ac Monilibus insignitas circumspiciebam, & ni fal-

E 2

lor,

(1) Apud Gorium in Inscriptionibus Libertorum Livie Aug. & Cæsaram antiquis Donianis. Classe XVI II. n. 38. pag. 221. Num. CCXCV II. pag. 466.

(2) De Disciplina, & Habitu Virg. &c.

lor, duplicem, ac gemmatam quoque Armillam, in summitate manicæ, brachio sinistro illius, quæ præter nimbum rotundum pone caput, corona gemmis, atque unionibus ornata decoratur, mihi videor agnoscere. Consulant qui Roma absunt eruditissimum Ciampinium (1), qui ab prototypo desumptas iconas vulgavit. Sed Armillæ, sive potius Armillarum species, & Monilia, longe antea depictæ adparent in Imagine Sanctæ Agnetis, quæ per multivarios expressa est, in Apfide media sacrae Ædis, in honorem hujus Sanctæ Virginis Deo dicatæ ab Honorio I. Pontifice, Maximo extra Urbis moenia, Via Numentana, Anno DCXXIII. (2). In Imagine pariter Sanctæ Euphemie, quam ex Codice Vaticano protulit idem Ciampinius in Parte altera Veterum Monimentorum [3], delineatam ad exemplar Sacrae Ædis dirutæ, Monile circa collum, & ad manicas vestis, veluti Armillæ gemmatæ ornamentum præstabant. Eadem ornamenta spectantur etiam nunc in Imagine Beatæ Mariæ Virginis, in Æde, quæ a Paschale I. Pontifice, picturis musivis exornata fuit, & dicitur, *Sancta Maria in Domnica* (4). Eademque existunt in Imaginibus Sanctarum Virginum Prædis, & Pudencianæ,

(1) Veterum Monimentorum. Parte II. Capite XXVII. Tabula LII. pag. 150.

(2) Ibidem. Cap. XIV. Tab. XXIX. pag. 105.

(3) Ibid. Capite XVIII. Tab. XXXV. pag. 119.

[4] Ciampinius Veter. Monimentorum Parte I. Cap. XXIV. Tab. XLIV. pag. 142.

tianæ, ab eodem Pontifice pictarum in Tribuna (1), Ædis nuncupatæ ab ipso Sanctæ Praxedis nomine. At vero pretioso tantum Monili ornata cernitur Imago Sanctæ Agnetis in Ecclesia, quæ a Sancto Marco Apostolo, & Evangelista nomen sumpsit, & a Gregorio IV. Summo Pontifice picturis musivis decorata fuit Anno DCCLXXIV. [2]. Plures autem Sacræ Virgines in Sacello Sancti Zenonis, scilicet in Æde Sanctæ Praxedis (3), eodem Monili spectantur ornatæ, picturis musivis a Paschale I. constructis (4); & in sacro Templo, quod *Sanctæ Mariæ Novæ* appellant, a Leone Papa IV. insignito etiam picturis musivis Beata Virgo Maria duplici corona redimita cernitur, & Monili circa collum, in ipsa Tribuna (5). Monile ditissimum, &

[1] Vide Ciampinum. Veterum Monumentorum Parte II. Cap. xxv. Tab. XLVII. pag. 143.

[2] Ibid. Cap. XIX. Tab. XXXVII. pag. 122.

[3] Sacellum, sive Ædicula Sancti Zenonis, modo ab Sacra Columna nuncupatur, nempe ab ea parvula marmorea Columna ibidem reposita, ac decenter ornata, quam Christiani fideles ab Jesu Christi D. N. flagellatione sanctificatam pie credunt, & longe ab hoc ævo in eodem loco religiosissime venerantur. Nempe ab Anno MCCXXIII. quo Joannes Columna S. R. E. Cardinalis, ab Orientali expeditione adversus Turcas suscepta, post varios casus, victor Romam rediens, secum adportavit, & Titularem suam ab Sanctæ Praxedis nomine nuncupatam Ecclesiam, eodem sacro munere ditavit, Honorio VIII.

Pontifice Maximo. Vide Giaccorili *Vitas Romanorum Pontificum*, & Ciampinii *Vetera Monumenta*, loco mox indicando. Item Baronium, & Tröviū in *Annalibus Ecclesiasticis*; Honuphriū Panvinium de septem Urbis Ecclesiis agentem, & alios quam multos egregios Scriptores idipsum referentes. Rerum memoriam instaurat Lapis prope Sacellum positus Anno MDCCXXV. illud invisentibus fortasse minus exploratum.

[4] Ad Anastasium Bibliothecar. *Descriptio Romanorum Pontificum*. Tomo I. Edit. Vatic. pag. 264. num. marg. 434. Item Ciampinum. *Veter. Monim.* Parte II. Capite XXVI. Tab. XLVIII. pag. 156. Vid. item Tab. II.

[5] Apud Ciampin. *Ibidem*. Parte II. Capite XXVI. Tab. XLVIII. pagina 163.

& multiplex, gestare solet continuo Icon cedrina ejusdem Beatæ Mariæ Virginis, quæ a loco in quo æolitur, *Lauretana* vocatur, signis, ac prodigiis toto Orbe celeberrima. Ævo inferiori frequentissime occurrunt Monilia in Imaginibus, quæ adhuc supersunt, nedum Foeminarum, & Virorum etiam Principum, uti in hac Dissertatione exposuimus (1), verum in Numismatibus quoque aureis, argenteis, æreisque; tum iis, quæ superficiem utramque planam habent, quæ Numismata appellantur; tum in aliis, quæ alteram concavam, alteram convexam habent, quæ Scyphatorum nomine distinguuntur, quod scyphi formam imitentur (2). Unum ex his aureum, Joanni II. Comneno, Constantinopolitano Imperatori Alexii filio, pertinens, vidimus in *Museo Victorio*, cui adlimile, si tamen Nummus Scyphatus ille sit, ex Museo Galliarum Regis, edidit Cangius in *Historia Byzantina* (3). Idemque visitur apud Anselmum Bandurium, in Numismatibus Imperatorum Romanorum (4); quare heic adferre omittimus. Sed ne frustra, atque ad pompam, ut ita dicam, ostentationemque id meminisse videamur, noster Scyphatus in eo differt ab edito, (licet figuræ in utraque parte illi similes

[1] Vide sis Capite 1x.

[2] Adi Cangium in Glossario Mediæ, & infimæ Latinitatis, verbo *Scyphatus*.

[3] Parte I. Pag. 168. vulgatæ editionis.

[4] Tomo II. pag. 753. Vid. pag. 756. ubi loci Numisma describit.

similes inveniantur), quod in nostro Numismate, apud Virginis stantem imaginem, quæ capiti Imperatoris coronam imponit, legitur $\overline{\Theta} \overline{M}$. hoc est DEI MATER, & apud imaginem ipsius Imperatoris, pariter stantem, legitur $\text{I}\omega \Delta \epsilon \rho \theta$. scilicet IOANNES DESPOTES, græca littera C. detrita, nec quidem legitur $\rho \rho \phi$. nempe PORPHIROGENITVS, ut apud Cangium, & Bandurium videre est, apud quos tamen, in Nummo Regiæ Gazæ, non adparent monogrammata $\overline{\Theta} \overline{M}$. DEI MATER, quæ in nostro clarissima sunt, atque optime expressa. Aliud Numisma, ipsius Joannis I. Comneni, protulit Laurentius Begerus in Thesauro Brandeburgico (1), iisdem fere imaginibus, sed epigraphæ longe diversa, & minus exacte descripta, ut conferenti patebit. Illud notandum, quæ gentiles in foeminis instrumenta vanitatis, & luxus exuberantis expresserant, Christianos ad animi dotes, & virtutes significandas sapienter convertisse, ita edoctos ab Sacræ Scripturæ rudimentis (2), & Sanctorum Patrum, atque insignium Theologorum

[1] Tomo II. pag. 367.

(2) Apocalypf. Beati Jo. Apostoli. Cap. XIX. versic. 7. *Gaudcamus, & exultemus, & demus gloriam ei, quia venerunt nuptia Agni, & Uxor ejus PARAVIT SE.*

Vers. 8. *Et datum est illi, ut cooperator se BYSSINO splendenti, & candido. BYSSINVM ENIM IUSTIFICATIONES SVNT SANCTORVM.*

Videsis Cap. XXI. num. 2. &c.

Psal. XLIV. versic. 10. *Affixit Regina a dextris tuis in vestitu deaurato circumdata VARIETATE.*

Ibidem vers. 14. *Omnis gloria ejus filia Regis ab intus in fimbriis aureis, circumamicta VARIETATIBVS.*

Vide item Cantica Canticorum, variis locis, & etiam alibi in Sacris Patris.

rum exponentium interpretationibus, & doctrinis, quibus sensum Allegoricum scripturæ, Analogicum, & Tropologicum, seu moralem vestigant, atque aperiunt (1); nec non Sanctæ Romanæ Ecclesiæ usu, & consuetudine (2). Huc refer Monimenta, quæ nuper edidimus (3) Nummum Æreum veterum Christianorum Commentario in duas partes distributo, explicantes, nempe parvulam Christi imaginem cum Cruce foliata

[1] Ex Veteribus S. Hieronymus, Commentariorum in Isaiam. Capite XLIX.

Sanctus Augustinus. S. Jo. Chrysostomus. B. Theodoretus in Psalm. XLV.

Vide item Paschasium Ratbertum in eodem Psalm. XLV. scilicet Tom. XIV. Bibliothecæ Patrum Lugdunens. Edit. MDCLXXVII.

S. Bernardus in Canticis Canticorum Sermone XXVIX. Operum Tom. IV. & Epistola CXIII. ad Sophiam Virginem. Operum Tomo I. Edition. Parisien. MDCLXXX.

Ex recentioribus Jo. Lorinus. Commentariorum in Libros Psalmorum. Tomo I. Psalmo XLIV.

Robertus Bellarminus item, Psalmo XLIV. Operum. Tomo VI.

Jacobus Tirinus. Commentariorum in Sacram Scripturam, locis, supra citatis, & præcipue in Psalmis, ac in Apocalypsi.

Augustinus Calmet. Commentariorum in omnes, ac singulos, tum Veteris, cum Novi Testamenti Libros; scilicet Tomo IV. in quo Psalmi explanantur. Tomo V. in quo Cantica Canticorum. Tomo VII. in quo Commentaria in Apocalypsim describuntur. Vide item Dictionarium Biblicum, &c. Sunt vero ejus Opera, ut video, minus exercitatis ægre concedenda.

His alii permulti veteres, ac recentiores, Viri quoque doctissimi, facile ab aliis adiciuntur.

(2) Pater ex perversto Officio Sanctæ Agnetis Virginis, & Martyris, tributo Mediolanensem Episcopo Sancto Ambrosio, seu, ut aliis placet, Sancto Gelasio I. Pontifici Maximo, quod recitatur a Sancta Romana Ecclesia, etiam ætate nostra, Die XXI. Januarii.

In I. Antiphona I. Nocturni, *Dexteram meam, & collum meum cinxit, Dominus, Lapidibus pretiosis, tradidit auribus meis inestimabiles Margaritas.*

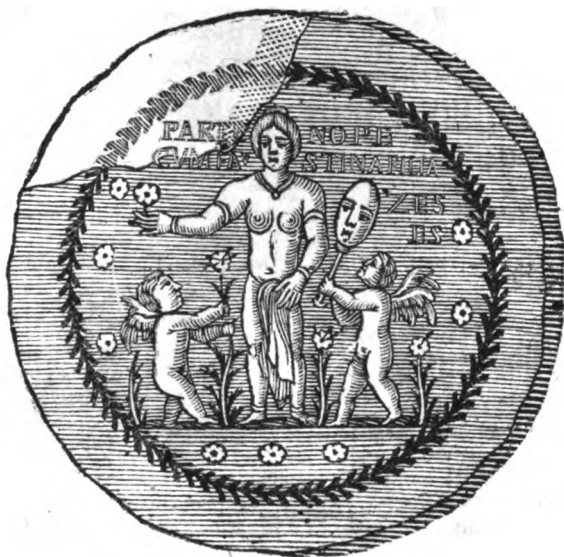
In I. Antiphona II. Nocturni. *Induit me Dominus Cyclade auro texta, & immensis Monilibus, ornavit me.*

In II. Antiphona III. Nocturni. *Christus circumdedit me vernantibus, atque coruscantibus Gemmis pretiosis.*

Quid enim sunt Lapides, ac pretiosæ Gemmæ, inestimabiles Margaritæ, atque immensa Monilia? nisi Virtutes, & spirituales Animæ dotes, quibus emulata a Deo Sancta Agnes, atque Animæ Beatorum ornatae sunt. Consonat mysticæ huic interpretationi, quod in Canticis Canticorum, in Psalmis, & in Apocalypsi paullo ante notavimus, adprobantibus memoratis expositioribus.

[3] Romæ. Typis Zempellianis. MDCCLXXXVII.

ta (1), & fictilem pariter Lucernam, Cruce eisdem ornamentis decorata, insignem (2); item Monogramma gemmis distinctum, in aliis duabus Lucernis vetustissimis descriptum (3): etenim & venerationis causa, & causa virtutis Sanctæ Crucis, ita exornare satagebant. Sed Armillas, & Monilia in antiquis hisce Vasibus vitreis, quæ Romæ in *Museo Victorio* adservantur, nunc primum in lucem observanda proponimus, amotis interea ab profana eruditione aliis sacris monumentis.

Primum Vas vitreum, in conspectu, Parthenopem stantem, illustrem Foeminam, ut puto, representat, fortasse in Elysiis degentem.

F

Ca-

CAP. XIII
Describitur Vas vitreum antiquum *Musei Victorii*, in quo mulier spectatur in Elysiis; & ejus ornamenta indicantur.

[1] Parte I. Capite XXXII. pag. 37. Num. II.

[2] Ibidem. Cap. XXXII. pag. 39.

[3] Parte I. Cap. XL. pag. 53. & 54.

Capite tutulato spectatur, ornatissimoque. Lorum habet ab collo propendens ad pectus cum Bulla aurea. Armillis ad manus, & pariter in summis brachiis circumligata. Infimum utrumque crus ornatur Periscelide. Dextera manu floremprehendit, finistram ad imum ventrem admovet, velo defluente sese inde obtegens; nulla enim alia veste amicitur, exstant ad latera duo Genii de more alati, & stantes. Alter ab dextris flores carpit, qui multi sunt circa Genios, & Parthenopis imaginem, eique præbet ad olfaciendum. Alter, qui finistram tenet, speculum ovalis figuræ, non utique rotundæ (1), manubrio tornatili infixum, sublime tollit, utraque manu comprehensum, & ejusdem effigiem, in

(1) Videtis Bonarrotium in Observationibus ad Vasa Vitrea. pag. 198. & 199. qui rotundam fuisse speculorum figuram apud Veteres, conatur erudite adstruere; gemmis incis, picturis, & sculptis marmoribus indicatis: quin etiam antiquis Scriptoribus, aliisque veteribus monumentis, gentium quoque Etruscarum.

Vide item Boldettum in Opere de Sacris Cœmeteriis. Libro II. Cap. XIV. Tab. II. num. 13. & 14. pag. 500. ubi speculum, aliud rotundum, aliud quadratæ formæ, utrumque ex stamno, & ære mixtum prodit.

Sed in antiquo, ac fictili Vase, diota, Etrusci operis, in Museo Visorio ad servat, nec dum edito, atque alto palmos romanos pene duos. Fœmina sponsa vestibus pretiosis ornata, Inauribus pariter, vittis, ac cincinnis comata, se in speculo elliptico, non rotun-

do, contemplatur: neque ea speculi figura, peritiæ artis scenographicæ, quæ etiam perspectiva dicitur tribui potest; si speculum contra faciem sponsæ stare debeat, ut imaginem reddat. Eadem calceata est. Sedet in Sella recurvis quatuor anconibus, seu fulcimentis subnixâ, duobus anterioribus, partem anteriorem; aliis, posteriorem respicientibus: omnibus vero acuminatis in parte inferiori. Dexterâ cubito molliter innititur pluteo posteriori, sive ipsius sellæ anaclinterio. Sinistra tamen manu, comprehenso apte manubrio, ornatum speculum tenet, quod ovi figuram imitatur, ut dictum est. Sunt & aliæ circum imagines in eodem Vase depictæ, quæ non sunt hoc loci percensendæ. Sed in Museo Etrusco, & in opere Dempstorianâ, de Etruria Regali, Speculum ovalis figuræ sæpe numero licet observare.

in eo impressam, hilariter exhibet conspiciendam. In area legitur PARTENOPE CVM FAVSTINA FILIA ZESES. Literis ad utramque partem, heinc duabus lineis, illinc quatuor, dispositis: etenim ZES ES. duas lineolas occupat in parte sinistra; reliquæ, alias duas. Hæc omnia ex auro perfecta sunt, clauduntur vero argenteo circulo ad encarpi modum frondibus ornato. Areæ quædam spatia distinguunt sparsi, ac disseminati flores; tres quidem in parte dextera, duo in sinistra; tres demum in imo segmento, & hi flores colore quodam rubro, ac subcæruleo discernuntur.

Secundum Vas vitreum (1) præferebat duas Fœminas spectatissimas in sellis aureis confidentes. Utraque, pretioso diademate summo capiti imposito, ad mamillas præcincta est, tunicaque aurea contegitur lineis quibusdam ornata rubri coloris, ab humeris circa pectus & latera, atque illinc ad genua descendentibus. Parte inferiori, vestis pretiosa, ac persimilis supereffusa tunicam illarum obducit. Globum cæruleum habent in dextera manu, circulo aureo circumseptum, ac duabus aureis zonis, se invicem in-

CAP. XIV
Aliud Vas vitreū
antiquum ejusdem
Musei, in quo
imagines ornatæ
Monilibus sunt ex-
pressæ.

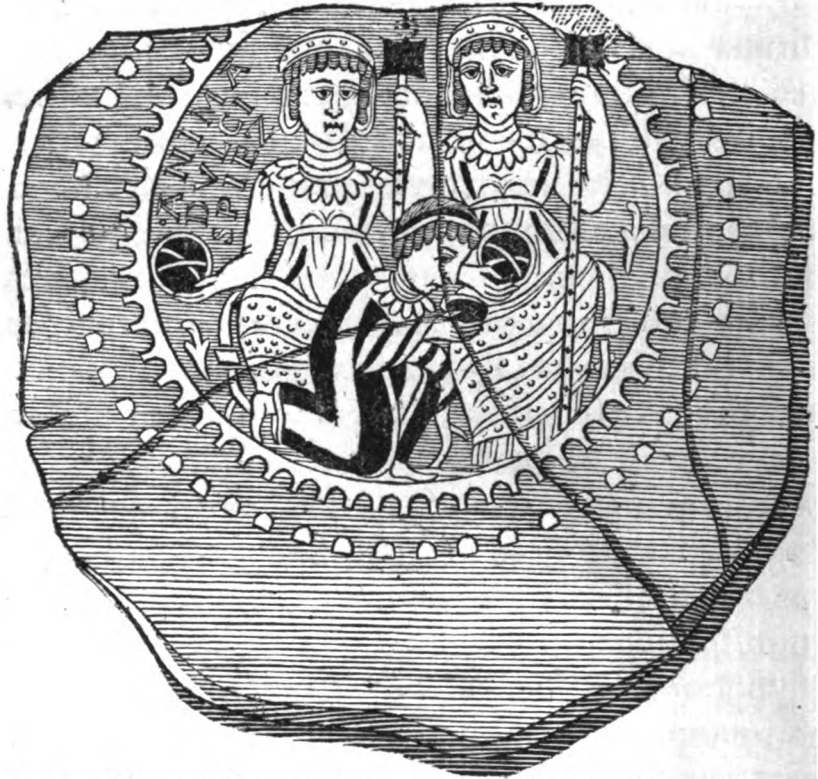
F 2

ter-

(1) Hæc vascula in imo fundo bracteis aureis depicta, peculiari vocabulo *Scyphos* nuncupatos fuisse, facile dixerim; ab iis enim *Scyphatorum* vocabulum dimanasse prodit Cangius, ut monuimus Capite XII, præcedenti. Unum pene integrum cum imaginibus Sancto-

rum Apostolorum Petri, & Paulli adtulit Boldettus in Observationibus ad Cœmeteria Sacra. Lib. I. Cap. XXXIX. pag. 191. Nostorum vero vasculorum prominentia labra, quæ *Scyphum* efformant, maxime detrita sunt, uti ostendunt adposita Schemata.

tersecantibus distinctum ; sinistra vero sceptrum ,
sive hastam longam gerunt cum Labaro (1) .

Ante illas ; dexterum genu flectit juvenis qui-
dam,

[2] Id Insigne frequenter visitur in Numismatibus percussis Romana Republica florente : postmodum vero in nonnullis Imaginibus, & item in Nummis Imperatorum sequioris ævi, præcipue apud Cangium in Familiis Byzantinis . *Labarum* in ejuscemodi vitreis vasculis nunc primo occurrit . Constantinus Magnus *Vexillo*, sive *Labaro* Monogramma Christi inferibi jussit, monitus per quietem paullo ante, quam ad Milvium pontem cum Maxentio congrederetur, ut vetustissimi Scriptores ærerum Ecclesiasticarum fidem faciunt .

Quàm tamen in hoc monumento illud salutare signum minime adpareat, suspicari licet, ante Constantini tempora, sed non longe, vasculum fuisse elaboratum ; etsi illam, vel posteriorem ætatem præferant imagines in eo expressæ . De hac Vexilli forma, multa videris in Cangii Glossario Mediæ, & Infimæ Latinitatis, verbo *Labarum* . De Vexillo autem Monogrammatico, nuper erudite scribebat adversus Basnagium Vir clarus, Dominicus Georgius in Dissertatione *De Monogrammate Christi Domini* .

dam, veluti quidquam præbiturus illi, quæ ad-
fidet sinistra, vestibis aureo, purpureoque co-
lore, sed subfusco variegatis, atque discretis.
Omnes autem Monili circa collum decorantur.
Legitur dextera parte tribus lineis epigraphæ.
ANIMA DVLCIS PIE Z. idest PIE ZESES (1).
Plura, quæ differenda remanent de hoc, alioque
paullo ante descripto rarissimo monumento, alibi
tractanda relinquimus ne videamur eruditionem
ostentare velle, quum non oportet. Disputat ta-
men Bonarrotius (2), an ornamenta, quæ nos
Monilia appellamus, præsertim in antiquis Vasi-
bus vitreis, ita nominari debeant, sive potius
Segmenta dici, Servio (3) inhærens, atque Isi-
doro (4). De hisce Segmentis, agit pariter Jo-
annes Schefferus, in Syntagmate de Antiquo-
rum Torquibus. Sane pro temporum diversita-
te species Monilis variam formam sortitæ sunt;
non enim omnia ex unionibus filo transactis con-
stare compertum est, quale *ab Aulo* tribuitur Ve-
neri in nostra Gemma, sed ex panno quoque fe-
rico, gemmis, & margaritis ornato parare con-
sueverunt, quæ vere Segmenta nuncupabantur,
& ea, haud aliter, circa collum deferebantur.
Suam opinionem unusquisque tueatur: Gemmam
vero nostram illustrare pergamus.

Sed

(1) PIE ZESES. hoc est BIBE.
VIVAS. Adi Bonarrot. in Opere de
Vitreis Vasis. pag. 204. & seqq. Sed &
Fabret. *Luscript.* Cap. vii. pag. 539. &c.

[2] *Osservazioni sopra alcuni Frammen-
ti di Vetro antichi &c.* pag. 156. e 157.

(3) Libro 1. *Æneidum*, 69.

(4) *Originum*. Lib. xix. Cap. xxxi.

CAP. XV
De Baccis, sive
Flocculis propen-
dentibus ab extre-
mitatibus Pallæ,
seu veli, quo Ve-
nus in Gemma ob-
ducitur in inferio-
ri parte.

SED enim si quidpiam dicere adgrederer de Palla, sive indumento, quo Venus operitur, Lectorem inutiliter distinere viderer; nihil quippe non dictum, atque ab aliis diligenter observatum. Illud tamen in eadem Gemma minime negligendum, videlicet Baccas, sive Flocculos indicare ad extrema ora indumenti pendulos, atque adsutos, qui maximum ornamentum operi adiciunt. Porro si Etruscorum vestimenta pretiosa quis inspexerit in Etruria Regali apud Thomam Dempsterum, & Gorium in Museo Etrusco, adsimiles ornatus identidem offendet in monumentis insignioribus. Ita plane in picturis, atque sculpturis Græcorum, & Romanorum non numquam occurrunt: attamen admodum raro in Gemmis cælatis, atque editis id ornamenti genus observare licet; fortasse, quod in tam minimis operibus, plerumque refugit contemplari oculorum acies, nedum adtingere. Quare pictores eadem antiqua monimenta delineantes, raro etiam advertunt, & sculptores, qui ipsos, veluti ducti Ariadnæo filo, subsequuntur, æri cæstro incidentes, omnino prætereunt. Nullum autem mysterium nostris conjecturis in eo deprehendentes, solummodo excogitatum opinamur ab vetustioribus ea de causa, ut vestimentorum extremitates, quæ facile in acutos angulos abeunt, ita excolerent, honestarent, ac pene demulcerent,

cerent , ab oculis res acuminatas ita subripientes .

LUdus , quo Venus in anulari sigillo voluptatem capere conspicitur , omnino puerilis est , & nostro pariter ævo a pueris , per quam sæpe , temporis fallendi gratia , cum jucunditate , ac risu , quæ sunt eorum negocia , adhibetur , & aliquando , quum duo , tresve fuerint , eodem met ludo se exercentes , datis pignoribus contendunt , cessuris in utilitatem , & commodum illius , qui diuturniore temporis spatio virgulam erectam in æquilibrio , sive æquipondio sustinuerit , agitaverit , ac circumduxerit . Nulla prorsus apud veteres Scriptores mentio habetur de lepidissimo hoc ludo , quum alii multi ab ipsis memorentur . Mirum sane ! Agesilaum Lacedæmoniorum Regem , domi cum pueris equitantem in arundine memorarunt Plutarchus (1) , & Ælianus (2) . Publii Scipionis Æmiliani , & Caii Lælii , qui conchulis & calculis lectitandis in littore Cajetano , & Laurentino incumbabant ,

men-

(1) In Laconicis Apophthegmatibus . Operum Tomo 11. Edit. Lutetiz Parisior. Typis Regiis. MDCXXIV. pag. 213. φιλοτιμότερος δ' ἢ διαφέροντας , λήγεται ὅτι μικροῖς τοῖς παισὶν , κάλαμον ἑταβίσκας , ὡς ἱππῶν , οἱ ποὶ συνπαύειν . ὁφθαλμοὶ δὲ ὑπὸ πύριον ὄψαν , παρὰ κάλαμον ἑτάβειν ὡς ἱππῶν . καὶ αὐτὸς πατὴρ παύων ἦν . quæ ex interpretatione Guillelmi xylandri ita sonant , *Ferunt*

eum quod impensissime liberos suos diligebat , domi in arundine cum pueris ludendi gratia , equitasse ; conspectumque a quodam amicorum , monuisse , ne cuiquam hoc diceret , priusquam ipse quoque pater esset factus .

Idem memorat in vitis Parallelis , nempe in Agesilao . Operum Tomo 1. pag. 610.

(2) Vaziar. Histor. Lib. x1. Cap. xv.

CAP. XVI

De Ludo . quem ludere videtur Venus in Gemma , aliisque nonnullis Ludis puerilibus Veterum , ab Philosophis , Regibus , Imperatoribus , & Diis gentium usurpatis .

mentio est apud Valerium Maximum (1), & Alexandrum ab Alexandro (2). Cajum Cæsarem, Caligulam nuncupatum, pilâ lusisse cum Lucio Cæcilio Grammatico, meminit Macrobius (3): eodemque ludo, aliisque pariter lusisse Augustum, scribit Svetonius (4). *Exercitationes campestris equorum, & armorum*, inquit ille, *statim post civilia bella omisit: & ad pilam primo, folliculumque transiit; mox nihil aliud, quam vectabatur, & deambulabat; ita ut in extremis spatiis subsultim decurreret sestertium, vel lodicula involutus. Animi laxandi causa, modo piscabatur bamo, modo talis, aut ocellatis* (5) *nucibus ludebat cum pueris minutis, quos facie, & garrulitate amabiles undique conquirebat, præcipue Mauros, & Syros. Nam pumillos, atque distortos, & omnis generis ejusdem, ut ludibria naturæ, malique ominis abhorrebat. Pilâ item, & folliculo ludebat Dionysius Syracusiorum Tyrannus* (6). Socratem cum Lamprocle parvulo pueriliter lusisse, memoriæ prodidit Ælianus (7); eundem vero in arun-

(1) *Exemplorum Memorabilium*. Libro VIII. Capite VIII.

(2) *Genialium Dierum*. Libro III. Cap. XXI.

(3) *Saturnatium*. Lib. II. Cap. VI.

(4) In Augusto. Cap. LXXXIII.

(5) Philippus Beroaldus testimonio perverusti Codicis manuscripti; legit *Oscillis*.

Marcus Antonius Sabellicus, locum interpretatur de Nucibus: *ocello predi-*

tis, quales sunt Avellana. Alexander ab Alexandro. Libro III. *Genialium Dier.* Cap. XXI. ait nuces ocellatas esse: *nucleos, quos in Persicis pomis fitos inspicimus.... distosque ocellatos, propter ocellos, & foramina, quibus muniantur undique*.

(6) Alexander ab Alexandro. *Genial. Dier.* Libro III. Cap. XXI.

(7) *Variarum Historiar.* Libro XX, Cap. XV.

arundine aliquando equitantem irrisset Alcibiades (1). Ceterum quum de ludis puerilibus meminimus, *Musca cæca*, sive *Ænea* prætereunda minime est. Huic ludo pueros aliquando vacasse, Pollucis, atque Eustatii testimonio fidem facit Vir magni nominis Petrus Victorius (2). Alium quoque puerilem ludum memorat Cælius Rhodiginus, scribens (3): *Consuevissent lusitantes puerulos in sublime ficos, seu ischadas, vel uvæ acinos jactare, moxque hiantes ore excipere*. Sed quorsum hæc de ludis puerorum, ita generaliter exposita, quum neminem virorum, nullamque mulierum iisdem umquam vacantem nominaverimus? Plura de hujuscemodi veterum domesticis ludis videat Lector apud eruditissimum Virum Julium Cæsarem Bulengerum, Libro singulari (4), dato ad Justum Ludovicum, Henrici filium a Turnone Comitem Rossilionæum, tunc temporis adhuc puerum. Plura item apud Joannem Meursium (5), Daniele Souterium [6], aliosque viros doctos, quorum adsimiles lucubrationes in unum volumen collegit Jacobus Gronovius (7), in Thesauro Græcarum Antiquitatum. Aliqua potius de Diis paganorum lu-

G denti-

(1) Valerius Maximus. Libro VIII. Cap. VIII.

(2) *Variarum Lessionum*. Lib. xv. Cap. xvi.

(3) *Antiquarum Lessionum*. Libro XVIII. Capite ix.

[4] *De Ludis Privatis, ac Domestici-*

cis Veterum. Liber unicus in 8. Lugduni. M. DC. XXVII.

(5) *De Ludis Græcorum*. Liber singularis, ad Virum Clarissimum, Petrum Scriverium.

(6) *De Ludis variis*. Lib. III. Cap. II.

(7) Tomo VII.

dentibus delibanda . Porro Hymenæus Bacchi, & Urania filius ; Cupido quoque filius Jovis , ac Veneris , ludo digitorum ludebant aliquando , ut narrat Nonnus Panopolita [1] : quem ludum Marcus Tullius Cicero , & Marcus Varro dixerunt : *micare digitis* , quod est : *digitis sortiri* , uti observat Nonius Marcellus in Libro *de Proprietate sermonum* [2] . Nostra ætate in Italia vulgus appellare consuevit : *La Morra* . Hercules pariter Jovis , & Alcmenæ filius , tot exantlatis laboribus notus , cum pueris persæpe ludebat animi relaxandi gratia , quod scriptum reliquit , alibi laudatus Ælianus (3) . Nil ergo mirum , si ludentem cum Amore Venerem finxerunt antiqui , quum eadem ipsa gratiarum , amorum , ac pulchritudinis etiam Dea a paganis haberetur , qualem certe Poëtæ Græci , ac Latini plerique fabulantur . Quare illorum testimonia adferre , volens lubensque superfedeo . Illud tamen ex Herodoto Halicarnasseo in Melpomene (4) , heic meminisse , forte juvare aliquando poterit , nempe , Scytharum populos per Virgas Salignas vaticinari , & Enaries , qui sunt Androgyni per Tiliam vaticinandi artem a Venere accepisse , cujus autem

[1] *Dionysiacorum* . Libro xxxiii :

(2) Capite iv. ubi *de varia significatione sermonum* agit . Vid. §. 303. Videtis apud Gruterum in magno Inscriptionum Thesauro Tabulam marmoream inscriptam , quam adfert Pagina DCXLVII. num. 6. in ea enim :

micandi consuetudo , & quidem : *digitis conludentibus* , in negotiationis usum memoratur .

(3) Var. *Histor.* Libro xii. Cap. xv.

[4] Nempe Libro iv. *Historiarum* . num. marg. Lxvii. pagina 245. Edit. Francofurti. in fol. MDCVII.

autem generis dicenda ea Virga sit, qua Venus ludit, omnino latet, neque operæ pretium est de ea re curiosius exquirere.

DE Venere inquit Cicero (1): *Quæ autem Dea ad res omnes veniret, Venerem nostri nomina verunt: atque ex ea potius Venustas, quam Venus ex Venustate.* Joannes Gerardus Vossius Veneris nomen ab Etruscis deducit (2), & Gorius, ab Α'φροδίτη, Græcorum nomenclatura, Etruscam linguam non abludere suspicatur (3). Ab Α'φροδίτη decurtato vocabulo, dictam fuisse *Frutam*, sive *Fruti* existimat Josephus Scaliger (4), ex quo *Frutinal* Veneris Templum dicebatur (5). Alii tamen legunt *Erucinal*, putantes ab alio Veneris cognomento derivasse: Venus enim ab *Eryce* Siciliæ monte, in quo percelebre ipsi Templum dictum fuerat, *Erycina* nuncupabatur (6). Duplex in Urbe quoque Templum, eodem titulo Veneri sacrum, memoratur in Hi-

CAP. XVII
Quid *Aulus* indicare voluerit per hanc Ludi speciem in figura Veneris?

G 2

storia

[1] *De Natura Deorum*. Libro 11.

(2) *De Theologia Gentili, & Physiologia Christiana, sive de Origine, & Progressu Idololatriæ*. Libro 11. Capite xxvii. pag. 163.

(3) *Musei Etrusci*. Tomo 11. Classe 1. pag. 115.

(4) In Adnotationib. ad Festum. Pag. Lxv.

(5) *Festus De Verborum significatio- ne*, verbo *Frutinal*.

(6) Polybius. *Historiar.* Libro 1. Cap. Lv., & Lib. 11. Cap. vii. Edit. Hanoviz. MDcx.

Strabo. *Rerum Geographicarum*. Libro vi. pag. 272. Edit. Lutetiz Parisior. MDcxx.

Thucydides. *De Bello Peloponnesiaco*. Libro vi. pag. 444. Edit. Francofurti. MDxciv.

Vide infra Capite xx. nostræ Dissertationis.

storia Romana (1), unde Horatius (2), quin Venerem nominaverit :

Sive tu mavis Erycina ridens,

Quam jocus circumvolat, & Cupido.

Explicant Horatii Carmina Gemmam nostram, in qua si Venerem jocosam spectes, Cupido quoque circum Venerem volitans cum joco, statim occurrit; quare Φιλομειδης epitheton Veneri frequenter adpositum est ab Homero (3), quod risus amans haberetur. Vide sis & Orpheum (4), qui eodem modo Venerem eleganter adficit, & æque similiter exornat. Cupido autem masculino genere, Amorem, Veneris filium, designat; foeminino, Cupiditatem (5). Amor vero, ut recte conjicit Isidorus (6): *ideo alatus pingitur: quia nihil amantibus levius, nihil mutabilius invenitur. Puer pingitur, quia stultus, & irrationabilis Amor &c.* Eo interea deveneram, ubi differendi ordo postulat sensum Emblematis allegoricum aperire, quum Vir clarus, atque eruditus Petrus Pollidorus Eminentissimi Annibalis Cardinalis Albani S. R. E. Camerarii Auditor, cui opus Græci

[1] Vide Livium de Templo Veneris Erycinæ in Capitolio sito. Dec. III. Lib. III. Cap. xxii.

Et item de alio Veneris Erycinæ Templo ad Portam Collinam. Dec. IV. Lib. x. Cap. xiv.

De eodem Veneris Erycinæ Templo ante portam Collinam, meminit Strabo. Lib. vi. pag. 272.

(2) Carminum. Libro I. Ode I.

[3] Hymn. in Venerem. In Collectione Veterum Poëtarum Græcorum Jacobi Lestii. Tomo I. pag. 434. & seqq.

(4) Hymn. in Venerem. Ibidem in Collectione Lestii: pag. 514.

(5) Vide sis Nonium Marcellum. De Proprietate Sermonum. Cap. v.

(6) Originum. Libro VII. Capite XI.

Græci Artificis , ectypis cereis olim oblatum ,
admodum arrisit , & quem Operis Censorem ad-
hibui , Superiorum permissu , a feriis , & gra-
vioribus occupationibus , quibus assidue incum-
bit , per intervallum divertens , *Gemmæ Victoriæ*
explanationem præclare , atque eleganter , sequen-
ti Epigrammate , perstrinxit .

Ludit Amore Venus , ludoque illudit amantem .

Signa Potestatis præbet , & arte negat .

*Lata sedens cupidum sceptri male torquet , agitque
Circum , perpetuans ingeniosa dolos .*

Omnia nutanti gerit indice , mente sagaci ,

Et Virga fragili , fœmina vana , Venus .

Fidit fallaci ludo , qui fidit amanti ,

Quæ spe ludificans , fit sibi ludus Amor .

Fidit & instabili puero , qui fidit Amori ,

Quem spes vana trahit , mobilitasque regit .

Sane librata Veneris indice , & circumducta , ne
capiatur ab avido Amore virga , ludum videtur
exprimere , quo illam industria , & conatu adse-
quens , Imperium in amantem , seu Potestatem ,
quæ per Virgam indicatur , præmii loco accipiat .
Hunc puerilem ludum , si forte latere sub ali-
cujus nomine , ex iis qui innotuere (1) , arbitran-
dum est , ad *Basilindam* referendum censerem :
quo ludi genere Pueri suum Regem per sortes
elige-

(1) Adi Julium Cæsarem Bulenge- lem Souterium . Capite præcedenti
rum , Joannem Meursium , Danie- citatos .

eligere consueverunt, cui pareant. Antiquitus aludentibus pueris illi in ceteros dominium tradebatur, quem virtute, ac recte factis aliorum imperium mereri deprehendissent. Qua de re Horatius Flaccus in Epistola 1. ad Mœcenatem [1].

*At pueri ludentes, Rex eris, ajunt,
Si recte facies &c.*

Et paullo post.

*Roscia, dic sodes, melior lex, an puerorum
Nania, quæ Regnum recte facientibus offert,
Et maribus Curiis, & decantata Camillis?*

Verum nihil, quod rem nostram propius adtingat, in medium proferunt, qui de variis Ludis privatis, & domesticis Veterum scripserunt. Sed arcano Gemmæ ab *Aulo* sculptæ mysterio explanato, Lectorem nihil ultra morari volumus, qui adlato Carmine satis instructus est.

CAP. XVIII
Quare Veteres Ethnici ludos consulerent, ac sæpe in Gemmis exprimerent? investigatur.

JAm vero, ut persolvam quod pollicitus sum (2), & partes meas impleam, vel adimplere contendam, qua ducti ratione, Lusus, ac Jocos in hisce cælaturis curarent exprimere Vetusiores Ethnici, investigemus. Plane magistrarum experientia, nempe quotidiano mortis casu eruditi, vitam hominum perbreve optime norant:

(1) Epistolarum. Libro 1.
Consule vetustissimos hujus Poëtæ
Commentatores, post quos Dionysium

Lambinū, &c. sed potissime Jacobū Cru-
quium. Edit. Plantin. c. 10. l. 3. c. 21, p. 16.

(2) Nempe Capite vii.

norant: morbo igitur, atque ægritudine præpeditos, ne frustra aliquando poeniteret, otio ac jocis minime vacasse, vitam cum hilaritate transigere consulebant. Neque illud carebat aliquo vanæ Philosophiæ, & mendacis eorum Theologiæ mysterio: multi siquidem erant eo errore infecti, quo existimabant eandem corporis, ac spiritus resolutionem cunctis imminere, & mortem esse terminum, ne dum humanæ vitæ, sed Animæ quoque, perperam, ac stultissime sentiebant. Id erat institutum Epicuræ sectæ, quam sequentes plerique, ideo se totos in omnes delicias, & voluptates effundebant. Testem locupletem hujus rei habemus Marcum Valerium Martialem, qui ad Julium scribens (1), non alia profecto de causâ inquit:

Gaudia non remeant, sed fugitiva volant.

Clauditque perquam lepide sermonem, illum instruens, veluti ex cathedra.

Non est, crede mihi, sapientis dicere vivam.

Sera nimis vita est, crastina: vive hodie.

Ita pariter in Epigrammate quodam ad Postumum (2).

Ille sapit, quisquis Postume, vixit heri.

Idem ex aliis locis eruitur (3) apud ipsum Martialem. Sed Horatii, Plauti, Lucretii, Statii; quin etiam

(1) Epigrammaton. Lib. I. Epigr. XVI.

(2) Lib. V. Epigram. LIX.

(3) Libro VII. Epigr. XLVI.

Vive velut rapto, fugitivaque gaudia carpe.

Perdideris nullum vita reversa diem.

etiam Euripidis, Anacreontis, aliorumque poëti-
ci lusus eisdem referunt sales, verum occulto
illo veneno infectos. Probe igitur ab Romanis,
Messeniisque nonnullos Epicureos expulsos fuisse
memorat Ælianus (1), quod per eos multorum
malorum damno Respublica adficeretur. Lyctios
quoque Cretenses, quosdam ejusdem fallaciæ se-
ctatores, qui se eo receperant, pepulisse, narrat
Svidas (2). Hujusmodi perditorum hominum
insania, mirum in modum describitur in Libro
Divinæ Sapientiæ [3], ubi exiguum vitæ nostræ
tempus, impii non recte cogitantes apud se, di-
xerunt (4): *Venite ergo, & fruamur bonis, quæ
sunt; & utamur creatura tamquam in juventute ce-
leriter. Vino pretioso (5), & unguentis nos implea-
mus; & non prætereat nos flos temporis. Coronemus
nos rosis (6) antequam marcescant: nullum pratum
sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Nemo no-
strum (7) exors sit luxuriæ nostræ: Ubique relinqua-
mus signa lætitiæ; quoniam hæc est pars nostra, &
hæc est sors. Opprimamus [8] pauperem justum &c.*
Plura vero in hanc falsam opinionem, ac dete-
standam disseminata, & congesta videat Lector
apud plerosque Ecclesiæ Patres, quæ merito dam-
nata

[1] Variæ Historiæ. Libro ix. Ca-
pite xii.

[2] Adi Lexicon Suidæ Latinitate
donatum opera, & studio Æmilii Porti.
Tom. I. Lit. E. pag. 994. Verbo ΕΠΙ-
ΚΟΡΡΟΣ. Edit. Coloniz Allobrogum,
apud Petrum de la Roviére. in folio.

Anno. cId Id c xix.

[3] Cap. ii.

[4] Ibi Versic. 6.

[5] Vers. 7.

[6] Ibidem. Versic. 8.

[7] Vers. 9.

[8] Vers. 10.

nata est multis etiam Conciliorum sanctionibus. Nonnulla paganorum scripta Monumenta adferunt Fabrettus (1), Fleetwood [2], Bonarrotius (3), Gorius [4], quæ iisdem erroribus sca- tent. Hanc ergo potissimam causam existimo, quare ludis, ac jocis omnibus delectarentur, & ab ipsis in gemmis pariter cælarentur,

Videntur quoque plerisque eruditis Viris ad hanc rem facere vetustæ quædam Inscriptio- nes, quæ licet ab aliis editæ fuerint, nihilo- minus; quod nullos adhuc illustratores invene- rint, hoc loci iterum reciduntur, nostris quibus- cumque observationibus expendendæ. Primam protulit cl. Gorius in Inscriptiōibus Donianis (5). Secunda ibidem legitur (6): Quin etiam, & Ter- tia (7), quæ a Fabretto pariter edita fuit (8); ve- rum nonnihil immutata. Quartam prodidit Sponius in Miscellaneis eruditæ Antiquitatis [9]. Quin- tam (10), & Sextam (11) vulgavit idem Gorius.

H

Ipsæ

(1) Inscriptiōum Domestic. Libro. Cap. 111. pag. 189. num. 438.

(2) *Sylloge Antiquarum Inscriptio- num*. Parte 1. variis locis. Edit. Lon- dini. in 8. MDCLXXXI.

(3) *Osservazioni sopra alcuni Vasi di Vetro antichi*. pag. 192. e 193.

(4) *Columbarium, five Monumen- tum Libertarum, & Servorum Livie Augustæ, & Cesarum*. pag. 213.

Idem in Observationibus in Aras Deorum, & Antiqua Monumenta, quæ post Præfationem Inscriptiōes Donia-

nas exornant. Videbis. Pag. LXXVIII.

(5) Classe VII. Num. 154. pag. 303.

[6] Classe VII. Num. 105. pag. 296. ex M. S. Bibliothecæ Vaticanæ.

(7) Classe VII. Num. 20. pag. 285. ex Lib. Vet. M. S.

(8) Inscripti. Domestic. Capite 111, Num. 480. pag. 198.

(9) Sectione VI. pag. 210.

(10) In laudato Opere Doniano. Classe VII. Num. 26. pag. 286.

(11) Classe XX. Num. 63. pag. 537. ita ab ipso Donio exscripta.

CAP. XIX

Exponuntur non- nullæ veteres In- scriptiōes, quæ de officio a *Volu- ptatibus* memine- runt.

Ipfæ vero publicis typis sic editæ fuerunt.

I.

D . M
T . FLAVIO . SA
BINO . CAES . N
SERVO . A . RATIO
VOLVPT . VIX
ANN . XIX . M . X
FECIT
T . FLAVIVS . EROS
PAT . DOMITIAN
CAES . SER . A . CELL
ARII . . . .

ii.

IVLIVS . CAES VERNA A . RATION . VOL VPTAT . V . A XXXI	IVLIA . CAES N . VERN V . AN . XXXI .
---	---

iii.

PAEAN . AVG . PROC . CASTRENS .
PROC . VOLVPT . PROC . ALEXANDR
SIBI . POSTERISQ . SVIS

IV.

H . M .	SACEL .
LAT . <i>Figura</i>	IN TIT .
ANTE <i>Militis</i>	ANTE
PORT . <i>Gantis</i>	PEDES
PED . XII .	VIII
A RET .	IN AGR .
PED . XV .	PEDES XI S .
M . PERCENNIO	M . F . OV . F .
AXYO NAT .	MEDIA
MIL . COH . VII .	PRAETOR .
7 . C . CALVINI	SEVERI
M . PERCENNIVS	IVNIOR
CONSTANTI AVG .	SCRIBA
A RATION .	VOLVT . FEC .
SIBI ET FRATRI	SVO K .
ET IVN . PERCEN .	VXOR . S .

V.

D . M
EVPHEMO
CAES . N . VERN
EX . RATION . VOLVP .
VIX . ANN . XLII . M . VI .
VLP . A . APHRODI
TE . MATER

VI.

⊕ FL . MAXIMO . V . C . CON
CONCESSVM . LOCVM . PETRO
ROME . ET . TRIBVNO . VOLVP
ET . CONIVGI . EIVS . IOHANN
PAPA HORMISDA ET TRANSM
DVS PRAEPOSIT . BASC . BEATI PE

Verum

Verum Servos, & Scribas a *Rationibus Voluptatis*, quorum mentionem produnt Tituli adlati Numero I. Num. II. Num. IV. & Num. V. illos esse interpretabar, qui Domino suo, & vacationis tempus idoneum suggererent, & in quæ proventus hæreditarios, quibus abundabant, aliquando profundere expediret, opportune significarent, atque aperirent, quique demum sumtus rationem accurate describerent. Neque alia interpretatio magis accommoda tribui posse videtur Titulo, qui Numero VI. infra relatus est, nisi quod linea tertia legendum putarem, uti Antonius Bosius cum Joanne Severano (1), & Paullus Aringhius (2), vulgarunt. EX TRB VOLVP. quod nempe Flavius Maximus, Officium Tribuni, etsi honestum dimisisset, ante quam Titulus insculperetur. In hanc quoque sententiam explicabam *Procuratorem Voluptatum*, qui Numero III. dicitur item *Procurator Augusti Castrensis*, & *Procurator Alexandria*: scilicet, qui Augustum Orbis terrarum gubernio adfidue intentum moneret, quibus animi relaxandi gratia subsecivis horis vacaret, curaretque Imperatori honestas voluptates, amoenitates, lusus, venationes, ac demum spectacula pariter, aliquando memorare, ne di-

H 2

cam

[1] *Roma Sotterranea* Libro II. Capitulo VII. pag. 106. Ediz. di Roma in foglio grande. MDCXXXI.

Altra edizione di Roma dell' An-

no MDCCX. pagina 127.

(2) *Roma Subterranea* Tomo I. Libro II. Capite X. pag. 338. in folio. Roma per Mascardum. MDCL.

cam parare, atque instruere. Favet nostræ interpretationi Cicero, quum inquit (1): *neque vero Cretes, quorum nemo gustavit umquam cubans, melius quam Romani, qui tempora voluptatis, laborisque dissipant, Respublicas suas tenuerunt &c.* Quin etiam Voluptates pro vulgi spectaculis usurpat Cælius Cornelius Tacitus (2), qui Voluptates quoque *concessas* (3), & *honestas* (4) commendat; quæ fortasse in hisce lapidibus indicantur. Quid enim sunt voluptates, nisi lætitiæ, & jucunditatis fructus, qui ab honestis vacationibus homine ingenuo dignis proficiuntur, & æque ab iisdem percipiuntur? Latiori tamen modo ita alibi loquitur ipse Cicero (5): *Omne autem id, quo gaudemus, voluptas est; ut omne quo offendimur, dolor.* Immo ad turpiuscula declinare deprehenditur in Tusculanis Quæstionibus (6), inquiens: *Xerxes quidem refertus omnibus præmiis, donisque fortune: non equitatu: non pedestribus copiis: non navium multitudine: non infinito pondere auri contentus, præmium proposuit: qui invenisset novam Voluptatem, qua ipse non fuit contentus; neque enim umquam finem inveniet libido &c.* Certe Suetonius in Tiberio (7) ait, (eundem Epicureum plane dijudicans): *novam denique officium instituit a Volupta-*

[1] Orat. pro Lucio Muræna.

(2) Annalium Libro 1. Cap. LIY. num. 3.

(3) Annal. Lib. XIII. Cap. 11. num. 2. Ibidem. Lib. XIY. Cap. XXI. num. 6.

(4) Cælius Cornelius Tacitus. In Oratore. Capite VI. num. 2.

[5] Libro 1. De Finibus.

(6) Libro V.

[7] Capite XLII.

luptatibus, *præposito Equite Romano Tito Cæsonio Prisco*. Atque ita nuncupabatur, quemadmodum alii *ab Epistolis* ministri dicebantur, alii *A Rationibus*, *A Bibliotheca*, *A Cubiculo*, *A Veste*, *A Cellariis* &c. Idem Officium *A Voluptatibus* recensetur in Notitia Romani Imperii, sicut scite animadvertit Bosius loco supracitato, alique ibidem memorati Viri clari. Recensetur quoque in Codice Theodosiano Diogenianus *Voluptatum Tribunus*. Qua de re Sæculo inferiori aliquo modo idem Officium pariter viguisse intelligitur, quod item ostendit Marmor Numero VI. descriptum, pertinens ad initium Sæculi VI. quo memoratus in eo Hormisdas Pontifex Maximus, Romanæ Ecclesiæ præfuit. Aliud testimonium ad eandem Hormisdæ ætatem pertingens, nempe *Formulam Tribuni Voluptatum*, exhibet Cassiodorus Senator (1), circa id tempus Theoderici Regis Italiæ Magnus Cancellarius (2), quam Formulam, de *Speâculis* inscribit. Ea vero Formula ad temperandam, & coërcendam vulgi licentiam pertinet omnino. *Adminiſtranda eſt enim* (ut ibidem legitur), *ſub quadam diſciplina exhibitio Voluptatum* &c. Ceterum utrum in eodem statu usque ad ejusdem Summi Pontificis ætatem permanſerit

(1) *variarum* Libro VII. Epist. x.

(2) Obiit Sanctus Hormisdas Pontifex Anno DXXIII. ut in Annalibus Ecclesiasticis reperitur.

Theodericus Italiæ Rex. An. DXXVI.

Cassiodorus Senator obiit Monachus Anno DLXXV. Ætatis supra xcv. Vide Joannem Trithemium de Scriptoribus Ecclesiasticis differentem, Robertum Bellarminum, & alios.

rit Officium *A Voluptatibus*, quo ab Xerxe Persarum Rege excogitatum, & ab Tiberio Romanorum Principe institutum fuerat, viderint viri docti. Mihi sane, etsi fidem Historicorum abrogandam esse, non ita facile, probari potest; vix tamen, credibilem rem eos scripsisse, dicendum opinor, quum Equitem Romanum, præpositum turpitudini pronuntiarunt; quorum virtutes ab universis Scriptoribus prædicantur. Igitur quicquid sit de rebus gestis ab Rege Xerxe, ac Tiberio Imperatore; circa descriptos titulos, nostræ magis a nobis probantur conjecturæ, atque interpretationes; pravos etenim mentis conceptus, si quando adoptassent, more majorum suorum, mysterio potius occultare solebant, ac velo sapientiæ, ut ita dicam, obumbrare, ut mox patebit.

CAP. XX

Vetustus alius Titulus illustratur.

SED ante quam de occulta illa Veterum paganorum Sapientia aliquid eloquamur, non abs re fuerit alium hunc Titulum expendere,

sic

<p>AMIANTHVS . LIVIA^E AD . VENEREM LIR . HOMERI . L DED . AMIANTHVS . L</p>

Repertus ille fuit cum aliis quam multis, in
com-

communi Sepulcro Servorum, & Libertorum Liviae Augustae, & Cæsarum Via Appia detecto Anno MDCCXXVI. extra portam Capenam, inter primum, & secundum ab Urbe lapidem, quos omnes in eodem loco mea manu descripsi. Novum officii genusprehendere sibi visus est cœtus eruditorum in hoc epitaphio, ac propterea in varias distractus sententias, alii eorum alio feruntur, & quo vagari lubet spatiantur: nonnulli officium AD. VENEREM in eo constituunt, ut Amianthus, Liviae fucum pararet, & ea, quæ ad venustatem oris affectandam conducunt: Alii Liviae Ornatores existimant, qualis apud Reinesium (1), Eperastus memoratur. Æque enim Ornatores, atque Ornatrices habuere Cæsares, & Cæsarum uxores (2). Alexius Symmachus Mazzocchi, edito Commentario in mutilum Campani Amphitheatri Titulum (3), legendum esse putavit. AMIANTHVS. LIVIAE. AD VENEREM. (*hoc est delicatus*) fuit; cui tamen repugnare videntur Svetonius [4], & castigati mores Cæsaris Augusti. Itaque non omnes illis interpretationibus adquiescunt. Sed Viri clarissimi, qui Opere singulari præfatum Monumentum illustrant,

(1) *Syntagma Inscriptiarum Antiquarum*. Class. IX. num. 62.

(2) Adi Gorium in *Columbario* &c. Num. LXXXV. pag. 129. & 130. Ubi ex Grutero, Reinesio, Sponio, ac Fabricio, multa erudite describit.

[3] Pag. 169. In *Additamentis* ad pag. 82.

(4) In *Augusto*. Vide sis Cap. XXXII. Cap. XXXIV. Cap. XLV. Cap. LXV. Cap. LXVII. Cap. LXXII. Cap. LXXIII. & etiam alibi.

runt, Franciscus Blanchinius [1], & Antonius Franciscus Gorius [2], Amianthum in adlato marmore descriptum interpretantur pro Ædituo Liviae Augustae: Primus scilicet (3), Templo Veneris in Via Sacra addicto, seu Templo Veneris prope Palatium. Alter in idipsum consentit (4), Custodem fuisse putans Ædis Veneris Capitoli-
nae. Eorum opinio post argumenta, quæ con-
gruunt confirmari potest Synerotis officio, qui in
eodem Augustae Familiae sepulcro dicitur Tiberii
Cæsaris AD. IMAGINES (5), quod Heroum
Imagines custodiret: potissime vero fulcitur ve-
tusto hoc alio Epigrammate, quod legitur apud
Sponium (6) in Miscellaneis eruditæ Antiqui-
tatis.

C. STIMINIVS
HERACLA
SORTILEGVS
AB VENERE
ERVCINA ET &c.

Nobis tamen aliquando in mentem venit hunc
Amianthum, qui dicitur LIVIAE. AD VENEREM,
fortaf-

(1) *Camera, ed Iscrizioni Sepulcrali de' Liberti, Servi, ed Ufficiali della Casa d' Augusto*. Roma. MDCCXXVII.

(2) *Monumentum, sive Columbarium Libertorum, & Servorum Liviae Augustae, & Caesarum &c.* Florentiae. clō. Is. cē. xxvii.

[3] Num. 107, pag. 44.

(4) Num. cvi. pag. 146.

(5) Blanchin. Num. 32. pag. 28. Gorius. Num. cxxvii. pag. 158.

[6] Sezione II. pag. 30. *Sortilegi*, inquit, *erant etiam Templorum Ministri (Nec nempe Ædis Veneris Erycina)*. *sortibus legendis destinati, ut iis qui eventum aliquem sciscitabantur, responderent.* Vide supra Capite xvii. quæ de Veneris Erycina memoravimus.

fortasse *Lyriften* quoque, & *Homeri Lectorum* fuisse quemadmodum vetusti marmoris expositio fidem facere videtur. Sane *Lyriftes* dicitur *Hermus Liviae Libertus* [1], & *Liviae Lectorum Decurio*, *Panæus* (2), in aliis titulis ejusdem Monumenti. Igitur *Amianthus*, si nostræ opinationi calculum addant eruditi Viri, varioungebatur officio in familia *Liviae Augustæ*, ut *Æditui* munus impleverit, & *Homeri Poëmata* ad *Lyram* recitaverit: Sunt autem permulti veteres inscripti lapides, præcipue apud *Gruterum*, in quibus diversa munera congeminata reperiuntur in uno eodemque homine, quæ passim requirentibus occurrerent. Itaque ea res exemplis, & argumentis minime prosequenda. *Augustus Cæsar*, ut narrat *Svetonius* (3), *Lectoribus* frequenter utebatur, quibus accersitis, somnum pariter, ac turbatam quietem aliquando resumebat. *Lectoribus* tamen plerumque utebantur ad *Coenam*, & ad *Mensam*: quin etiam *Lyriften* simul, aut *Comoedum* adhibere solebant jucunditatis gratia. In *Plinii junioris Epistolis* (4) de hoc more frequens habetur mentio, ab aliis pariter illustrato. Si ergo *Lectores*, & *Lyrifas*, ut vidimus, in *Familia* sua habebat *Livia*; quin etiam *Decuriones* quo-

I

que

(1) *Blanchin.* pag. 49. Num. 131.
Legit *LYD.*
Gorius pag. 166. Num. cxi.
(2) *Blanchin.* pag. 42. Num. 97.
Gor. pag. 91. Num. xxvii.

(3) In *Augusto.* Capite LXXVIII.
(4) *Lib. i.* Epistola xv. *Lib. viii.*
Epist. vii. & *Lib. eodem Epist. xxxv.*
& xxxix. Quæ forsitan indicata sufficiant.

que Lectorum , quare ad Homeri legenda Poëmata , peculiarem hominem non habuisse dixerimus ? Quæ quanto in pretio fuerint Magno Alexandro , ab opera quam diligenter navabat in illis custodiendis , & ab ipso pretioso scrinio , inter opima Darii Persarum Regis spolia capto , in quo eadem servabat , Plinius in Naturali Historia memoriæ tradit (1) . Lectores , sive Poëtæ , qui ad Lyræ canerent , laudantur a Publio Virgilio Marone (2) .

..... CITHARA *crinitus* IOPAS

Personat aurata , docuit quæ Maximus Atlas .

Hic CANIT *errantem Lunam , Solisque labores &c.*
& alibi [3] , idem Virgilius .

CRETEA *Musarum comitem , cui carmina semper ,*
Et CITHARAE cordi , numerosque intendere nervis :

Semper equos , atque arma virum , pugnasque CANEBAT.
Cajus Valerius Flaccus , in Argonauticis (4) , laudat .

..... *insignem* CITHARA , CANTVQVE *fluenti*

DORCEA , *qui dulci festis assistere mensis*

Pectine &c.

Alexander Severus , ut inquit Ælius Lampridius (5) , *Vitas Principum bonorum versibus scripsit .* LYRA , *tibia , organo , CECINIT : tuba etiam , quod quidem Imperator numquam ostendit &c.* Demodo-

[1] Libro VII. Cap. XXIX.

(2) Lib. I. Æneid. Vers. 744. & seqq.

(3) Æneidum . Lib. IX. Vers. 775.

& sequentibus .

[4] Lib. III. Vers. 158. & seqq.

(5) In Alexandro .

modocus, pulsata ab se Cithara, cecinit, apud Homerum in Odyssæa (1) de Marte, & Venerè, & item de Equo ligneo, quem Palladis auxilio Epeus fabricaverat. Sed Aristeneti Epistola (2), rem dilucidè explanat. Εὖγε τῆς φωνῆς. Εὖγε τῆς λύρας. ὥς ἄμφω μουσικώτατα συνηεῖ, καὶ πρὸς χορδῶν ἢ γλῶττα τοῖς κρῆμασι, μουσῶν τε, καὶ χαρίτων ἢ κρᾶσις. μάλα τὸ τοῦ ἀληθῆς. πλήρες δὲ μουσικῆς ὀνοίας τὸ βλέμμα, καὶ διασκέψιος τῶν μελῶν. [3] *Euge vocem! Euge Lyram! ut concorditer inter se consonant; lingua apta fidium pulsibus, Musarumque & Gratiarum suave temperamentum. Et hoc verissimum quidem; Sed facies, & attentionem ad Lyrae concordiam, & cantionis meditationem præferens &c.* Hac de causâ signis marmoreis, æreisque Apollinis, & Musarum, Lyram tribuebant, quod item in Gemmis cælatis factitabant. Hujusmodi monimenta in Pinacothecis, in Museis, in Hortis, & Viridariis excultis, in Villis item opulentis, atque instructis pretiosis vetustatum cimeliis, non raro in Urbe, sive etiam in suburbanis conspiciuntur; quorum exemplaria, tabulis æreis incisa, in pluribus editis Voluminibus spectanda exhibentur.

I 2

Id

(1) Libro VIII.

(2) Epistolarum. Libro I. Epist. v.

[3] Latina Aristeneti Interpretatio, quam in duobus editis exemplaribus vidimus in Bibliotheca Angelica Urbis, anonyma est, & item Notæ, quæ Opus Epistolicum subsequuntur. Unum ex his, Parisiis impressum. Anno M. VI. c.

signatam vero. BB. III. 4. 49. fuit olim Viri clari Joannis Pricæi, qui ad calcem primæ paginæ nomen suum scripsit. Is Interpretationem, & Notas tribuit Jofia Mercero, Socero Claudii Salmafii. Vide notam Pricæi manu descriptam ad marginem ejusdem primæ paginæ.

Id omne fufius descripfiffe neceffitas exigebat ; ut Amianthi Liviae Liberti munera , in quo verfarentur , pro adferendo noftræ opinionis fiftemate , clarius demonftrarem . Non defuit poft hæc Vir eruditus , qui Amanthum Veneris Aedituum non fuiſſe contenderit , fed Lyriſten , & Homeri Lectorem probaverit ; marmoris autem elegantiam . LIVIAE . AD . VENEREM . agebat ſignificare *ad Liviae oblectamentum* ex tali lectione perceptum , quod adferere conabatur his fultus momentis . Inquit Quintilianus orationem exornari debere *gratia* , & *Venere* (1) : igitur gratia , atque ornamentis perfundi oportere , quæ ſunt artis Rhetoricæ flores , ex quibus aurium oblectamenta dimanant . Sed magis appoſite Plautus (2) in Stycho .

. . . . . *profecto*

Amœnitates omnium Venerum , atque Venuſtatum adfero .
Hoc eſt amœnitates omnium leporum , atque oblectamentorum . In hunc eundem ſenſum Sanctus Hieronymus , per ironiam tamen uſurpat in

(1) *De Inſtitutione Oratoria* . Libro 10. Cap. 11. Vide item Lib. vi. Cap. 14. & Lib. xi. Cap. 1.

(2) *Act. 11. Sc. 11. ex Edit. Friderici Taubmanni* . cl. 10. c. 7. quæ in nonnullis ab aliis diſconvenit , & longe diſſert . Vide ſs ibidem . *Act. v. Sc. v.*

Horatius in *Epiftola ad Piſones* : *De Arte Poëtica* . verſ. 42. & ſeqq. ait :

Ordinis hæc virtus erit , & Venus , aut ego fallor .

Ut jam nunc dicat , jam nunc debentia dici

Pleraque differat , & præſens in tempus omittat &c.

Ibidem , infra Verſ. 319. & ſeqq.

Interdum ſpecioſa jocis , morataque reſe

Fabula s nullius Veneris , ſine pondere , & arte ,

Valdius oblectat populum meliusque moratur &c.

in Epistola ad Domnionem data (1), Monachum quemdam objurgans, qui Romæ Libros adversus Jovinianum, cum aliis nonnullis decerpebat. Ita Eunapius Sardianus [2] in Vita Maximi. Α'φροδίτῃ τοῖς χεῖλεσιν ἐπικράβατο. *Venus infidebat in labris*, scilicet omnis generis oblectamenta. Idem in Vita Proæresii (3) ait Milesium modulari solitum μετὰ Α'φροδίτης, idest *cum Venere*. Quis vero non capiat Milesium modulari solitum cum gratia, atque oblectamento auditorum? Sed hæc longe absunt, ut LIVIAE. AD. VENEREM. interpretari possit *ad Liviae oblectamentum*, ac propterea, fortasse plus fatis.

VErum enim vero, quam callide, sapienter-
que Veteres occultarent mysteriorum suorum sollennia, docet Gemma insignis non dum vulgata (4), quæ exstat apud Virum clarum Hieronymum Equitem Odam amicum optimum, quocum, ab adolescentia, summa mihi necessitudo est. In ea observanda occurrunt Caput mortui hominis

CAP. XXI

In antiquis Gemmis cælatis mysteria frequentissime occultantur.

(1) In Edit. Veronensi. MDCCXXXIV. Epist. L. Alias, Epist. LI. quæ incipit, *Litera tue &c.* Vide Edition. Paris. MDCLIII. *Miror autem non erubescere juvenem, & Monachum, ut sibi videtur disertum, (cujus de ore Venere fluunt, qui tanta in sermocinando elegantia est, ut comico sale, ac lepore conspersus sit), lustrare Nobilium do-*

mos, habere salutationibus Matronarum &c.

(2) *De Vitis Philosophorum, & Sophistarum.* Edit. Christophori Plantini. Antuerpiæ. c15. 15. LXVIII. Græce, pag. 78. Lat. pag. 87.

(3) Ibidem. Græce, pag. 152. Lat. pariter, pag. 152.

[4] *Carneolam* dicunt Antiquarii.

& circa ambitum, non Rota, sive Mola versatilis (1), atque Encarpium, ut nonnullis videbatur

(1) Adi Fabretum in Commentario ad Tabellam Iliadis post Syntagma de Columna Trajani. pag. 338. & 339. Porro Molæ figura, quam ipse prodit ex duobus vetustis monumentis, plana in superficie esse deberet, quæ tamen in eis convexa est, uti ostendunt editæ ab eodem Fabretto figuræ; & item convexa est in Gemma, quam illustramus. Rotam quæ Molaris minime est, sed sex radios habet, exhibet Fortunius Licetus ex vetusta Gemma Equitis Gualdi (*Hieroglyphica, sive antiqua Schemata Gemmarum anularium*. Edit. Patavii MDCLIII. in fol.), Schemate XI. pagina 158. Ad similem gemmam videre est in Collectaneis Borioni. Tab. 80.

de qua ibidem agitur pag. 56. Sed hæc rotæ figura alternantes rerum vicissitudines designat, quemadmodum in Poëmate Phocilidis vers. 25.

Κοινὰ πάντα πάρος, ἢ βίος τροχὸς, ἄσπετος ὄλβος &c.

Apud Lectium in Collectione Veterum Poëtarum Græcorum Carminis Heroici, pag. 722. Vetustum sane est Proverbium τροχὸς τὰ ἀνθρώπινα. hoc est: *Trochus res mortalium*. Vide in Michaëlis Apostolii Paræmiis, Centuriam XIX. num. 63. Edit. Lugduni Batavorum. Anno MDLXXIX. ex Officina Elzeviriana. pag. 245. τροχὸς enim apud Græcos idem est, ac *Rota* apud Latinos.

tur , sed Offa panis (1) , & Monile pretiosum ; Item Urceus , & totus Talorum ludus , hoc est quatuor Tali jactus , quos Aristoteles Stagyrtes

appel-

(1) Fulvius Ursinus in Appendice ad Librum Petri Ciacconii *de Triclinio Romano* [Edit. Romæ in Ædibus S. P. Q. R. An. M.D.L.xxxviii. pag. 131.] marmor antiquum adfert, quod rotundam , & convexam quoque fuisse olim panis figuram ostendit . Decussarum quadrifida incisione , ait Baronius (ad Annum Christi . lvi. num. 64.) ut facilius in partes divideretur . Quem

morem pie usurparunt Christiani , ut idem prodit (num. 65. & 66.) *Quod typus Crucis iisdem signis exprimeretur.* Boldetus nonnulla Christianorum inedita cimelia ad hæc pertinentia adtulit in Observationibus ad Sacra Cæmeteria . (Lib. 1. Cap. xxxix. pag. 208. & 209.) Illud vero antiquum Monumentum hæc rursus exhibere , Lectori non injucundum fore putavi .

Ovidii autem carmina Libri vi. Fabrorum , quæ Fabrettus recitat loco mox indicato, etsi Molæ convenient ; de Panibus quoque agere, Vestæ oblati die v. Eidus Junii, omnibus patet . Veteres consecisse panes variis modis, ac diversimode nuncupasse , satis exploratum est apud eruditos . Videndus præ ceteris Isidorus (*Originum* Libro xx. Cap. i.) & Cælius Rhodiginus [*Lectiōum antiquarum* Libro ix. Capite xvi.] Martialis [Lib. xiv. Epigt. 22.] de Pistore quodam dulciario dixit .

*Mille tibi dulces operum manus ista
figuras
Exstruxit &c.*

(Alibi *melle* legitur, sed primum magis probatur.) Ea nobis recensere visum est, ut globosi panis superficies in varia segmenta ornate distincta , aliquo vetustatis testimonio illustraretur, nec temere rotundam eam figuram , quæ a Fabretto *Mola* nuncupatur , Panem representare adfirmaremus , sive potius temere adfirmatum putaretur . Inquit Varro [Lib. iv. de *Lingua Latina* Cap. xxi.] *Panis, quod primo figuras faciebant mulieres in panificio PANIS, posteaque figuras facere instituerunt alias &c.* Isidorus vero citato loco , a *pā* dictum putat , quod cum omni cibo apponatur .

appellat (1). *Supinum, Pronum, Coum, Cbium* (2). Vide sis Liberti Fromondi Commentarium in Lucii Annæi Senecæ ΑΠΟΚΟΛΟΚΥΝΤΩΣΙΝ Claudii Cæsaris, Observatione centesima trigesima quarta. Ea me hercle, quæ in Gemma sculpta sunt, non ideo mortis imaginem proferunt, ut moribus castigandis prodesse, ludique, ac joci contemnerentur. Sed contra deliciarum illecebris perfruendum esse (impie sane, ac subdole, verſuteque), exſtimulant; Mors enim parata ſemper eſt cuique occurrere; ac propterea comedere, bibere, lætari, & rebus uti; Una eſt arcana gemmæ ſententia, & myſticum inſanum documentum. Ideo Achates Sardonicus a Bonarroſio illuſtratus (3), præfert hominis Scheleton, Bullam, item Papilionem, Corollam, Urceum; quin etiam literas ΚΤΩ ΧΡΩ. quod eſt *poſſide, atque utere*.

(1) Hiſtor. Animalium. Lib. II. Capite I.

(2) In hoc Talorum ludo *Venerem* expreſſam fuiſſe dicendum eſt. Cicero I. *De Divinatione*, inquit. *Ita ne vero quidquam poteſt eſſe ita caſu factum, quod omnes in ſe habeat numeros veritatis? Quatuor Tali jacſi caſum Venerem efficiunt.*

Plenius Martialis. Libro XIV. Epigram. XIV. de jacſu Talorum felice, qui Veneri tribuebatur.

Cum ſteteris nullus vultu tibi Talus eodem.

Munera me dices magna dediſſe tibi.

Idem, Lucianus in Amõribus prodit, cujus verba heic minime adſerimus, quod bis a Bulengero adlata ſint in Li-

bro de *Ludiſ privatis* &c. alibi a nobis laudato. Ad Cap. LVIII. pag. 57. & Cap. LIX. pag. 61. De *Taliſ* non ulla item aperit Bulengerus in Proluſione, nec non Cap. I. ejuſdem Opuſculi.

Luciani locum adtulit quoque Ficoroni in Libro de *Taliſ*, aliſque Ludorum inſtrumentis apud Veteres Romanos frequentioribus, quem Romæ edidit Anno MDCCXXXIV. Typis Antonii de Rubeiſ, idiomaſe, quo vulgo utimur in Latio, deſcriptum.

Duos *Taleſ* antiquoſ, unum *Vitreum*, alium *ex Ære*, ambõs integre conſervatoſ, vidimus Romæ in Muſeo Viſtoriorum.

(3) *Oſſervazioni ſopra alcuni Frammenti di Petro antichi* &c. pag. 93.

utere. Producendus modo Titus Petronius Arbitrator coenam Trimalchionis enarrans (1). Potantibus ergo, ait, & accuratissimas nobis lauticias mirantibus, Larvam argenteam adtulit servus, sic aptam, ut articuli ejus, vertebraeque locatae, in omnem partem flecterentur. Hanc, quum super mensam, semel iterumque abiecisset, & catenatio mobilis aliquot figuras exprimeret, Trimalchio adiecit.

Heu, heu nos miseros: quam totus homuncio nil est!

Quam fragilis tenero flamine vita cadit.

Sic erimus cuncti, postquam nos auferet Orcus.

Ergo VIVAMVS, dum licet esse bene.

Eadem de causa duo parvula cadaverum Scheleta in Epitaphio Critoniae, quae dicitur POPA. DE. INSVLA. apud Fabretum (2), utrimque insculpta fuisse suspicamur, licet idem eruditissimus vir, integra eo tempore cadavera tumulari consuevisse, solummodo argumento inferat: quod tamen fortasse corruit, quum marmoris altitudo, ac latitudo, palmos duos cum dimidio circiter, pene attingat; est enim quadratae formae,

K

mæ,

(1) *Satyricon*. Capite xxxiv. edit. Coloniae Allobrogum. M. DC. xxix. pag. 131. Sed vide pag. 139. in notis ubi versus secundus ita restituitur.

Plura adfert Justus Lipsius: *Saturnalianum Sermonum* Lib. I. Cap. xix. ex antiqua sepulchrali inscriptione.

AMICI

DVM VIVIMVS

VIVAMVS

Et *Antiquar. Lexion.* Lib. viii. ex con.

vivali adclamatione. EENE VIVAS.

(2) Fabretus *Inscript. Domestic.* Cap. I. pag. 17. num. 75. sic habet.

CRITONIA. Q. L. PHILENIA

POPA. DE. INSVLA

Q. CRITONI. O. L. DASSI

SCALPTORIS. VILARI

SIBI. SVISQVE. POSTER

BOB.

Vide sis pag. 56. ubi in Notis hoc monumentum illustrat.

mæ, & totum erat operculum urnæ sepulchralis, & cinerariæ; Idem extra nostram quæstionem protulit quoque Boldettus (1), qui Fabrettiani amanuensis negligentiam corripit, atque emendat [2], & genio Sculptoris tribuit illas sculptas imagines. Nos certe mysterium Larvæ Petronianæ illic deprehendimus. Ob id pariter putandum duas anulares Gemmas opere dioglyphico antiquitus elaboratas fuisse, in quibus ex albo, nigra remanente area, duæ hominis tibiæ decussatæ conspiciuntur. Utraque exstat in *Museo Victorio*, in quo item, quantævis exiguitatis Carneolæ, Caput mortui hominis insculptum suspeximus. Sed de his rebus, jam dictum abunde est. Confer, quæ de Libitina, seu de Venere Epitymbia, alibi (3) differuimus, & ea pariter, quæ de falsa Veterum Philosophia, ac Theologia pro occasione supra (4) adnotavimus.

CAP. XXII

Gemma ab Aulo sculpta, sæpe ab aliis antiquis sculptoribus, eodem typo repetita.

Gemmæ autem nostræ dignitatem, seu præstantiam expendentes, illud etiam Lectori erudito notum esse volumus, valde multum apud antiquos eandem in pretio habitam fuisse, ac demiratam. Ea porro, quæ animum nostrum movent, atque ad imitationem excitant, & inflammam-

(1) *Osservazioni sopra i Cimiterj de' Santi Martiri*. Libro 1. Capit. xviii. pag. 74.

(2) Tituli a Fabretto adlati ultimas lineas, legit sic.

SCULPTORIS . V. CLARI
SIBI . SCISQ. POSTER.
R. O. R.

(3) *Nempe Capite VII.*

(4) *Capite xviii.*

flammant, aliquid magnum, nobile, atque honestum præ se ferre judicamus. Igitur, ut ut innotuit in *Museum Victorium* hanc ipsam Gemmam pervenisse Anno MDCCXXXV. Quinto Eidus Junii, quam multi fuere, qui studio rerum antiquarum, & eruditionis quoque causa ectypa ex sulphure, cera, (quam ab ejus origine, Hispanicam nuncupare solemus), gypsoque poscebant: at vero pauci obtinere, tenera, mollique cera, ac pollice sæpius tractata, imaginem anaglypham impressam. Sed enim nonnulli ectypa aliunde impetrarunt etiam ex sulphure, & quidem ab originali ducta, statim ac e terra emerferat, nempe ab iis, qui primi, negociationis causa, Gemmam sibi comparare conati sunt, a quibus multa numerata pecunia, tandem redempta fuit. Unum ex his ad manus Philippi Stoschii, sorte Florentiam pervenerat, qui opus egregium vetusti Artificis admiratus, Romam ad amicum sibi virum parvulam thecam paullo post per tabellarium misit, ac duo ectypa ex sulphure, cinnabari consperso in ea reposuit (1), quæ ex duplici vitro antiquo diversæ magnitudinis, utroque penes ipsum existente, (pastas antiquas dicunt), data opera eduxerat. In iis idem argumentum expressum est, nempe Venus ludens agitato indi-

K 2

ce

(1) Modo cum ipsa insigni Gemma studiosis rerum antiquarum ostenduntur exstant Romæ in *Museo Victorio*, & non infrequenter.

ce calamo , & Amor circum advolans , ut in *Gemma Victoriana* (1) , sed non ita diligenter , ac gnaviter delineata omnia , uti ab *Aulo* studiosissime perfecta sunt ; ita ut opinionem , atque sententiam comprobantibus claris nostro ævo Pictoribus , aliisque omnibus , qui acri in hac re judicio pollent , sæpius ab antiquis alias Gemmas ad *Auli* exemplar delineatas , insculptasque , tuto existimaverimus . Quod quum hercle ita sit ; ab eodem multiplici imitationis studio , *Auli* opus perfectissimum , & omnibus numeris absolutum , etiam ab vetustioribus judicatum fuisse , facile evincitur .

CAP. XXIII.

De cælatura , inferioris ævi perti-
nente ad illustrationem *Gemmae Vi-*
ctoriana .

QUum tamen plura in hac Dissertatione dicta , atque tractata sint de antiquis Gemmarum Sculptoribus , locus , ac res , de qua agimus postulare videntur , quomodo ad nostram usque ætatem ars adeo excellens propinquaverit , demonstrare . Etsi vero multum temporis spatium interfit , quo in hoc sculpturæ genere nullius Artificis opera , neque nomen indicare potuerimus ; attamen rem utilem futuram rati sumus illos Gemmarios cælatores inferioris ævi , ordinata quadam serie , in conspectu ponere , qui a nonnullis memorantur . Pertinet & hoc ad illustra-

(1) Vide sis Capite IV. & item eleganter admodum incisam , vide Capite XVI. Tabulam autem æxi Capite I. pagina 2.

illustrationem nostræ Gemmæ , ut infra (1) legentibus innotescet .

BArbaris equidem temporibus , scilicet post occasum Romani Imperii , in Orientalem , atque Occidentalem Monarchiam distracti , plures Gemmæ insculptæ fuerunt a Græcis , & Latinis , Dogmatibus Orthodoxis addictis , aliæque pariter ab Eterodoxis , quarum aliquæ æri incisæ , & publicis typis excusæ in vulgus illustratæ prodierunt ; plures autem adhuc latent in Museis clarioribus . Verum minime noti sunt illorum artifices , quorum nulla umquam mentio occurrit apud Scriptores cœvos ; etsi nonnullæ insculptæ Gemmæ aliquando obiter memorentur . Illas igitur omnes missas facio , quod non utique gemmas , sed gemmarum cælatores proferre , & quoad licet enumerare decreverim . Joannes Albertus Fabricius in Bibliographia Antiquaria , *De Glyptographia* , ita generaliter scribit (2) . *Fuit hæc scientia , quasi postliminio revocata ab Ursino , Gallæo , le Pois , Pierio Valeriano , Gorlæo , Chiffletio , Kirkero , Augustino Romano , Caninio , Baggarrio , Reicheltio Argentoratensi , aliisque .* Ea vero fuit Fabricii mens , ut quosdam recentiores Scriptores , qui de Gemmis antiquis cælatis tractarunt , indicaret : nullo modo , Gemmarum , Sculptores antiquos , aut recentiores .

CAP. XXIV
Sculptores complures , qui Gemmas inciderunt ævo inferiori , in obscuro .

(1) Vide Cap. xxvii .

Edit. 11. in 4. Hamburgi , & Lipsiæ .

(2) Cap. v. Sect. 11. §. 5. pag. 125. An. MDCCXVI.

CAP. XXV
Georgius Vasarius
laudatur. Qui
ab eo memoratur
Gemmarum cēla-
tores indicantur,
aliique proferun-
tur in lucem.

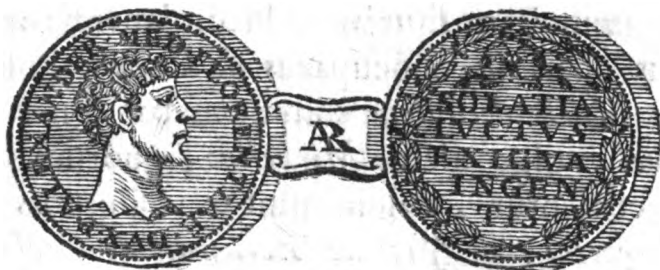
Primus avorum nostrorum memoria, quo-
rumlibet eorum, qui sua ætate florebant,
meminit, sive potius putavit meminisse, Geo-
rgius Vasarius in Libro de Vitis Architectorum,
Pictorum, Sculptorumque (1). Itaque *Valerius*
Vicentinus, ejusque *filia* ab eo memorantur: item
Joannes a Castro Bononiensi nuncupatus, quorum
egregia aliquot opera servantur Romæ in *Museo*
Strozio, nobisque olim videndi copiam fecit,
dum viveret, clarissimus Præsul Leo Stroza, do-
ctrina, probitate, atque humanitate conspicuus.
Hi duo memorati cēlatores Gemmarum, nomen
quoque suum, in Gemmis ab se sculptis incide-
runt. Laudantur etiam a Vasario *Aloysius Ani-*
ghinus Ferrariensis, & *Alexander Cesati*, seu *Ce-*
sari, dictus cognomento *Græcus*, eorumque om-
nium mentio habetur in Vita *Valerii* indicato lo-
co. Merita quoque laude commendatur *Domini-*
cus, qui ab eodem Vasario, in Vita *Alphonfi*
Ferrariensis Sculptoris, dicitur *di Polo*, itemque
Intagliatore di Ruote (2). Is *Alexandri Medices*
Ducis Reipublicæ Florentinorum imaginem inci-
dit, quum ab præstantioribus ea ætate viris se
pingi, effingi cera, cretaque; marmore pariter
insculpi, & in monetis etiam (3), ac Numis-
matibus exprimi cuperet, ac mandaret. Numis-
ma

[1] Parte I. pag. 862. 863. e 864.
Ediz. di Firenze MDL. appresso Loren-
zo Torrentino.

(2) Ibidem. pag. 780.

(3) Adi Tractatum de Florentino Aureo
illustrato. Parte I. Cap. xx.

ma argenteum ejusdem Alexandri, quod incidi curavimus, & in gratiam illorum, qui ejusmodi monumentis delectantur, heic adponimus,

elegantissimum est, servaturque Romæ in *Museo Victorio*, opus fortasse Benvenuti Cellinii, qui monetas incidit; sive potius *Francisci Pratenfis*, Hieronymi filii (1). Quum Cellinius, neque in Vita sua [2], neque in suis Tractatibus (3) de hoc numismate ullam mentionem fecerit, aliis pluribus ibidem ab ipso memoratis. In editis autem ejusdem Georgii Vasarii Voluminibus apud Hæredes Evangelistæ Dozzæ, Typis Bononiensibus, iisque auctis, ornatisque imaginibus quamplurium Pictorum, Sculptorum, atque Architectorum, ante omnes, in Vita *Valerii Vicentini*, aliorumque (4), memoratur *Joannes* quidam Flo-

(1) Adi Vasarium in Vita Alphonfi Lombardi Sculptoris Ferratensis. Parte III. pag. 780.

(2) Vita di Benvenuto Cellini Orefice, e Scultore Fiorentino da lui medesimo scritta. Colonia per Pietro Martello.

(3) Due Trattati di Benvenuto Cellini Scultore Fiorentino. Uno dell'Oreficeria, l'altro della Scultura &c. Firenze. MDCCXXXI. Vedi il Trattato dell'Oreficeria.

(4) Vasari Vite &c. Par. III. Primo Volume. pag. 291. e seguenti.

Florentinus, dictus *delle Corniole*, qui auspice Laurentio Mediceo, artem insculpendi gemmas didicerat ab extraneis nonnullis artificibus, ab eodem Laurentio Florentiam accitis, & invitatis. Memoratur item *Dominicus* Mediolanensis artifex, ab suis operibus nuncupatus *de Camei*. Post illos *Petrus Maria de Piscia* commendatur, nec non *Michaël*, vulgo dictus *Michelino*, quorum opera, vel recensentur, vel laudantur. Coævus *Valerii Vicentini*, ac *Joannis Bernardii de Castro Bononienfi*, fuit *Matthæus Nassarius* Veronensis (1): Item *Nicolaus Avantius*, & *Galeatius Mondella*. Artis modos ab Matthæo percepit aurifex quidam Veronensis, claudus, ideoque nuncupatus *lo Zoppo*. Didicere pariter Frater Dominici *Brugia Sforzi*, duoque nepotes ipsius, alique plures Itali, & Galli homines. Parmæ floruit pictura, ac non ita multo post, Gemmarum etiam sculptura *Marmita*, ejusque filius *Ludovicus*. *Joannes Jacobus Caralius* claruit apud Regem Polonorum, a quo multis muneribus ditatus, orpatusque fuit. *Franciscus Francia* picturæ laude celebratur, gemmarumque, & numismatum sculptura. Commemorantur quoque *Joannes Antonius de Rubeis*, Mediolanensis: *Cosmas de Trezzo*: *Gaspar*, ac *Hieronymus Misuroni*, & *Jacobus de Trezzo*. Hic laudatur ab Abrahamo Gorlæo in

Præ-

(1) Hunc, & alios Veronenses recenset Vir. cl. Scipio Marchio Maffejus. *Verona illustrata*. Parte I. I. Cap. vi. Columna 193. Editionis in fol.

Præloquio Dactyliothecæ suæ (1), ubi figillis incidendis, scalpendisque, maxime omnium adhibitos fuisse inquit Achates, Onyches, & Sardas: *Soli Adamanti ob indomitam, ut credebatur duritiem parcitum, sed hunc quomodo vitaret atas etiam reperiit, primusque inventi auctor celebratur Mediolanensis quidam Jacobus Treccia, qui Philippi Hispaniarum Regis gentilitia insignia Adamanti summa arte insculpsit: Camillus Leonardus, qui Speculum Lapidum edidit [2], memorat suo ævo Romæ gemmarum sculptura celebrari (3) Joannem Mariam Mantuanum: Venetiis, Franciscum Nichinum Ferrariensem [4]: Januæ, Jacobum, aliter Taglicarne (5): Mediolani, Leonardum Mediolanensem. Masinius (6) laudat Matthæum de Benedictis, & Marcum Actium Moretum, quem Joannes Baptista Pius, ut Chloridem in lapillo effingat, amice, ac studiose, ita hortatur (7), quemadmodum*

L

dum

(1) Pagina 10. primæ editionis.

(2) Venet. MDXVI. & iterum Parisiis 1610. Opus vero, Sacræ Congregationis, ab Indice nuncupatæ, decreto, jure, meritoque damnatur.

(3) Libro II. Cap. II. Vide pag. 168. edit. 2.

(4) Ibidem Cap. II.

Fortasse hic idem est Aloysius Anichinus Ferrariensis a Vasario laudatus: ve-reor enim in describendo nomine erratum obrepisse. Alii viderint, an Franciscus Aloysii Frater fuerit.

[5] Ibid. Lib. III. Cap. II.

Raphaël Sopranus Jacobum appellat Tagliacarne, ejusque vitam descriptam reliquit, opere posthumo eum aliis vulgatam hocce titulo. *Le Vite de' Pittori*,

Sculptori, ed Architetti Genovesi, e de' Fiorastieri, che in Genova operavano &c. Genova. MDCLXXIV. Vide paginas 20. & 21.

[6] Masini. Antonio di Paolo. Bologna perlustrata &c. pag. 739.

(7) Elegidia Joannis Baptiste Pii Bononiensis. Vide Lib. IV. Eleg. XI. Quod vero hunc Librum viderimus tantum in Bibliotheca Archigymnasii Urbis, non piget editionem quoque recensere. Igitur post carmina legitur. *Finis Elegidion Pii Bononiensis*. Deinde. *Impressum Bononia per Joannem Antonium de Benedictis Civem Bononiensem. Die xx. Decembris. M. D. LX. Sedente Julio Ligure Quercenti XI. Pont. Max.*

dum in edito vetusto exemplari legimus .

Pirrbeici sæcunde nepos : cui prisca Minerva ,

Corpora in exiguo fingere dat lapide :

Parcarumque colos parvo exorare lapillo :

Qui mortem æterna vivere ab arte facis .

Si te fama juvat : merces si perpetis ævi .

Si tua post cineres cæla vivere cupis .

Chlorida mi viridem cæla : tamen aspice ne dum

In lapidem , illa tuam sculpat imago animam :

Quam comitant paphia centum cum matre volucres ,

Mellitisque premens morfibus ora vapor .

Eodem Sæculo XIV. Philippus Sanctacrucius Urbinas , diminuto vocabulo nuncupatus Pippo , (quod ceteris suæ gentis (1) cognomentum fecit) , sculpsit Ebur , Coralium , Gemmas , & item Cerasiorum ossa , in quibus varias Historias , tum Sacras , tum profanas eleganter expressit . Hæc minima opera nobis in mentem referunt nomen Hieronymi Veronensis , Francisci filii , qui appellabatur *da i Libri* , quod Libris pingendis , atque ornandis operam daret (2) . Is pictura effingebat sculptas , atque insculptas Gemmas , in quibus imagines formicæ modulum non excedentes comparant , earumque partes ; & membra singula , mirum quantum discernuntur ! Julius Clorius pariformiter in minimis ita diligenter se gerere consueve-

(1) Raphaël Soprano &c. *Le Vite de' Pittori , Scultori &c.* pag. 303. e 304. De novo adsumto , sive potius tributo filii cognomine . Vide pag. 196.

scilicet in *Vita Mattiei , & Fratrum Sanctacruciorum* , qui omnes a vulgatissimo Patris nomine *Pippi* dicebantur . (2) Vasari. Par. III. Vol. I. pag. 278.

sueverat, ut in libris, circa quasdam ab se pictas Historias, spatia nonnulla, haud aliter orna-
ret (1). Ex illis memorare oportet Spectacula, five Ludos Populo Romano olim datos ad Col-
lem Testaceum, quorum meminit vetus Urbis Statutum [2]. In eis vero, tam multa penni-
cillo delineavit Clovius, ut veritatis fines exce-
dere videatur, si quis velit exacte describere; & tamen verum est, omnia sine impedimento re-
censeri posse: adeo ut, famulorum variegatæ ve-
stes, quas Cardinalis Farnesius ea occasione divi-
tes admodum protulit, illam picturam præstan-
torem reddant. De *Sigismundo Laïre* testatur
Joannes Balleonius (3), quod in lapillis pretio-
sis Achate, Carneola, atque aliis hujusmodi
frequenter pingeret, quæ aliquando breve unguis
spatium digiti minoris æquabant; & tamen octo,
vel sæpe pluribus imaginibus ornatissimam histo-
riam in eisdem efformare solebat, quibus dili-
genter expensis, nihil deesse dixeris ad habitum
omnis perfectionis. Multi autem pictura, ac cæ-
latura Viri clari facile occurrent, qui in exequen-
dis minimis operibus, se quam maxime exercue-
runt, & hoc ævo pariter exercent. Sed Gem-

L 2

marum

(1) Idem. Par. II. Vol. II. pag. 262.

(2) Libro II. Capite LXXVII. us-
que LXXXVIII. Edit. in fol. majori
Paullo II. Summo Pontifice, servatur
que Romæ in Bibliotheca privata Vi-
toriorum. Rarissimam hanc editionem,

neque hætenus alibi vidimus in publi-
cis, ac privatis Urbis Bibliothecis, ne-
que venalem in Officinis, atque in plu-
teis Bibliopolarum.

(3) *Vite de' Pittori, Scultori &c.*
pagina 353.

marum Sculptura sub idem tempus claruit Romæ *Antonius Dordonius*, ut liquet ex lapideo ipsius Epitaphio, in pavimento Ædis Aracœlitanæ posito, ubi adhuc existit, quod ipse met exscripsi, & in nupera ejusdem sacri Capitolini Templi Historia adfertur (1), cujus sequens est exemplum.

D . O . M

ANTONIO DORDONO NICOLAI FILIO
E CIVITATE BVXETI VIRO PROBO
AC IN INCIDENDIS ET SCVLPENDIS
IMAGINIBVS IN OMNI GEMMARVM
LAPIDVMQVE PRETIOSORVM GENERE
EXIMIO ATQVE PRIMARIO QVI CVM
ANNVM AGERET ÆTATIS SVÆ LVI
AD SVPEROS REDIIIT XVIII
KL MAII MDLXXXIII

Hæc sculpta sunt insignia Dordonii.

SILVIA POPPLA VSVFRVCTVARIA
VIRO SVO BENEMERENTI P.

*Hæc duæ hominis tibia decussata, vitæque
in medio religatæ.*

Pomponius Gauricus Neapolitanus in Libro de
Scul-

[1] *Memorie Istoriche della Chiesa, e Convento di Santa Maria in Araceli di Roma.* MDCCXXXVI. Capitolo v. §. xvii. Num. vi. pag. 187.

Ibi, lin. 4. inversa litera V. sectaque bifariam ad horizontem, legitur SCALPENSIS.
Ibidem, linea prope ultimam, POPPLA.

Sculptura, five Statuaria, quem ad Herculem Ferrariæ Principem misit, agens de claris Sculptoribus antiquorum (1), mox duos aurifices ætatis suæ laudare pergit, *Pharadoxum* Mediolanensem, & *Franciscum Furnium* Bononiensem. Nam *Severum Ravennatem*, ipse ait, *ideo ad extremum distuli, ut plenius laudarem . . . . Is mihi quidem videtur Statuariæ numeros omnes adimplere. Sculptor, Scalptor, Cælator, Desector, Plastes, Pictorque, egregius &c.* Quare Gemmarum etiam Cælatorem fuisse suspicari licet, nec immerito aliis ejusdem artificii peritis adnumerari debere. Illis pariter jungendus fortasse est *Flaminus Natalis*, cujus sepulchralis Titulus marmoreus, jam nunc diuturna, molestaque pedum, focculorumque frequentia, pene deletus, legebatur olim Romæ, in solo, seu pavimento Sacræ Ædis, ad honorem Sancti Petri Apostoli Deo dicatæ in Monte aureo, quam vulgus, (ut non raro solet accidere), vitiata, corruptaque recta pronuntiatione, nuncupat *San Pietro Montorio* [2]; conjecturis etenim locum præbet haud aliter interpretandi. Siquidem iis laudibus refertum est Epigramma, ut *Flaminii* egregium ingenium, nullis limitibus in mechanicis operibus circumscriptum fuisse satis liqui-

(1) Cap. xvii.

(2) Hanc sacram Ædem colunt Fratres, quos dicunt Tertiæ Ordinis Sancti Francisci Assisensis: iique foccis ligneis

utuntur. Populus Templum adit memoriam recolens Sancti Petri Apostoli: ibi enim inverso capite Crucifixum referunt probati Scriptores.

liquido adpareat. Ediderat hunc Titulum Gaspar Alyeri in Romana Urbe illustrata (1), nullatenus servato linearum ordine, quem vix licuit primis tantum lineis ita restituere.

D . O . M
FLAMINIO NATALI
INSIGNI INSIGNIORVM EFFECTORI
NOVORVMQVE ARTIFICIORVM
FOECVNDISSIMO ATQVE
EXCELLENTISSIMO INVENTORI
*novo viventi natali, qui diem
suum clausit v. Octobris Anno
c1510xcvi. Aetatis suae LV.
Fiordeligi Gratinichi Uxor bene
mærens posuit.*

Reliqua pendent a fide primi editoris, quum lapis, adeo lævigatus modo spectetur, ut nulla in eo verborum vestigia perspiciantur. Horum omnium illustrium Virorum nominibus addenda sunt eorum quoque nomina, qui Sæculo xvi. eodem opificii, seu professionis genere floruerunt; sed apud Scriptores, de hac re altum omnino silentium, illorum memoriam abolevit, atque extinxit. Ineunte Sæculo, non paucos floruisse testantur opera,

[1] *Roma in ogni stato*. Tomo II. pagina 319.

quæ

quæ adhuc supersunt. Vidimus equidem Carneolam affabre sculptam cum imagine Pauli v. Pontificis Maximi oblique cælata. Anulo aureo inserta ea est, cujus in parte una, Aquila; in altera, Draco, (quæ sunt insignia Domus Burghesiæ), encausto nigri coloris accuratius exprimuntur. Anulus apud Summi Pontificis atnepotes hactenus existit; Ectypon vero ab ipso anulo desumptum vidimus in *Museo Victorio*, neque auctor operis, quis fuerit, elucescit. In Sacratio Basilicæ Vaticanæ sex argentea candelabra deaurata, adservantur una cum Cruce, opere elaboratissimo confecta. Crucem, ac bina eorum, *pretio scutorum quindecim millium* (1) comparata, Alexander Cardinalis Farnesius, olim S. R. E. Procancellarius, & Basilicæ Archipresbyter, eidem dono dedit (2); reliqua Franciscus Cardinalis Barbari-

nus,

(1) Vide Ciacconium in Vitis Pontificum &c. Tomo III. ibi in elogio Alexandri Cardinalis Farnesii, Columna 561. *Crucem, & duo Candelabra aurea* fuisse scribit; vulgo autem, etiam nunc aurea existimantur.

(2) Id opus Antonio Faventino tribuit Joannes Balleonius [*Vite de' Pittori &c.* pag. 109.], de quo ita fatur. *Fece per il Cardinale Alessandro Farnese la bella Croce d'argento con Candellieri, che il Cardinale donò a S. Pietro in Vaticano suo Arcipretato; e fu il più bel lavoro, che in quel genere si sia mai potuto fare. Sonvi gran figurine in diverse attitudini composte, ed abbigliamenti varj di diverse bizzarrie di maschere, di festoni, d'animali di diverse sorti: ed in fatti è la più bella opera, che di quella maniera si sia mai veduta: sicchè egli*

fama, onore, ed utile grandemente acquistonne &c. Mirum tamen, quod de sacris Historiis e crystallo montano excisis, & Cruci insertis, Candelabrisque, Scriptor silverit.

Hic artifex sane præstantissimus Romæ obiit nonagenarius Anno MDCIX. Mense Octobri, Die XXIX. tumulatus ad Ædem a Sancto Blasio Episcopo, & Martyre nuncupatam in Via Julia. Ipsi nomen legitur in axe Crucis, ubi dicitur *Antonius Gentilius Faventinus*. Memoria hujus donationis exstantibus characteribus expressa est in Stylobate Crucis, parte antica, & in extremitate triangulari Candelabrorum Cardinalis Farnesii legitur in parte una ΠΑΡΑΠΑΝΣΟΜΕΝ in altera ΔΙΚΗΣ ΚΡΙΝΟΝ. Tertio quæ latere ΒΑΛΛΟΥΤΩΣ. unicuique loco expresso altero emblemate.

nus , pariter Archipresbyter ejusdem Basilicæ . Quæ Apibus distinguuntur , Gentilitiis Familiæ suæ Insigniis , variis locis ab eximio artifice (1) apte dispositis . In ima uniuscujusque parte , quæ tribus constat lateribus , inserta sunt e crystallo montano (inversa cælatura , ut exstantes adpareant figuræ) , Toreumata sacra , summo cum studio excisa : singula singulis . Rotundæ formæ muneri Farnesiano ; ovatæ figuræ Barbarinio . Prima sunt operis omnino incomparabilis , ab Joanne de Castro Bononiensi perfecta , ut legitur apud Vasarium (2) : Altera , constans est traditio apud Sacristas , ab foemina quadam absoluta : Sunt vero aliis longe deteriora . Quæ autem ea fuerit , divinare non ausim . Una tantum Valerii Vicentini filia ab Vasario memoratur , quæ ad Francisci Cardinalis ætatem pertingere profecto non valuit . Putandum tamen , eam elaborasse , ac postmodum ab Cardinali Barbarinio ad ornatum Candelabrorum suorum destinata . Libuit omnia simul heic memorare , ne alia ab aliis diducerentur ,

(1) Quatuor Candelabra , quæ Franciscus Cardinalis Barbarinius , muneris Farnesiani pius æmulator , Vaticanæ Basilicæ tribuit , ab *Carolo Spagna* conflata , atque expolita fuisse inquit , qui multis ab heinc annis eidem Basilicæ additi sunt , jugi sacre suppellectilis custodiæ assignati ; iique ab antecessoribus acceperunt . Idem & alli adfirmant .

(2) *Delle Vite de' più eccellenti Pittori , e Scultori &c.* Parte II. Vol. I.

pag. 292 . Ediz. di Bologna . M. DC. LXIII . In uno ex illis crySTALLINIS Toreumatibus rotundæ figuræ , memini me legisse , (adhibita lente crySTALLINA) . MVZIVS S. A. F. Scriptum autem est lineis duabus , caractere quam minimo . Quis tamen ille sit , qui nomen suum ita descripserit , fateor me latere ; Quum nullus ex supra memoratis cælatoribus eo nomine appelletur . Sed si cælatorem dixerimus , Vasarius facile deciperetur .

tur, & ne Sæculo XVII. injuriam adferrem, si forte aliqua ad illud pertineant, in quo certe contigit adhiberi, atque ad usum designari. Sed Veteribus quoque crySTALLINA, & item vitrea quædam opera (1) frequenter insculpere familiare fuit, quo pacto nostra ætate Vasa CrySTALLINA quam multa, Cyathos, & Crateres, Ampullas, Gabatas, Lances, Lebetas, Malluvium, Pollubrum, Urceolos, Salinum; denique omnis generis vascula, rotis circum excisa ex Bohemiæ Regno ad nos deferuntur; nec non ex nostra Italia, e Murano prope Urbem Venetiarum, vario ornatu excultissima. Unus Gemmarum Sculptor, cognomento dictus *il Borgognone*, claruit circa Annum MDCLXX. in officinis Gazophylacii, & Musei Medicei, notus Viro cl. Petro Andreæ Andreinio, dum vixit (2). Circa finem anni millesimi sexcentissimi, Romæ innotescebat quidam *Adonius*, cujus institutum peculiare fuit, manus invicem junctas in Cameis exprimere, quod hujusmodi opellæ non raro venundarentur, ab iis qui matrimonio jungebantur, in fidei symbolum

M

expe-

[1] Antiquorum opera ita elaborata, quæ exstant in *Museo Victoriorum*, sunt funis, sive potius rudentis nodus implexus crystallinus. Fragmentum signi semipalmaris optimæ notæ. Item tabula, in qua Tygris cubans, cum tyroso, atque altera effracta cum lauri ramo, quæ seriniorum ornamento fortasse destinata erant; atque alia hujusmodi.

Sed Vitrea quoque veterum Cyathorum fragmenta ibidem me vidisse memini eadem arte signata figuris, animalibus, symbolis, mæandris, aliisque typis ornamentorum, quibus modo sua opera excolunt recentiores artifices.

(2) Adi Gorium in *Columbario Libertorum*, & *Servor. Livæ Aug. & Cæsarum*, pag. 155.

expetitæ, atque coëmtæ. Gemmam antiquam exhibemus exstantem *in Museo nostro*, eodemque emblemate insignem, cujus epigraphen. ΕΥΤΥΧΩC ΟΜΟΝΟΙΑ. scilicet *Feliciter concordia*, vulgavit Gorius in Volumine 11. Musei Florentini (1);

in eaque puellæ dextera ornata est *Armilla*, de quo ornamenti genere multa paullo ante differabamus (2). Ineunte vero Sæculo xviii. memoratur adhuc homo Gallus, cognomento *Rey*, qui plures gemmas anulis inferendas scalpebat. Ex multis Smaragdum indicabo cū imagine, D. Caroli Albani, Clementis xi. Fratris filii, ab se insculpta. Item gemmam signatoriam, Insigniis gentilitiis Marchionis Castri Sancti Viti, Hieronymi Theoduli Patricii Romani distinctam, ac decoratam. Hunc eundem Virum numismatibus scalpendis pariter studuisse, testatur Emmanuelis

[1] Classe 1. pag. 55.

[2] In hac Glyptographica Disserta-

tione. Capite x. Vide item Cap. xi. Cap. xii. & Cap. xiii.

nuelis Theodosii Cardinalis Bullionii Nummus
eximii operis fusus ex ære coronario, seu auri-
chalco, & argento tenuissimo bracteatus, in quo
protome illius, pectore tenus, oblique expressa
est, ab area nummi valde prominens. Pluviali
decoratur ornatissimo, & Mitra pretiosa cum in-
fulis post tergum dependentibus. Circum legitur.
EMMANUEL. THEOD. CARD. BVLLIONIVS.

Sub imagine vero, literis quam minimis. SVZAN-
DIT. REV. F. In postica nummi visitur idem Car-
dinalis, stantis habitu, Pluviali, ac Mitra indu-
tus, malleoque Portam Vaticanæ Basilicæ, (quam
vocant Sanctam), sollenni ritu adaperiens. Mul-
tis stipatus est Ministris sacris, Crucifero, Cleri-
cis cum candelabris, accensisque candelis utrim-
que adstantibus: Episcopis, militibus Helvetiæ
cohortis, aliisque pluribus piis spectatoribus.
In peripheria hoc est lemma. APERITE. PORTAS.

QVONIAM . EMMANVEL . In ima parte legitur .
 ANN. IVB. MDCC. Area numismatis , post imagines;
 Columnis , epistyliis , parastatis , zophoris , pro-
 jecturis coronarum , fornicibus , pavimento , qui-
 bus Basilicæ porticus exulta est , mire exorna-
 tur , ut ostendimus adposito supra Schemate . Hoc
 opus , quod in *Museo Victorio* adservatur , adeo di-
 ligenti studio , totum viriculo perpolitum est , ut
 nummus omnibus qui spectaverint , cusus omnino
 videatur , & vix lente crySTALLINA indicium ali-
 quod fusionis emergat . Porro Cardinalis effigies ,
 reliquæ imagines , characteres , atque ornamen-
 ta , ita limata sunt , ut ars nihil ultra posse pro-
 ficere , fatis ostendat . Sed alios Gemmarum cæ-
 latores adhuc superstites , vel nuper defunctos ,
 Capite insequenti commemorabimus .

CAP. XXVI
 De Scalptoribus
 Gemmarum no-
 stra ætate floren-
 tibus .

Igitur nostra quoque ætas celebranda est , &
 forte fortuna , ceteris medii ævi tempestati-
 bus præferenda ; multa etenim egregia opera ,
 eodem artificio nuper elaborata , recenseri possent
 veteribus omnino comparanda . Sed pro instituti
 ratione , Viros claros ostendam , pauca tantum de
 gemmis ab eisdem cælatis verba factururus . Lu-
 bet omnibus anteferre nomen *Flavii Sirleti* Au-
 rificis , Gemmarii , ac Cælatoris insignis , An-
 no MDCCXXXVII. vita functi XVIII. Kalendas Se-
 ptembris , videlicet Die xv. Augusti , cujus præ-
 ter

ter Guillelmum Cardinalem Sirletum S. R. E. Bibliothecarium, agnatum suum, non infima laus est, Gemmam cum Laocoonte insculpsisse, una cum filiis, ac vario serpentum nexu, quam Gemmam, nempe Amethystinam, *Milord Duck de Beauford* secum in Angliam deportaverat, duobus annis ante Flavii obitum. Eam Sirletus consultissime hisce notis signavit $\Phi. \Sigma.$ hoc est nomine suo, & cognomine, primis tantum elementis indicato. Delineatis vero antiquorum signis celeberrimis, videlicet Hercule Farnesiano: Apolline, qui *Ædibus Vaticanis* ornamentum præbet, loco qui dicitur *Belvedere*: Mercurio in *Ædibus Justinianæis*, qui insidet stanti arieti, dextraque innititur capiti illius; sinistra vero Caduceum tenet, gemmis omnes cælavit. Caduceum autem Mercurio ipse addidit ornamenti gratia. Signum quoque laudatissimum Marci Aurelii Bassiani Antonini, (cui *Caracalla* vulgatum nomen), quod custoditur in *Ædibus Farnesiorum*, eximie incidit. Requisitus ab Augustino Masuccio, celebri in Urbe Pictore, Caroli Marattæ Pictoris clarissimi effigiem, anulari gemma cælavit. Multas alias Gemmas eleganter sculpsit, in quibus memoranda est Carneola anularis, coloris pulchritudine præstans, ab eodem ipso cælata, Anno designato, ætatis suæ postremo; in eaque caput ridentis Fauni oblique expressum est, hederacea

coro-

corona redimitum, ac pelle caprina, (prout varii sinus arte facti indigere videntur) modo villosa, modo simplici, ac nuda, circa collum affabre disposita, siglis hisce adpositis. Τ. Φ. Σ. scilicet ΤΟΥ ΦΛΑΒΙΟΥ ΣΥΡΑΕΤΟΥ. servaturque modo in *Museo Victorio*. Reliquit Sirletus, & sui desiderium, & plures filios ex Anna Ciolli conjugē suā, quorum duo idem scalpendi Gemmas propositum sunt sequuti, *Franciscus*, & *Raymundus*. Hic paullo post decessit matrimonio junctus: Alter cum laude sese eodem studio quotidie Romæ exercet, patris famam adsequuturus. *Joannes Constantius* pari merito heic nominari debet, qui pluribus ab heinc annis Adamantem, quoque tentavit, cælata in eo Neronis imagine; neque ab eodem avellendi sunt ejus filii *Carolus*, & *Thomas*, a quibus miro artificio plures insculptæ fuerunt gemmæ pretiosæ, & in dies inciduntur. Inter ceteras laudantur imagines Jacobi I. I. Regis Stuardi Romæ commorantis, Renati Cardinalis Imperialis, & Georgii Spinulæ pariter Cardinalis, nec non Episcopi Prænestini, jam olim Tituli Sanctæ Agnetis, nuper defuncti, quas gemmas suis nominibus distinxerunt. Laudandus itidem est *Dominicus Landus*, multis Romæ egregie insculptis gemmis clarus. Duæ inter eas, ovatæ formæ, sed transversæ figuræ anularem modulum excedentes laudabiliores videntur,

tur, in quibus arte magistra quatuor capita oblique exprimuntur. In una, Trajani caput cum Plotina uxore, quorum e regione, Marciana Trajani soror, ac Matidia Marcianæ filia, bina ac bina, se mutuo respicientia. In altera, Septimius Severus, & Julia, quæ *Pia* dicitur, *Felix*, & item *Domna*: ac contra, Septimius Geta, & Marcus Aurelius Antoninus *Caracalla*. Has gemmas ad usum Domni Michaëlis Angeli Corsii, Abbatis Congregationis Olivetanæ, *Dominicus* cælavit. Memorari etiam debet Cæsaris Augusti protome, laureo diademate redimita, & pectore tenus chalcedonio, moduli majoris, insculpta, cum thōrace squammeo, ac gorgone in medio sita. Opus jussu Roderici Marchionis de Fuentes, Regis Portugalliæ in Urbe Oratoris elaboratum Anno MDCCXVI. Præterea memorare oportet imaginem Nicolai Duodo Comititis S. R. I. Smaragdo formæ anularis eleganter ab eodem sculpta, dum Romanam Urbem incolet Venetæ Reipublicæ Orator, circa Annum MDCCXX. Nec reticendum nomen *Francisci Ghinghii* Florentini, qui multas gemmas in patria cælavit, addictus stipendiis Magnorum Etruriæ Ducum Cosmi I & II. ac Joannis Gastonii, (qui ultimus ex Gente Medicea Princeps regnavit); cujus post obitum, Neapolim transmigrare voluit apud Carolum Borbonium Regem utriusque Siciliæ. Vivit adhuc ipsius pater,

ter, optimus pretiosorum lapidum compaginator, Andreas nuncupatus. Neapoli iisdem operibus gemmarum scalpendarum claret *Antonius Pibeler*, annis quindecim circiter, aut viginti optime exercitatus. His adnumerandi sunt *Laurentius Natter*, & *Marcus Tüscher*, juvenes Alemanni, egregii, ac valde præstantes. Primus Juliam Titi Vespasiani, & Marciae Furnillæ filiam anulari gemma sculpsit ad typum illius, quæ maximi moduli est, & in celeberrimo Sancti Dionysii Thesauro Parisiis adservatur (1), cognomento autem suo ita signavit. NATTER. Alter imaginem sui ipsius cælavit Anno MDCCXXXIII. adposuitque nomen græcis characteribus exaratum ΜΑΡΚΟΣ. Valet hisce temporibus in eodem genere scalpendarum gemmarum, *Hieronymus Rosi* Etruscus, de Liburnio, ac propterea dictus, *il Livornese*. Floret item in Urbe Godefridus Graafts Vir Hanseaticus, qui difficultate nominis pronunciandi apud nos Italos, vulgo nuncupatur *il Tedesco*, a regione, qua Romam perrexit, antonomasticum nomen adeptus. Hi vero sunt cælatores Gemmarum, quorum opera nobis innotuere: Omnes certe ingeniosæ artis peritia sequuturæ ætatis memoriam promerentes, & quos sera posteritas facile nobis invideat; pares difficile adsequatur. Erunt fortasse aliorum etiam nomina huc referenda,

(1) De ea meminimus Capite VIII. hujus Dissertationis. Illud adire poteris.

renda, quæ lubentissime describeremus, sed multa adhibita diligentia, quum nos adhuc latuerint (1), recensere modo non licet.

PLura tamen veterum Sculptorum anaglypha, & quidem præstantiora imitari ausi sunt nonnulli supra recensiti artifices, eodem antiqui cælatoris nomine inscripto, vel temere pro lubito immutato. Inter ea *Venus* anularis *Musei Victorii*, terque, quaterque efficta est opere anaglypho, ac diaglyphico (2). *Laurentius Natter*, unus ex eis, quorum mentio habita est Capite præcedenti, quum Romæ degeret Anno MDCCXXXVI. nostræ Veneris statu observato, Danaëm effinxit in Carneola coloris optimi decore prædita, atque anularis formæ, ab exemplari dimidio circiter minori, demtoque ab dexteræ manus indice erecto calamo, palma autem expansa, imbreum aureum, quo ab Jove deceptam fuisse fabulantur, respicientem, ac recipientem exprefit; in ima vero parte gemmæ, nomen *Auli* ita græce insculpsit ΑΥΛΟΥ. Qua ratione? non alia profecto, nisi ut suos labores carius vendat incautis, ac sciolis nostra ætate rei antiquariæ stu-

N

dium

CAP. XXVII
De *Auli* Gemma
eodem typo a recentioribus iterato insculpta, aliarumque veterum Gemmarum cælaturis ab eisdem sæpe repetitis, & earum maxime, quæ antiquorum Sculptorū nominibus insignitæ sunt.

(1) Forte & ultra montes aliqui sunt.
(2) Gauricus, in Libro de *Sculptura*, sive *Statuaria*. Capite XI. agens de Cælatura, & ejus Speciebus, ait: *Species ejus Anaglyphice, quando exsculpi- tur, ut essent imagines: Diaglyphice,*

quando insculpitur ad impressuram: Encolaptice, quando lamina cudendo ef- formantur, qua maxime ad aurifices pertinet. Item & Toreutice, quum va- sa, fibulas, & candelabra, & ejusmo- di ancimus &c.

dium maxime adfectantibus . In eoque peccare solent alii plerique cælatores Gemmarum , virtuti crimen falsi inferentes , & Historiam in primis , (quod maxime dolendum) , atque Fabularum etiam ordinem sæpe deturpantes . At vero , nonnumquam hujusmodi gemmas ita cælare coguntur , quod viri auctoritate pollentes , eosdem experimento probare velint , genio suo satisfacturi . Itaque *Constantii* Medusæ caput , egregium *Solonis* opus , (ornamentum insigne *Musei Strozii* , alibi (1) a nobis laudati) , chalcedonio simillimo reperto , iisdem formis delinearunt , atque inciderunt Anno MDCCXXIX. & *Solonis* nomen , græcis characteribus , ad exemplaris normam insculpserrunt ; quam recentiorem gemmam secum adtulit rediturus in Gallias Melchior de Polignac , Cardinalis amplissimus , Regis Francorum in Urbe diutina Legatione perfunctus , qui opus fieri mandaverat . Eamdem Medusæ Strozianæ imaginem , minori tamen gemma , nempe ad anuli modulum , alias quoque cælavere *Constantii* , ipso *Solonis* nomine græce inscripto . Sed magnum onus , & negotium importunum , molestumque mihi , & candido Lectori adgrederer , si tam multa recentiorum opera , antiquas gemmas cælatas exprimentia , uti ab vetustis sculptoribus manarunt , vellem describere , & eas maxime ,
quæ

[1] Vide supra . Cap. xxv. pagina 78.

quæ primi artificis nomen præferunt; quum pene omnes a recentioribus gemmarum cælatoribus iterum scalptæ fuerint, vel eodem antiquo nomine signatæ, vel mixto alio, & sæde immutato, quæ tamen a peritioribus facile dignoscuntur. Cavendum vero Tyronibus, ne in hæc negocia, sese ingerant, & iis etiam, qui non satis antiqua opera a novis discernere consueverunt, ne vano bonæ fidei titulo aliquando decipiantur. Solent enim hoc ævo nonnulli negociatores, gemmas scalpendas illis tradere, qui eodem artificii genere plus ceteris laudantur, & eas, quum viderint satis diligenter cælatas, vel ductas ab exemplari vetusto, vel recte excogitatas, ut fucum faciant curiosis, græco aliquo nomine inscribi facere; neque auctores operum se prode re tentant, ne sibi infestos illos reddant, a quibus pecuniam numeratam frequenter accipiunt. Ipsi vero negociatores plurimum superlucratur, venum dantes eadem nova opera, tamquam vetustissima. Id unum autem heic addendum: nempe Gemmam *Musei Victorii*, valido antiquitatis argumento, multis aliis præcellere, videlicet quod igne probata sit: non enim hoc inventum reperiit adhuc, siue malitia, siue industria recentiorum, ut quandoque gemmis nonnihil ambustis ad cælaturam utantur. Verum ad ea, quæ magis utilia sunt progrediendum.

CAP. XXVIII
De modo cælandi
Gemmas. Veteres
usos esse micro-
scopio, sive lente
vitrea demonstra-
tur.

G Emmarum cælatores (quoniam id patitur instituti sermonis ordo), ad eas incidendas, vel *Adamantem*, vel *Rotam* adhibere solent. Siquidem in summitate styli, sive axiculi, qui ferreus est, tenuis, nec palmarem longitudinem adsequitur, scobem, sive frustulum Adamantis ita componunt, ut moveri nequeat, dum opus sculpturæ perficiunt, quod agunt, sola cuspide Adamantis, gemmam perfricando. Oleum vero quandoque guttatim infundunt, & smiridis pulvere inficiunt gemmam, sicque juvant Adamantem. De his fragmentis, inquit Plinius (1): *expetuntur a sculptoribus, ferroque includuntur, nullam non duritiem ex facili cavantes*; & Marbodæus, apud Gronovium, post auctam Gorlæi Daçtyliothecam (2) ait.

Hujus fragmentis Gemmæ scalpuntur acutis.

Utuntur item *Rotarum* ope Scalptores gemmarum, cæque perexiguæ sunt. Vide sis Georgii Vasarii Vitas illustrium Pictorum, Sculptorum, atque Architectorum. Parte 1. Capite xii. (3). Vide item nonnulla Capite xxv. nostræ hujus Dissertationis. Inolevit vero per abusum consuetudo *Rotas* appellare, (quas dicunt etiam *Rotini*) ferreos quosdam parvulos stylos, non chalybeos, neque

[1] Naturalis Historiæ. Lib. xxvii. Cap. iv.

(2) Parte II. *Carmen de Gemmis, sive Lapidibus pretiosis.* pag. 6.

De hoc Poëta vetusto meminimus supra, Capite v.

(3) Nempe post Operis Proœmium, scilicet pag. 67. & 68. primæ edit.

neque igne temperatos ; omnes tamen æquales , & quadratæ longitudinis , quæ tandem in acumen definit . In una eorum summitate majores , minoresve *ferrei Orbiculi* , (hi *Rotæ* dicuntur) solidati sunt , plani , sed in peripheria , sive circumferentia acuti , quorum nonnulli vix aciculæ caput exæquant . Illis igitur stylis , seu axiculis , machinæ ad lineam orizontalem infixis parte altera , & pro opportunitate mutatis , gemmam urgent , & paullatim cavant , manubrio versata grandi rota , quæ sub machina circumagitur , & hoc modo axiculum , ac memoratam parvulam *Rotam ferream* citato cursu movet , atque ita opus agitur ; triti autem Adamantis pulvere , oleoque gemmam frequenter illinire necesse est . Opere perfecto , axiculum ferreum machinæ infigunt , qui in acumine altero *Orbiculum* , sive *Rotam stamneam* habet , eaque utuntur , ut nitorem Gemmis tribuant , potissime in tota expressæ imaginis incisione : planam enim superficiem perpoliunt *lima stamnea* adhibita , nec non alio instrumento , quo *Rota* grandior *plumbea* , sive stamno mixta , atque orizontalis posita , movetur , axi ferreo perpendiculari firmata : Idem vero axis , ita in scamno infixus est , ut rotam ligneam maximam sub scamno adsequatur , collocatam pariter ad lineam orizontis . Ea desuper circumacto manubrio versatur , & hoc pacto *Rota plumbea*

bea superior urgetur celeri motu. *Rota* currenti admovent gemmam, & aqua, ac smiride ipsam *Rotam* tingunt; qua ratione nitorem gemmis conferunt in superficie, quod proposueram indicare. Eandem gemmam in capite lignei fusi, pice calefacta, ac pene liquata firmiter defigunt; ipsam etenim summis digitis retinere, quæ plerumque minima est, res esset incommoda, ac plena difficultatis. Fusum cælator sinistra manu tenet, ut gemmam, quo necessitas postulat converso fuso versare valeat scalpendo. Idem omnino firmandæ gemmæ modus in usu est, si *Adamantem*, non *Rotas* adhibeat. Sculptor nisi acie oculorum perquam acuta præstet, parum, aut nihil proficit, & nisi primas pictoris partes teneat, scilicet quicquid obviam parari contingat, perfecte delineare sciverit, frustra artem profiteri audebit. Visui vero lente crystallina, quam *μυρροσκοπεῖον* dicunt, virtutem & vires aliquas adcrescunt, quemadmodum veteres Sculptores fecisse credibile est; quamvis nullam lentis vitreæ mentionem, hætenus adinvenimus ab veteribus traditam. Dominicus Maria Mannius erudite nuper differens de vitreis orbiculis, quibus oculorum imbecillitas juvatur (1), perquirat diligenter, quo Vitri genere uterentur antiquæ gentes

(1) *Degli Occhiali da naso inventati no. Trattato Istórico &c. In Firenze. da Salvino Armati Gentiluomo Fiorenti- MDCCXXVIII.*

tes [1], & putat ipsas quoque aliquod tale vitreum instrumentum ad usum sibi haud dubie comparasse, quo tamen hominum incuria aliquando deperdito, vitreas ampullas repletas aqua fuisse substitutas; quales plane admoto lumine adhibent nostro ævo, ut clarius videant, quum advesperascit, qui æreas tabulas incidunt, & qui res mechanicas parvulas, vel tractant, vel manibus suis operantur. Testibus, & conjecturis ab eodem adlatis jungendus est Plinus [2] agens de Smaragdi generibus, & gemmis viridibus, ac translucidis, ubi hæc aliaque plura scribit. *Præterea soli Gemmarum, nempe Smaragdi, contuitu oculos implent, nec satiant. Quin & ab intentione alia obscurata, aspectu Smaragdi recreatur acies, Scalpentibusque Gemmas non alia gratior oculorum, refectio est, ita viridi lenitate lassitudinem mulcent* [3]. *Præterea longinquo amplificantur visu, inscientes circa se re percussu aëra, non sole mutati, non umbra, non lucernis, semperque sensim radiantes, & visum admittentes, ad crassitudinem sui facilitate translucida: quod etiam in aquis non fit.*

IDEM

(1) Parte I. Capite VII. Cap. VIII. & Cap. IX.

(2) Natural. Historiæ. Lib. XXXVII. Capite v.

(3) Isidorus Originum. Libro VI. Cap. XI. Peritiores Architecti, neque aurea lacunaria ponenda in Bibliothecis putant, neque pavimenta alia quàm eucharisteo marmore, quod auri fulgor be-

betat, & eucharistii viriditas reficiat oculos. Nam, & qui Nummulariam discunt, denariorum formis myrteos pannos subiciunt, & Gemmarum Sculptores, Scarabæorum terga, quibus nihil est viridius subinde respiciunt, & Pictores idem faciunt, ut laborem visus, eorum viriditate recreent &c. Vide item Libro XVI. Cap. V. De Marmoribus.

IIDEM PLERVMQVE ET CONCAVI VT VISVM COLLI-
GANT . *Quapropter decreto hominum , iis parcitur
sculpi vetitis . Quamquam Scythicorum , Egyptio-
rumque tanta durities est , ut nequeant vulnerari .*
QVORVM VERO CORPVS EXTENSVM EST . EADEM QVA
SPECVLA RATIONE SVPINI IMAGINES RERVꝰ RED-
DVNT . NERO PRINCEPS GLADIATORVM PVGNAS SPE-
CTABAT SMARAGDO . *Genera eorum duodecim &c. (3).*
Igitur si CONCAVI plerumque erant apud veteres
Smaragdi , ut facile visum colligere possent , fa-
ne non nisi arte optica illam cavitatem induissent,
quam artem ideo perfecte scivisse præsumendum
videtur . Et Neronis Smaragdum , quo Ludos Gla-
diatorios spectare consueverat , pari argumento
concarvum fuisse , licet arguere . At vero si con-
cavos habuere vitreos orbiculos , mihi videtur ,
convexis pariter minime destitutos fatendum esse ,
atque ultro posse concedi . Sane veterum Gem-
mæ insculptæ , vel superficiem planam habent ,
vel convexam , vel concavam ; oppositam autem ,
vel planam , vel concavam , vel convexam , or-
dine tamen persæpe vario . Illud , etsi genio scal-
ptoris , sive illius , qui gemmam insculpendam
ordinaverat , tribui posset ; tutius ex nostra ob-
servatione factum adfirmamus , ut gemma quæ-
vis coloris venustatem & gratiam , qua magis in-
signi-

[3] Vide sis Isidorum , *Originum . Smaragdis* , & alia quam multa *De vi-*
Libro XVI. Capite VII. Ubi plura de *vidioribus Gemmis* describit .

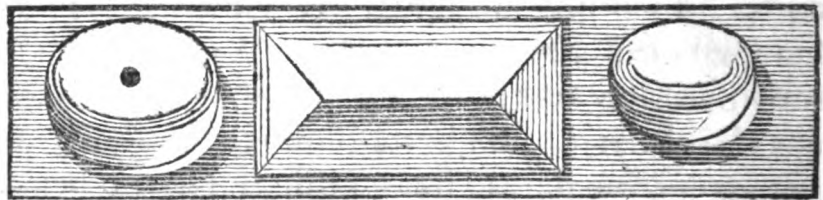
signitur, vividius ostenderet. Id ipsum observamus in vitreis quibusdam pæstis (ut inquit), ovatæ pariter, ac rotundæ formæ, quæ erant Gemmæ fictitiæ veterum, earumque plures spectare licet Romæ in *Museo Victorio*.

Unam ex his ovatæ figuræ fatis grandem, parte una convexam, altera planam, uti antiquitus expolita fuerat, repertam in olla cineraria, facile Chryſolithum dixeris; ita colore oleagino, & puritate pellucida præſtat, nullis interne, neque externe infecta bullulis, quæ vitrum abundare ſolet. Huic ſi viſum admoveas, res minime ſub oculis majores comparent. Vidimus in eodem *Museo* Clavum parvulum ex ære conflatum, cujus caput vitrum ſmaragdinum rotundum, parte ſuperiore gibbum, ſeu convexum; inferiore, planum, & totum translucidum: Æs uero, quod vitrum claudit inauratum eſt, fingens Smaragdum illigatum auro. Repertus fuit in Hortis Farnæſiis ad Forum Boarium, detecto Neronis

O Balneo

Balneo subterraneo Anno MDCCXXXI. selectis marmoribus, & sculpturis ornatissimo: pretiosis item columnis, quas bases, & epystilia ex ære inaurata decorabant. Fornicis enim spatia rosæ quædam e gypso conspicuæ, inauratæque instruebant, quarum rosarum in centro Smaragdi infixi adparebant. Ejusdem formæ, duo Verticilla vitrea servantur in eodem loco, aliud cæruleum, aliud albescens, utrumque *Ναφαιον*. Hæc quoque res subpositas non nihil adaugent. Sed & aliæ factitiæ gemmæ, quæ scriniis ornandis inserviebant, aliisque usibus, non ita facile describendis parabantur, adsimilem effectum produunt.

Verticillum
Antiquum.

Vitrum Antiquum.

CrySTALL.
Montan.

Vidimus item Globulum crystallinum peranti-
quum *in eodem Museo*, iis adsimilem, quibus ad
usum tunicæ, sive indusii obfirmandi, & ad or-
natum quoque vestium nostro ævo utimur, &
alia nonnulla ejusdem generis, sed figuræ variæ
cimelia, quæ omnia aliquem imperfectum tamen
res quaslibet adaugendi, sive adcrescendi mo-
dum præferunt. Nullam vero lentem vetustam
inve-

invenire ad hanc diem contigit . Sed ex his facile colligitur lentis vitreæ conficiendæ artem, Veteres scivisse , nec quidem illos latuisse , ut plurimi censebant . Ea porro nostra opinio est , ut Scalptores nonnisi *μικροσκοπίᾳ* adjuti , gemmarum partes minutissimas cælare potuerint : illarum etenim (quamvis satis ampla sit area) , si capita unius , atque alterius imaginis considerentur : in iis oculi , supercilia , oris forma , aures ; omnia minima esse oportet . Idem dicendum de manibus , pedibusque , atque aliis quibusque rebus incidendis . Exstant vero *in Museo Victorio* Gemmæ aliquæ ita parvulæ , ut lenticulæ granum , illis duplo majus sit ; & tamen in iis , vel semiexstantes figuræ , vel incisæ pariter spectantur : opere in area tam parvula sane admirando , quas oculo nudo , vix incisas esse judicaveris . Porro non ad usum signandi cælatas fuisse credimus , sed unice ab ostentationem artis (1) . Duæ ex his Smaragdinae , vetustissimæque , utraque parte inferiori concava , anulo aureo recentiori eleganter ad latera inserviunt loco Beryllorum , atque Adamantium , & ita minutæ sunt ,

O 2

ut

(1) Hæc artis ostentatio deprehenditur in minutissimis operibus Callieratis Lacedæmonii , & Myrmecidæ Milesii , quæ memorantur ab Æliano . *Varia Historia . Libro I. Capite xvii.* Quibus discernendis operibus nigras fectas oculis admovere oportere scribit Varro . *Libro vi. de Lingua Latina .* Eadem

opera , aliæque recenset Plinius . *Naturalis Historia . Libro vii. Cap. xxi. & item . Libro xxxvi. Cap. v.* Præterea multa scitu digna videris in Adnotatis ab Joanne Scheffero ad Æliani opus loco indicato , pagina vero 304. Vide quæ de minimis hujusmodi arte factis diximus Capite xxv. nostræ Dissertationis ,

ut anulum nullo incommodo quotidie deferendum exornent. In una sculptus visitur Apollo sedens, ac Lyram pulsans; in alia Victoria alata, fertum, sive coronam ostentans dextera manu, sinistra palmam gerens. Gemma, quæ media est inter utramque illustratur a Gorio (1), & Abacos convivales apophoretis instructos continet.

CAP. XXIX.

De Gemma.

*Quinto Alexæ in-
sculpta, quæ Achillem
exhibet armis instructum.
Item de Sardony-
che.*

Gemma altera, quæ illustranda est, fragmentum insigne Sardonycum *Musei Vitorii* representat egregie suppletum, & Achillem refert armis, ocreisque munitum, jam tum ad bellum proficiscentem (2). In area legitur tribus lineis distributa sequens inscriptio ΚΟΙΝΤΟC ΑΛΕΞΑ ΕΠΟΙΕΙ. scilicet QUINTVS ALEXA FACIEBAT. Hanc Gemmam attulit sæpe laudatus Gorius in secundo Volumine *Musei Florentini* (3), & Sculptoris nomen ad hoc tempus incognitum, fuisse testatur, licet *Alexæ* cognomen non raro in vetustissimis Titulis observari possit, unico exemplo apud Fabretum indicato (4). Verum post eruditas ipsius adnotationes, hæc de nostro penu Lecto-

(1) Adi Joannis Baptistæ Donii Inscriptiones antiquas. Classe IV. pagina 143. Tab. IX. num. II. & Observationes in Aras Deorum &c. pagina 61. & pagina 611.

(2) Vide Tabulam æri incisam præpositam Capiti I. hujus Dissertationis, in qua Gemma delineata est.

(3) Tabula XLVII. Num. 1. post Classen IV. in Appendice. Vide hæc pagina 155.

(4) Inscriptionum Domesticarum. Capite VI. num. 59.

Vide Gorium in Columbario Liberatorum, & Servorum. Livie Augustæ, & Cæsaris, pag. 166. Num. CXXIX.

Lectori suppeditamus . De Sardonyche plura videris apud Plinium [1], & alios, quos supra citavimus Capite v. Andream Baccium (2), Conradum Gesnerum (3), Anselmum Boëtium de Boot, & Adrianum Tollium (4): Sanctum Epiphanium (5), Joannem de Laët (6), Camillum Leonardum Physicum Pifaurensem (7), ceterosque alios, qui de Gemmis, ac Lapidibus Dissertationes, Libros, Observationesque lucubrarunt. Aliqua tamen ad marginem, sive ad calcem hujus paginæ adlata, quum vacat perlegito. Quod Achillem (ut ipsi putabant), potissime deceret Sardonyche, & pariter eos omnes, qui res bellicas tractant, vel bellicis negociis assuescunt.

AChilles armatus exprimitur in hoc monimento, & quidem paratus ad bellum, sive potius ad bellandum proficiscens, uti in pluribus gemmis antiquis visitur Mars, qui ideo dicitur *Gradivus*. De Galea, Thorace, Scuto, Hasta, ac Parazonio, quibus armis Achilles indutus spectat-

CAP. XXX
De Ocreis, quibus Achilles indutus est circa tibias.

(1) Historiæ Naturalis, Lib. xxxvii. Capite vi.

(2) Numero 1, & cum adnotationibus Wolfangi Gabelchover. Capite iil.

(3) Libro 1. Cap. vi. *Timorem pellere, audaciam præstare, a veneficiis, maleficiisque gestantem adserere, sanguinem e naribus fluentem compescere, animo letitiam, ingenio quoque acumen invitare perhibetur &c.* Nonnulla ex his refert quoque Baccius, testimonio,

atque auctoritate fretus (quæcumque in hac re ea sint), Alberti Magni.

(4) Præfatum Libro 1. Cap. lxxxiv. Cap. lxxxv. & Cap. lxxxvi. Vid. pariter in notis.

(5) Gemma 1.

(6) Libro 1. Capite xix. alibique.

(7) *Speculum Lapidum*. Libro 11. Cap. vii. pag. 151. & seqq. Vide item Lib. 111. Cap. iv. pag. 175. usq. 180. edit. Parisien. alibi a nobis indicatæ.

spectatur, nihil omnino dicendum est, quod pars gemmæ superior, pene tota suppleta sit; licet Parazonium, Thorax, Subarmale: immo & Panniculus, qui de sub scuto ventilat, baccis, sive flocculis in extremitaribus ornatus (1), in vetusto fragmento compareant: vestigiisque notis, opus totum, fortasse nihil, aut parum ab vetustæ gemmæ parte deperdita discrepans, absolutum fuerit. De Ocreis tamen, quæ integræ perseverant, aliquas animadversiones subtexere lubet. Marcus Terentius Varro, Libro IV. de Lingua Latina (2), Ocreas putat ita nuncupatas fuisse, quod opponerentur ob crus. Sextus autem Pompejus Festus (3) hæc inquit. *Ocrem antiqui, ut Attejus Philologus in Libro Glossematorum refert, montem confragosum vocabant, ut apud Livium: Sed qui sunt hi, qui ascendunt altum Ocrim? Et, celsosque Ocris, arvaque patria, & mare magnum; Namque Tænari celsos Ocris. Et, haud ut quem Chiro in Pelio docuit Ocri; unde fortasse etiam Ocreæ sint dictæ inæqualiter tuberatæ.* Paullus vero Diaconus pro adserto prodit: *Ocrem montem confragosum dicebant antiqui: heinc Ocreæ dictæ inæqualiter tuberatæ.* Artificiofam hanc Ocrearum inæqualitatem liquido observamus in *Gemma Victoriana*. Ceterum mos deferendi Ocreas, non idem militibus fuit; etenim aliquando sinistrum solummodo crus instruc-

(1) Vide quæ diximus in hac Dissertatione Cap. xv.

(2) Capite xxiv.

(3) *De Verborum significatione.*

instruebant, quandoque dextrum tantum. Renatus Vegetius (1): *Pedites autem scutati*, ita habet, *præter cataphractas, & galeas, etiam ferreas Ocreas in dextris cruribus cogerentur accipere &c.* & in eandem sententiam Virgilius (2) ait.

. . . . . *vestigia nuda sinistri*

Instituere pedis, crudus tegit altera pero.

Ad quem locum Servius: *Ipse est in pugnantibus primus, nempe sinister pes; Sed bene nudus est, quia tegitur scuto, dextrum autem tectum conveniebat esse, quasi ab armis remotum* (3). Silius Italicus stat contra (4), quum inquit, agens de Sabinis populis.

*Cunctis hasta decus, clypeusque refertur in orbem,
Vertice & implumes, & lævi tegmine cruris
Ibant &c.*

Sed de hac re differit plene Vir doctissimus Joannes Ludovicus de la Cerda in notis ad Opus Virgilianum, loco supra citato, & alibi (5): Varium etenim morem servabant variæ gentes ex insti-

(1) *De Re militari*. Libro I. Cap. xx.

(2) *Æneidum*. Libro VII. vers. 689. & seq.

(3) Adi Tractatum nostrum de Flo-
no Aureo. Parte I. Capite XIV. quo
loci de motu pedum egimus, auctorita-
tem Aristotelis sequentes.

(4) *Punicorum Bellorum*. Lib. VIII.
vers. 420. & seqq.

(5) Vide sis Lib. IV. *Æneid.* vers. 518.
Unum exuta pedem vinclis &c. & item
Libro VIII. vers. 624.

*Tum læves Ocreas electro, auroque
recocto &c.*

Inquit vero Virgilius *Ocreas electro, auroque recocto* fabrefactas: Electrum enim gummi genus est naturale, & item species metalli, vel natura in fodinis progeniti, vel factitii. Quæ autem ea metalli species sit, docet Plinius [*Natural. Histor.* Lib. XXXIII. Cap. IV.] *Ubiqueque quinta argenti portio est, Electrum vocatur &c. Quod si quintam portionem excedit, incudibus non reficitur &c.* Igitur hoc metallo constabant Ocreæ, quas cum ceteris armis Æneæ Venus donavit, ut tutius cum Laurentibus, Turnoque præliaretur.

instituto majorum suorum, & aliam consuetudinem pedites, aliam equites usurparunt. Verum Romani milites, vel utramque tibiam Ocreis instruxerunt, vel utraque nuda pugnarunt, quod ostendunt plures Gemmæ incisæ, Nummi veteres, antiquæ picturæ, & sculpta marmora quamplura. Ocreas autem plerumque adhibebant ex corio paratas, vel ex ære ductili, atque attenuato, quapropter inæqualitates nonnullas facile contrahebant, quas in veteri fragmento nostro conspeximus a *Quinto Alexa* operis artifice indicatas.

CAP. XXXI

De nomine *Quinti Alexa*. Disquiratur an aliqui Sculptores a Plinio memorati artem quoque insculpendi Gemmas calluerint.

DE nomine *Quinti Alexa* cælatoris nunc agentibus illud notandum occurrit, videlicet prænomen *Quintus* ab ortu sibi vindicasse, quod fortasse inter natos, quintus in lucem prodierit. Carolus Sigonius scribit [1]: *Quintus, Sextus, Decimus, a numero dicti sunt, teste Varone, ut qui quinto, sexto, & decimo loco esset natus, is demum primis temporibus, Quintus, Sextus, & Decimus diceretur*. Onuphrius Panvinus in Libro De Antiquis Romanorum nominibus [2]:
sic

[1] De Nominibus Romanor. Cap. 111.

(2) Unde Nomina gentilicia manerint, & cur in jus desinant.

Idem, alibi agens de Prænominibus: Circa finem vero in eodem Libro.

Est animadvertendum dignum non omnes Decimos, Quintos, & Sextos eos dictos esse, qui decimo, quinto, & sexto loco nati sint .... nam non solum hi, qui ita nati sunt, sed alii plerique ita appel-

lati sunt, multosque præterea ita natos existimandum est, neque tamen sic vocitatos. Dicendum ergo est, eum qui primus hoc prænomine appellatus est, ea fortasse ratione dictum. Ceteros, quod ab eo, aut alio ejusdem prænominis originem ducerent, aut amicitia, aut deferentia, aut eadem nonnumquam causa, postea nominatos &c.

Vid. Petri Servii Miscellanea C. vii. 11.

sic loquitur : *Itaque si quis prima luce , exempli gratia , natus esset , Lucium , si mane , Manium , si ad Tiberim , Tiberium , si quinto , sexto , aut decimo loco , Quintum , Sextum , & Decimum appellarent : & præposito hoc nomine illi gentilicio , dixerunt , Lucius Julius , Sextus Julius , Manius Antonius . . . atque nomen illud secundo loco excogitatum , quod antiquo nomini gentilicio præponeretur , Prænomen vocarunt . Quare si naturam spectes (quam ego nunc in origine horum vocabulorum tradendam spectavi) , Prænomen , secundum est , si usum , & appellandi rationem , primum . Hujusmodi Prænomena in antiquis Titulis inscripta frequentissime leguntur , ac propterea aliqua isthuc recensere omittimus , ne eruditorum patientia videamur abuti , qui in editis vetustorum monumentorum Thesauris , in Historia Romana , aliisque Scriptoribus enunciata , ac tradita , quum lubeat , facile reperiunt . *Alexæ* pariter nomen in eruditis marmoribus aliquando invenitur , deductum forte ab *Alexia* Galliæ Celticæ Metropoli , ab Hercule condita (1) , de qua Cajus Julius Cæsar meminit in Commentariis de Bello Gallico (2) , aliique ; quoniam , ut notum est , ab Urbibus quoque nomina propria in se veteres derivarunt . Ita alii Deorum quoque nominibus nuncupabantur , ut Hercules , Mercurius &c. Alii ab Fluminibus ,*

P

Lapi-

[1] Diodorus Siculus . *Bibliotheca Historica* . Libro IV . Cap. 111 . pag. 227 .

[2] Libro VII . Item Vellejus Paternus *Historia Romana* Lib. 11 . &c .

Lapidibus, Floribusque &c. quod Viri clarissimi adnotare minime refugerunt (1). Quin etiam studiis, atque artibus nomina, quæ imponebantur natis aliquando adludebant, ut facilius ad illa sequenda instituta incitarentur adulta ætate. Antiquum Epigramma actutum vulgare constitui, quod eam consuetudinem apertissime memorat, ac plene illustrat. Via Salaria vetere, repertum fuit hoc Anno MDCCXXXIX. & nuperrime adfixum muro est in atrio Basilicæ Callisti, quæ dicitur etiam Santæ Mariæ *ad Fontem Olei*, sive *Trans Tiberim*. Sculptum est literis quam minimis, iisdemque minio illitis (2). Literis quoque nonnullis infrequentioribus (3). Marmor vero figura pene semicirculari sectum, longum est pal-

[1] Gisbertus Cuperus. *Monumenta Antiqua inedita*. pag. 188., & 189.

Gorius in Columbario Libertorum. & Servorum Livie Augustæ, & Cæsarium, variis locis.

(2) Vetus quadratarii Epitaphia scalpebant ferro, quæ postea ornamenti gratia, Minio atque Cinnabari aliquando pingebant; qualia sexcenta indicari possent, tum ab Etruscis, tum a Græcis, Romanisque mutuata; sive Ethnicis, sive etiam Christianis. Hujusmodi monumentum hætenus ineditum, quamvis mutilum, & a re nostra alienum, ex *Museo Vidorio* describimus; de quo tamen alibi erit sermo, repertusque fuit in Cœmeterio Sanctorum Petri, & Marcellini annis superioribus. Longum est palmos Romanos tres circiter cum dimidio: altum palmum unum, uncias quatuor. Literæ vero minio infectæ sunt.

Inquit Plinius [*Hist. Natural. Libro xxxiii. Cap. vii.*] *Minium in Voluminum quoque scriptura usurpatur, clarioremque literas, vel in auro, vel in marmore: etiam in sepulcris facit.*

(3) In hoc vetustissimo Epigrammate Litera A. plerumque linea transversa destituitur, & ad formam A. Lambdæ Græcorum efformata est. Litera G. formam habet Literæ C. quæ tamen uberius observantur a nobis in Tabulis *Æreis Musei Vidorii*, Præfationi concessis. Quod adinet ad interpunctionem, & maxime ad prosodiam, (quæ res variz in nonnullis inveniuntur), mirum nemini fiet, postquam Cicero in Oratore de Poëtis vetustissimis, ac etiam recentioribus suæ ætatis; illorumque varia scribendi ratione aliqua animadvertit. Verum quam multa exempla, qui volent, reperiet apud Lucretium; item Plautum, Ennium, aliosque veteres Poëtas Latinos.

palmos Romanos tres , uncias tres , & semis ;
 altitudine æquat palmum unum , uncias septem ,
 & semis ; nisi partem aliquam gypsea coronys ,
 qua circum decoratur , occludat .

SI QVIS . FORTE VELIT TVMVLII COGNOSCERE FATVM .
 ET QVORVM MAESTVS . CONTEGAT OSSA . LAPIS .
 ACCIPIAT PAVCIS . NE SIT . MORA . LONGIOR AEQVO .
 SI TVMVLVS . TENEAT QVEM VOCAT IPSA VIA .
 HIC . SITVS EST ANNIS PLENVS . VITAQVE BEATVS .
 ET LAETVS . OMNI . MORE RHODANTHION .
 NEC SIT MIRVM QVOD COMIS . QVOD DVLCIS AMOENVS .
 IN VITA . FVERIT . NOMINE . FLORIS ERAT .
 HVNC CONIVNX TALEM NIMIO . DILEXIT . AMORE .
 INQVE . DIEM VITAE . VNA . FIDE . COLVIT .
 ET POSTQVAM FATIS . MORIENTIA . LVMINA . SOLVIT .
 SVPPREMISQVE . SVIS . REDDIDIT OBSEQVIVM .
 INVITA HOC MVNVS . CONIVNX VICTORIA FECIT .
 QVODQVE . VIRVM VICIT AEGRA DOLORE . FVIT .
 SED QVONIAM FATIS . NVLLI EST . OBSTARE POTESTAS .
 QVIN TENEANT . CVRSVM QVEM STATVERE . SEMEL .
 QVOD SOLVM LICVIT . CONIVNX . FIDISSIMA FECIT .
 POST ILLVM NVLLI . FAS . VIOLARE . TOROS .
 SERVATAMQVE DIV VITAM . HABITAMQVE . PVDICE .
 POST MORTIS CASVM PERTVLIT AD TVMVLVM .
 NAMQVE SIMVL POSITA EST . FATOQVE . TENETVR . EODEM .
 QVOQVE MODO POTVIT MORTE SECVTA VIRVM .
 HAEC . EST SANCTA FIDES . HAEC SVNT FELICIA VOTA .
 AMPLEXVS VITAE | REDDERE . POST OBITVM .
 FORTVNATI AMBO . SI QVA EST EA GLORIA MORTIS .
 QVOS IVNGIT TVMVLVS . IVNXERAT VT THALAMVS .

Sed redeamus illuc , unde divertimus . Ejusdem
 nominis *Alexa* , celebris fuit Statuarius Olym-

piade LXXXVII. discipulus *Polycleti* a Plinio memoratus (1). Quum vero ab eodem Scriptore, *Polycletus* inter eos, qui minora simulacra, & signa perficiebant, recenseatur, & inter Gemmarum Scalptores, *Polycletum* insignem fuisse, viderimus (2). Suspicio quædam nos agitat, fortasse non spernenda, & *Alexin* a Plinio descriptum cum Statuariis, tamquam Gemmarum quoque cælatorem putare debeamus, æque nos impellit: ita ut Cælator nostræ Gemmæ QUINTVS ALEXA idem ille sit, qui ab Plinio indicatur. Attamen utrumque Plinianum Sculptorem incerto discrimine, nostris adungere minime volumus, scrupulum eruditioribus examinandum, ac de ipso libere disquirendum, ultro, citroque concedentes: in alteram sententiam, si quando doctorum Virorum iudicio lata fuerit, presso vestigio, atque lubentius descensuri.

CAP. XXXII

De inæqualitate, quæ in averſa parte utriusque Gemmæ illustratæ, & aliquando in plerisque aliis antiquis Gemmis cælatis observatur.

UTramque Gemmam, a nobis hæctenus illustratam, rem observatione dignissimam, nec tamen ad hanc diem observatam, continere deprehendimus, quum partes cælaturæ oppositas inspexerimus. Superficies enim postica unius, alteriusve, maxime lævigata, & expolita est; verum alicubi tuberata, atque etiam excavata. Illud autem nonnulli contemplantes, incuriæ, vel negligentiae veterum Scalptorum facile tribuere

non

[1] Naturalis Hist. Lib. XXXIV. Cap. VI 11. (1) Nempe supra Capite 11. pag. 4.

non verentur : ita ut si qua hujus operis antiqua gemma cælata in manus eorum inciderit , qui aureis anulis ad ornandos digitos solummodo inferere student , vel pro sigillis ad Horologia adpensis utuntur , (ut nostri ævi fert usus , cetera non improbandus) , averfam partem , vel complanare statim faciant , vel obduci imperent aurificibus , ornato flexilibus cauliculis , & mæandris , vel ex auro puro , vel encausticis aureo operculo ; ut vitium vetustarum gemmarum , quod ipsi putant , sive emendent , sive emendasse videantur . Res autem non ita se habet ; etenim solertissimi hominum fuere , qui gemmas inciderunt , atque eas suo nomine signarunt , quod vel ex nostra Dissertatione satis superque licet intelligere , si consideretur quam minimus eorum numerus , qui hanc spartam adornarunt , Capite I. descriptorum . Igitur id animo versantes , ac sæpenumero hujusmodi gemmas , in altum elatas , contra lucem insipientes , novimus , atque in eis animadvertimus , non sine ingenti admirationis nota , maximam coloris æquabilitatem : adeo ut eodem met colore transluceat imago insculpta , quo pariter area transparet ; quod inventum , & pulcrum visu , & commendabile , ac suspiciendum est . Heinc argumentum , rectumque judicium proferri licet , quam profunde , lateque , omnes artis recessus , ac præstantiam calerent

lerent iidem ipsi gemmarum Cælatores, quos summos viros appellare non dubitamus, & eas gemmas, quæ peculiari hoc raritatis specimine distinguuntur (demto *versatilis rotæ* periculo (1), quæ male feriatæ, & imperiti quidam homines cunctas indistincte expolire, lævigare, & complanare solent), impolterum maximi faciendas esse censemus. Quo monito, uti spectabiliores hac nostra ætate, & insequentibus omnes vetustæ cælaturæ fiant, magno rei antiquariæ bono, atque emolumento, feliciter auspicamur.

IN-

(1) Vide quæ supra diximus Capite xxviii. pagina 101. & 102.

ANAGLYPHUM ANTIQVUM SINGVLARE

EX VITRO OPACO SUBVIRIDI

Roma in Museo Victorio.

Pro illustratione vetusti hujus monumenti, lege sis, quæ obiter exposuimus Capite ix. pag. 29.

INDEX RERUM

119

*Numeri Romani Præfationem ; Vulgares paginam
Dissertationis indicant .*

A

- A.** Ad formam literæ Græcæ A. VIII. IX. XIII. 114.
Achates Gemma , ubi primum re-
 perta . 11. Nonnulla de virtute eidem
 tributa a veteribus . 11. 12. Hac
 Gemma usus est AVLVS Cælator
 egregius . 10. Vide infra AVLVS .
Achilles cælatus in *Gemma Victoria-*
na . 109. Ocreis indutus . 110. Vide
Ocrea .
Adamante , vel Rota utuntur Cælato-
 res Gemmarum . 101. 102. *V. Cælato-*
res Gemmarum. V. Gemma : V. Scal-
ptores Gemmarum .
Adamantem qui primus cælaverit . 81.
 Insculptus ab Joanne Constantio . 94.
Aegyptii Gemmas insculperunt . 3.
Aelianus . 2. & sæpe alibi .
Aemulatio alit ingenia . 2.
Agathangelus . 5. Porro nomen recen-
 tioris Artificis industria cælatum est
 in gemma , a quo eadem cælata est ;
 Sed præstat modo ejusdem nomen
 omittere . A negociatoribus ad No-
 bilem extraneum gemma perlata di-
 citur . Eclypon tamen vidimus in
Museo Victorio , & etiam alibi . Opus
 plane egregium est , quod Græcis
 Scalptoribus ab iis , qui ignorant re-
 centiorem auctorem , facile tribui
 possit .
Agelaus cum pueris ludebat . 47.
Agnetis S. Officium , cui tribuatur . 40.
- Albani** D. Caroli imago Smaragdo in-
 sculpta . 90.
ALEXA . Vide QVINTVS ALEXA .
Alexander Macedo Homerî Poëmata
 magni faciebat . 66.
Alexander Severus in aures pretiosas
 Veneri dono dedit . 25. Luxum Ma-
 tronarum improbat . *Ibidem* . Poëta ,
 Cantor , Fidicen . 66.
Alexander ab Alexandro . 48.
Alexia Urbs in Gallia Celtica . 113.
Anaseus Romulus . 19.
Amor , quare alatus pingitur ? 52.
 Quare puer ? *Ibidem* .
Apostolius Michaël . 70.
Apulejus . 21.
Aristenetus . 67.
Armilla ex varia materia conficieban-
 tur . 30. 31. Consuetudo varia illa-
 rum deferendarum . 31. & seqq. Un-
 de ita dicebantur ? 32.
Artifices , qui imagines vitiosas ex-
 primebant , olim puniebantur . 2.
V. Figuli, Pictores, Thebanorum Lex .
Athenzus . VII.
Augustinus Antonius . VIII. 32.
AVLVS . Gemmarum Scalptor in-
 gnis . 7. Cælator *Gemma Victoria-*
na . 9. Nomine suo multas gemmas
 signat . 4. 7. ejus opera a vetustio-
 ribus iterum scalpta 76. Item a re-
 centioribus . 97. *V. Venus* .
Auriculæ ornatrices fœminæ . 21.

Aurum

Aurum in aure gerere, olim insigne nobilitatis. 20. 21.

B

B Alleonius Joannes. 87.
 Bandurius Anselmus notatus. 22.
Basiliinda puerorum ludus apud Veteres. 53.
 Bibliotheca Angelica Urbis. 67. Archigymnastii Romani. 81.
 Bibliotheca privata *Victoriorum*. 83.
 Blanchinius Franciscus. 64.
 Bohemæ crystallina Vasa cælata. 89.
 Boldettus Marcus Antonius. 26. & etiam alibi.
 Bonarrotius Philippus. 1x. 22. & sæpe alibi. Notatus. 42.
 Bullionii Theodosii Numisma ex ære coronatio. 91.
Byssinum splendens, quid in factis paginis? 39.

C

C Litera aliquando pro G. usurpata. VII. XII. 114.
 Cælatores Gemmarum vetustissimi. 3. 4. 5. Nomen suum in gemmis insculperunt. 2. 5. 10. 108. Vide *Sculptores Gemmarum*. Utuntur *Adamante*, vel *Rota*. V. *Gemma*.
 Cæsar, & Diocletianus Imperatores gemmas preciosas, non tamen insculptas, in caligis gestabant. 17.
 Cangius notatus. 22.
 Capitulinus. 31.
 Cassiodorus Senator, Theoderici Regis Italiæ Cancellarius obiit Monachus. 61.
 Cellinius Benvenutus laudatus. 79. Scriptor Vitæ suæ. *Ibidem*. Edit Tractatum ad Aurifices, & alium ad Sculptores pertinet. *Ibid.*
 Cera, quæ dicitur Hispanica gemmæ cælata imprimuntur. 75. Quare ita dicta? *Ibidem*.
 Ciaconius Alphonsus. 87.

Cicero. 51. 60. 72.
 Christiani Sanctorum imagines ornabant *Inauribus*, *Armillis*, *Monilibus*. 35. & seqq. Quid per hæc ornamenta indicare vellent? 39. 40. 41.
 Panem signabant figura Crucis. 71.
 Cinnabarum. V. *Minium*.
 Clavus Æreus in Balneo subterraneo ornatissimo repertus. 105.
 Cleopatra gemmam in potione absorbit. 25. Item Caligula. *Ibidem*.
 Color viridis oculis prodest. 103. Usus hujus coloris apud Veteres in Bibliothecis. Item apud Nummularios, Sculptores gemmarum, Pictores &c. *Ibidem*.
 Columna in Ædícula S. Zenonis in Urbe, scilicet ad Ædem, quæ dicitur S. Prædis, ad quam accedunt Christiani recolentes memoriam passionis Domini nostri Jesu Christi. 37.
 Columna Joannes S. R. E. Cardinalis Tituli Sanctæ Prædis, victor Romanam rediit ab Oriente. 37.
 Corsius D. Michaël Angelus Abbas Congregationis Olivetanæ. 95.
 Crystallina Vasa a Veteribus cælata. 89. Item a Recentioribus. *Ibidem*.
 Cupido, idest Amor. Item *Cupiditas*. 52. Discretem in notatione vocabuli indigitatur. *Ibid.*
 Cyprianus Sanctus. 35.

D

D Astilothecæ Mithridatis, Scæuri, Pompeii Magni, Cæsaris Dictatoris, Marcelli, Diis gentium dicata. 17.
 Danaës aureo imbre ab Jove decepta. 97. Nuptime cælata in gemma adposito græco *Auli* nomine. *Ibidem*.
 Darius Rex Persarum dicissimus ab Alexandro Magno devictus. 66.
 Descriptio *Gemma Victoriana* ab Aulo sculptæ. 9. 10. Alterius *Gemmæ* cælatae a *Quinto Alexa*. 109.

Diadema

Diadema Diis tribuebant Veteres . 23.
 Dictum memorabile Alphonsi Regis
 Aragoniorum . 1v.
 Digestum, sive Infortiatum, hoc est se-
 cundum Digestorum Volumen . 14.
 Digitorum ludus . *V. Micare digitis* .
 Diocletianus Imp. *V. Cajus Cæsar* .
 Dionysius Tyrannus ludebat Pila, &
 Folliculo . 48.
 Duodo Nicolaus Venetæ Reipublicæ
 Orator ad Summum Pontificem . 95.
 Imago ipsius Smaragdo cælata . *Ibi-
 dem* .

E

E Lectrum gummi genus . 111. Item
 species metalli . *Ibidem* .
 Epicurei animæ immortalitatem nega-
 bant . Deliciis, quas putabant, in-
 dulgere solebant . 55. A Romanis ex-
 pulsi; item a Messeniis, & Lyctiis . 56.
 Indicantur nonnulla vetera moni-
 menta improbæ illius Sectæ . 57.
 Epitynchanus . 4. 8. lege Epitynchanus.
 Eryce Siciliæ mons Veneris Templo
 celebratus . 51.
 Erycina, Venus dicta . 51. 52.
 Etrusci gemmas cælare optime norant . 3.
 Eunapius Sardinianus . 69.
 Eutropius . 17.

F

F abri Joannis lapsus . 8.
 Fabricius Joannes Albertus . 77.
 Fabrettus Raphaël . viii. Notatus . 1x.
 Laudatur . 32. & etiam alibi . Notatus .
 73. 74. Hoc ultimo loco animadvert-
 endum, fortasse nimis fidenter ama-
 nuensis Fabrettiani negligentiam vi-
 zum eruditum nuper redarguisse . Vi-
 de ad calcem illius paginæ lin. penes
 ultimam .
 Festus . viii. 30. 32. 110.
 Fidei symbolum junctæ dexteræ . 90.
 Figuli, qui imagines deterius effingunt
 pœni addiuntur . 2. *V. Artifices* .
Pictores, Thebanorum Lex .

Figuræ in hac Dissertatione post Em-
 blema Auctoris in Fronte . ix . xi . xxii .
 1. 41. 44. 70. 71. 79. 90. 91. 105.
 106. 118.

Flaccus . Valerius . 66.
 Flocculos in acutis vestium extrema-
 tibus, ornamenti gratia deferebant
 Etrusci, Græci, ac Romani . 46.
 Observantur in Gemma ab *Aulo* scal-
 pta . *Ibidem* . Item in alia *Quinti
 Alexæ* nomine distincta 110.
 Florentini epocha propria utuntur,
 non communi . xxi.
 Florenus Aureus antiquus ab Auctore
 illustratus . vi. 32. 78. 111.
 Fœminarum luxur immodicus impro-
 batur . 16. 25. 35.
 Folliculus, Ludus Veterum : 48.
 Fromondi Liberti Commentarium in
 Senecam . 72.
 Fronto Cornelius . 34.
 De Fuentes Rodericus, Regis Lusita-
 niæ in Urbe Orator . 95.

G

G Instar literæ C. viii. xiii. 114.
 Gallienus . *V. Helioabalus* .
 Gauricus Pomponius . 85. 97.
 Gellius . 5. Ejus nomen, etsi expunxi-
 mus a Catalogo Veterum Cælatorum
 Capite 11. pag. 5. postquam videre,
 atque observare licuit in *Museo Vi-
 torio* ceram ab exemplari gemma
 ductam, heic indubiæ antiquitatis
 honori restitimus . In eadem Gem-
 ma vero legitur ΓΗΑΙΟΥ. non autem
 ΓΕΑΙΟΥ. & literæ adeo minutæ sunt,
 ut visum fugiant .
 Gemmarum antiquarum cælatarum ne-
 gociatores . 15. 75. 99.
 Gemmæ insculptæ condebantur olim
 in sepulcris . 10. 15. &c. Sed etiam
 non sculptæ . 15. His mulieres dele-
 ctantur . 16. Eisdem Cajus Cæsar,
 & Diocletianus in caligis gestare
 consueverant . *V. Cajus Cæsar* .
 Gemmæ scalpuntur *Adamante*, vel *Ro-
 ta* . 100.

Q

1a. 100. 101. Quomodo scalpuntur?
Ibidem. Quomodo poliantur? 101.
 102. Quomodo gemmis utantur Scalptores, ut illas commode tractare possint? 102.
 Gemmæ vetustæ perexiguæ, cælatæ ad ostentationem artis. 107.
 Gemmæ fictitiæ Veterum. 105. 106.
 Georgius Dominicus laudatur. 44.
 Gesnerus Conradus. 11. 109.
 Gorius Antonius Franciscus laudatus. 4. 16. 20. &c. Ejus Opera citantur pluribus in locis.
 Goræus Abrahamus. 3. 11. 77. 81.
 Græci gemmas insculpebant. 3.
 Grævius Jo: Georgius. 33.
 Gronovius Jacobus. 11. 23. 33. 49.
 Gruterus Janus 1x. x. 15. 33. 50. Notatus. 21.

H

H Eliogabalus. & Gallienus Gemmis insculptis sibi caligas ornant. 17.
 Hercules cum pueris ludebat. 50.
 Hieronymus Sanctus Monachum quemdam objurgat. 69.
 Homeri Poëmata ab Alexandro M. diligenter, atque ornatissime curodita. 66. Conjecturæ de Amiantho Liviz *Æditio*. Item *Lyrissa*, atque *Homeri Lector*. 62. & seqq.
 Horatius Flaccus. vii. 52. 54. 68.
 Hormisdas Pontifex Maximus. 58. Quo anno obiit? 61.

I

I Jacobi II. Regis Stuarti imago gemmæ insculpta. 94.
 Imperialis Renati Cardinalis effigies cæolata in gemma. 94.
 Inaures ex auro, olim nobilitatis insignæ. 20. 21. Ex *Ære*. 26. Cum gemmis. 21. Varius earum usus apud Græcos. *Ibidem*. Ancillæ eas mini-

strabant, quæ ideo dicebantur apud Romanos *AVRICVLAE ORNATRICES*. *Ibid.* Etrusci, & Romani &c. Numinibus tribuebant. 22. 23.
 Inauribus imagines Sanctarum ornabant. Christiani. 35.
 Inscriptiones antiquæ ex vetustis marmoribus in hoc Opere. x. xxiv. 15. 28. 33. 58. 62. 64. 73. 84. 86. 114. 115. 124. 125. Ex *Æreis Tabulis Musei Vichorii*. xii. xlii. In vetustis Camæis, & Gemmis. 1x. x. 90. In Numismatibus. 1x. xxi. xxii. 39. 79. 91. In Vasis vitreis depictis. 41. 43. 44. 45.
 Joannes Ciampinius. 27. 36. 37.
 Joannis Apostoli Apocalypsis. 39.
 Isidorus Hispalensis. 21. 27. 32. 52. 103.

K

K Ircherus Athanasius. 77.
 Kirchmannus Joannes Lubecensis eruditus Scriptor *de Funeribus Romanorum*. 14.

L

L Abarum in numismatibus vetustissimis. 44. in numismatibus sequioris ævi. *Ibidem*. In antiquo Vase vitreo *Musei Vichorii*. *Ibid.* Monogrammate Christi a Constantino M. distinctum. 44.
 A. Lambda litera Græcorum pro A. viii. ix. xlii. 114.
 Lambeceus. 31.
 Lampridius Ælius. 17. 25. 66.
 Larva argentea in mensis veterum adlata. 73. Quare? 70. & seqq.
 Laterculi vetustissimi monogrammatibus frequenter inscripti. 1x.
 Lectores ad mensam, & ad cœnam adhibebant Veteres. 65. Lectorum Decuriones. *Ibidem*. Conjecturæ de Amiantho Homeri Poëseos Lector. 65. & seqq.

Libitina

Libitina eadem , ac Venus . 18. 19. Vide *Venus* .

Libri , sive Mortui , OPTIMI CONSI-
LIARII . IV.

Licerus Fortunius . 15. 70.

Lipſius Juſtus . 73.

Litteræ infrequentiores in vetuſtis lapi-
dibus , Æneisque Tabulis inſcriptis
quandoque occurrunt . VII. VIII.
XII. XIII. 114.

Livii Patavinitas in Hiſtoria Romana
ab aliquibus deprehenſa . VIII.

Lucillius antiquus Poëta . 34.

Ludi Veterum domeſtici . 47. & ſeqq.
Ad Collem Teſtaceum . 83. Gladi-
atorii . 104.

Ludis , quare delectarentur Veteres ?
54. & ſeqq.

Ludus ab *Aulo* expreſſus in *Gemma Vi-*
ſtoriana . 9. 75. 76. 97. Quid indi-
cet ? 53.

Lyſii Epicureos expellunt . Vide *Epi-*
curi .

Lyriftarum officium . 65. Ad menſam ,
& cenam adhibiti . *Ibidem* .

M

M Et A. monogrammatice copu-
lantur . IX. XIII.

Macrobius . 25.

Maffejus Paullus Alexander . 3.

Maffejus Scipio Vir cl. laudatus . 80.

Maratta Carolus Piſtor celeberrimus
noſtra ætate . 93. Ejus imago gem-
mæ inſculpta . *Ibid.*

Marbodæus Poëta vetuſtus . 11. 12.
100.

Marcellinus Ammianus . 31.

Marcellus Nonius . 34. 50.

Marrucini propriam habebant pro-
nunciationem . VIII.

Martialis . 55. 71. 72.

Mafuccius Auguſtinus Piſtor . 93.

Mazzocchiſ Alexius Symmachus . 63.

Medices Alexandri Numiſma argen-
teum . 79. Laurentii Medices . XXI.

Medicorum indicium præcipuum de ſa-
nitate hominum . 30.

Menagius Ægidius . 24.

Mercerus Joſias . 67.

Meffenii Epicureos ciſciunt , atque ex-
trudunt . Vide *Epicurei* .

Meurſius Joannes . VI. 49. 53.

Micare digitis , Ludus Veterum . 50.

Microſcopium viſui virtutem adauget .
102. Eodem an Veteres uterentur .
Ibidem ; ſed plura in ſeqq.

Minio utebantur Vetuſtiores in lapi-
dibus , item Cinnabari . 114. Eodem
pariter in Voluminibus . *Ibidem* . La-
pides antiqui *Minio* illiti . XXIV. 114.
115.

Molæ figura quænam fuerit demon-
ſtratur . 70.

Monile ornamentum proprium ſceni-
narum . 27. 29. A Cyro Aſpæſæ do-
no datum . *Ibidem* . Hominibus
etiã donatur . 28. 29. Item Infan-
tibus XI. Geniis quoque , ſive alatis
pueris . 29. 118. Tribuitur item A-
nimalibus . 30.

Monilia in Numiſmatibus Ævi inferio-
ris . 38. 39. In antiquis imaginibus .
27. 29. Diis tribuebant Veteres Eth-
nici . 23. Chriſtiani , quare id orna-
menti genus ſacris imaginibus apta-
rint ? 39. 40.

Monilium artifex PAGVS . ex vetuſta
inſcriptione . 28.

Monogrammata , quare inventa a Vete-
ribus ? x. Reperiuntur in vetuſtis In-
ſcriptionibus . IX. x. XIII. XXIV.
124. In laterculis antiquis . IX. Item
in Gemmis inſcriptis . IX. x. Ea vero
quæ de contrahendis literis per Mo-
nogrammata diximus in Præſatione
Pag. IX. & potiſſime in adnotatis ad
calcem Pag. x. confirmanſur ſeq. hoc
Titulo antiquo adhuc inedito *Muſei*
Viſtorii ; Long. Pal. I. Unc. v. Alt.
Unc. VIII. Et confirmanſur item alio
Monimento adlato poſt Indicem Fi-
gurarum , Pag. XXIV. num. I. Cete-
rum , quæ pertinent ad ſiglas , &
notas Veterum , illuſtrarunt alii :

Q 2.

Nobis

Nobis autem in his locis per monogramma, omnem literarum catenationem libuit indicare, non tantum

verbum, aut nomen compendio descriptum. Tabella marmorea elegantissima super enunciata hæc est.

ONESIMVS . TI . CLAVDI
GERMANICI . ATRIBENSIS
VINIAE . CONIVGI . SVAB . BERNHARDI
FECIT . VIX . ANN . XXVI . ET . CVM . EO
VIX . ANN . VIII

Morestellus Petrus . 14.

Mortuorum cadavera olim, cum anulis, vestibus, atque ornamentis cremabantur . 13. & seqq.

Mundus muliebris, ea quæ ad cultum fœminarum spectant indigitat . 33. 34.

Muranum Urbs prope Venetias, ibi Vasa crySTALLINA cælantur nostra ætate . 89.

Musca caca, sive *Enta*, Ludus Veterum . 49.

Museum Barbarinium . 23. Capponium . 7. Caroli VI. Romanorum Imperatoris . 24. Ottobonianum . 24. Strozium . 78. 98. Victorium, Vide *Victorium Museum*.

N

Negociatores Gemmarum antiquarum cælatarum . 15. 75. Idem gemmas cælare faciunt frequenter negociationis causa . 99.

Nero in Spectaculis utebatur Sinaragdo . 104. Fortasse concava superficie. *Ibidem*, Ejus imago nuper Adamanti insculpta . 94.

Nomina a Diis gentium, ab Urbibus, a Fluminibus, Lapidibus, Floribus &c. auspicabantur Veteres . 114.

Nonnus . 50.

Nuces ocellatæ . 48. Nucibus ludere . *Ibidem*.

Nummus Æreus Veterum Christiano-

rum editus ex *Museo Victorio* . 23. 40.

O

OCræ unde ita dictæ ? 110. Diversimode iis utebantur varix gentes . 111. 112. Parabantur ex Corio; item ex Ære attenuato . *Ibidem*.

Odani Hieronymus Eques laudatur . 69. Eiusdem Gemma insignis proditur, & illustratur . 70. & seqq.

Officium AD . IMAGINES . 64. AD . VENEREM . 62. & seqq. A . VOLVPTAT . 58. & seqq.

Orthographiam antiqui Sculptores aliquando neglexerunt . XII . XII . 23. 114. 115.

Ornatrices aurium fœminæ . 21.

Osteatini pronunciationem propriam habent . VII .

Ostrani Umbriæ populi . VII . XII .

Ottobonus Petrus Cardinalis Decanus. Item S. R. E. Procancellarius . 24.

P

PAGVS . Monilium artifex antiquus . 25.

Panis figura apud Veteres rotunda, & convexa . 71. Unde ita dictus ? *Ibidem*. Quadra signare solebant . 71. Variis modis confectus . *Ibidem*. Christiani signabant figura Crucis . *V. Christiani*.

Papvi-

Panvinus Onuphrius . 112. & seq.
 Patavinitas in Tito Livio deprehensa .
 viii.
 Patris amor erga liberos . 47.
 Paulli v. Pont. Max. imago insculpta
 in gemma . 37.
 Paullus Diaconus . 32. 110.
 Pausanias . 18.
 Peregrinus Camillus . viii.
 Petronius Arbiter . 73.
 Petrus Apostolorum Princeps Crucis de-
 fixus inverso capite . 85.
 Phocilides , 70.
 Picart Bernardus *Ære incisor* . 3.
 Pictores imagines cum vitio effingentes
 poena multabantur . 2. *V. Artifices*
Figuli , Thebanorum Lex.
 PIE ZESES . Convivalis adclamatio .
 44. 45. Item ZESES . 41. 42. BENE
 VIVAS . 73.
 Pignori Laudentius . 26. 33.
 Pilæ Ludus apud Veteres . 48.
 Pius Joannes Baptista elegans Poëta .
 81. 82.
 Plautus . 68.
 Plinius . iv. ii. 14. 17. 21. 25. 31.
 100. 111. 114. Illustratur ; 6. 7.
 103. 104.

Plinius junior . 65.
 Plutarchus . viii. 19. 47.
 Polignac Melchior S. R. E. Card. 98.
 Pollidorus Petrus , Annibalis Card.
 Albani Auditor . 52. Ejus Epigram-
 ma in *Gemmam Victorianam* . 53.
 Pollux Julius . 26. 49.
 Polyclethus Gemmarum calculator . 4. Al-
 ter , Statuarius . 116.
 Prænestini vocabula propria habuere .
 viii.
 Pricæus Joannes Vir cl. tribuit Iosæ
 Mercero latinam Aristæti interpreta-
 tionem . 67.
 Propertius Poëta UMBER . 13.
 Profodia varia apud Veteres Poëtas La-
 tinos . 114. Exemplum adtulimus ex
 antiquo lapide inedito (alia tamen
 occasione) sequenti pagina 115, Cui
 Rythmicum hoc Epitaphium adden-
 dum est , quod servatur in *Museo*
Victorio , neque hæcenus vulgatum
 fuit : Obstitit autem angustia loci , ne
 accentus , quibus insignitur , expri-
 merentur. Marmor altum est Unc. xi.
 & semis . Longum Palm. i. Unc. v.
 Quandoquidem omnis locus aptus est
 veteribus edendis monumentis .

VIBIA . PHRYNE . VIXIT . TER . SENOS . ANNOS
 CARA . MEIS . VIXIT . SVBITO . FATALE . RAPINA
 FLORENTIEM . VITA ./. SVSTVLIT . ATRA . DIES
 HOC . TVMVLO . NVNC . SVM . CINERES . SIMVL . NAMQ . SACRA TI
 PER . MATREM . CARAM . SVNT . POSITIQVE . MEI
 QVOS . PIVS . SAEPE . COLIT . FRATER . CONIVNXQ . PVELLAE
 ATQVE . OBITVM . NOSTRV . FLETIVS . VSQVE . LVVNT
 DI . MANES . ME . VNAM . RETINETE . VT . VIVERE . POSSINT
 QVOS . SEMPER . COLVI . VIVA . LIBENTE . ANIMO
 VT . SINT . QVI . CINERES . NOSTROS . BENE . FLORIVS . SERTIS
 SAEPE . ORNENT . DICAT . SIT . MIHI . TERRA . LEVIS .

Prudentius Christianus Poëta . 27.
 Puerorum negotia , jucunditas , risus ,
 & ludi . 47. Regem per ludum sibi

eligere solebant , quod item faciliant
 nostra ætate . 53. 54.

Quadra

Q

QUADRA signabant panem Vetusiores Ethnici . 71.

QUADRATarii , hoc est characterum sculptores in lapidibus . 114. Ita vero appellantur quoque marmorarii . &c.

Quintilianus . VIII.

Quintus , prænomen apud Veteres . 113.

QUINTVS ALEXA . Sculptor gemmarum . 5. Cælator *Gemma Victoriana* . 108. & seqq. Ejusdem nominis alter, Statuarius . 115.

R

R Pro B. in epigraphe antiqui numismatis . 23.

Refrigerium Christiani precabantur defunctis . 114.

Rhodiginus Cælius . 26. 49.

Romani gemmas insculpunt . 3. Virtutibus plerumque additi . 62. Epicureos eliminant . 56. *V. Epicurei* .

Rota rerum vicissitudines designat . 70.

Rotis utuntur Scalptores Gemmarum . *V. Gemma* .

Rubeus Hieronymus . 28.

S

S Abinorum pronuntiatio peculiaris , VIII.

Sarcinatrices curam gerebant Mundi muliebris . 33. 34. *V. Mundus muliebris* .

Sardonichi , quas virtutes tribuant rerum naturalium observatores . 109.

Scalptores gemmarum a Georgio Vasario , & aliis memorati .

Anichinus , Aloysius . 78.

Avantius , Nicolaus . 80. Item Jacobus dicitur a nonnullis .

De Benedictis , Matthæus . 81.

Bernardus , Joannes a Castro Bononiensi . 78. 80. 88.

Il Borgognone . 89.

Brugia Sforzi , Dominici frater . 80.

Caradossus Ticinensis floruit Julio 11. Pont. Max.

Caralius , Joannes Jacobus . 80.

Cesati , seu Cesari , Alexander . 78.

De' Camei , Dominicus . 80.

Delle Corniole , Joannes . 80.

Dordonius , Antonius . 84.

Francia , Franciscus . 80.

Joannes Maria , Mantuanus . 81.

Leonardus , Mediolanensis . 81.

Marmita ; item Ludovicus filius . 80.

Michaël , dictus Michelino . 80.

Misuroni , Gaspar , & Hieronymus . 80.

Mondella , Galeatius . 80.

Moretus , Marcus Agius . 81.

Murius . 88.

Nassarius , Matthæus . 80.

Nichinus , Franciscus . 81.

Nigrolius , Philippus . 80.

De Piscia , Petrus Maria . 80.

Di Polo , Dominicus . 78.

De Rubeis , Joannes Antonius . 80.

Sanctacrucius , Philippus . 81.

Tagliacarne , Jacobus . 81.

Talius a Vasario dicitur cælator . Par. 11. pag. 540. primæ edit.

De Trezzo , Cosmas , & Jacobus . 80. Hic dicitur etiam Jacobus Treccia . 81.

Vicentinus , Valerius , ejusque filia . 78. 88.

Lo Zoppo . 80.

Scalptores gemmarum incerti .

Natalis , Flaminius . 85. 86.

Severus , Ravennas . 85.

Scal-

Scalptores gemmarum nostræ ætatis .

Adonius . 89.
 Constantius , Joannes , Carolus , Thomas . 94. 98.
 Ghinghius , Franciscus . 95.
 Graafst , Godefridus . 96.
 Landus , Dominicus . 94. 95.
 Natter , Laurentius . 96. 97.

Piheler , Antonius . 96.
 Rey . 90. 91.
 Rosi , Hieronymus . 96.
 Sirletus , Flavius 92. 93. Franciscus ,
 Raymundus . 94.
 Tufcher , Marcus . 96.

Scalptores gemmarum utuntur *Adamante* , vel *Rota* . 101. 102. Item
 Microscopio . 102. An Veteribus illud
 notum fuerit . 103. & seqq. Utrum
 eodem uterentur in scalpendis gemmis . 107.

Scipio Æmilianus . 47.
 Schefferus Joannes . 30. 45.
 Scriptura Sacra miram descriptionem
 habet Sectæ Epicuræ . 56.
 Scyphatus nummus qualis ? 38. Unum
 Joanni Comneno pertiñens illustratur . 38. 39.

Scyphi figura describitur . 43.
 Segmenta species Monilis erant . 45.
 Senarius Græcorum numerus . VIII. XII.

Sentinales populi Umbriam incolentes . VII. XIII.

Sepulcra Ethnicorum nostræ ætate passim diruuntur . 15.

Servius . III.
 Sigonius Carolus . 42. 112.
 Silius Italicus . III.

Sinenses gemmas incidunt . Adi Legationem Baravicam ad Magnum Tartariæ Chamum Sinæ Imperatorem , descriptam ab Joanne Nievhoff. vernacula , sed latina lingua donatam per Georgium Hornium . Parte ultima . Cap. III. pag. 23. *Materia Sigillorum pretiosa* , ibi ita legitur , *ex Ebore , Lignis odoris , Marmore , Crystallo , Corallis , GEMMIS , quorum unaquaque materia determinatum requirit artificem &c.* Edit. Amstelod. in fol. c1515CLXVIII.

Smaragdi varii generis . 104.

Soecis ligneis utantur Fratres tertii Ordinis Sancti Francisci Assisensis . 85.
 Socrates cum Lamprocle ludebat . 48.
 Sortilegi erant etiam templorum ministri . 64.

Speculum antiquum ovatæ figuræ . 42.
 Item rotundæ , & quadratæ . *Ibidem*.
 Spinulæ Georgii S. R. E. Card. imago , gemmæ insculpta . 94.
 Sponius Jacobus . 3. 28. 57. 64.
 Statutum Urbis , vetustæ editionis . 83;
 Stofchius Philippus . 3. 7. & item alibi.
 Stroza Leo Præsul , Vir cl. 78. De eodem , aliisque , agemus aliquando in Opere. DE VIRIS NOSTRO ABO EDITIS INGENII MONIMENTIS , VEL ERYDITIONIS FAMA CLARIS .

Suarezus , Joseph Maria . VIII.
 Svetonius . 17. 25. 28. 48. 60. 63.

T

TAbulæ ex ære inscriptæ rarissimæ sunt . XI. Duæ insignes exstantes Romæ in *Museo Vistorio* . VII. XII. XIII.

Tali duo vetustissimi exstant in *Museo Vistorio* . 72.

Talorum ludus . 71. 72.

Tempora barbara , ab irruptione Gentium barbararum in Romanum Imperium nuncupata . 77.

Terentianus Maurus , vetustus Poëta . VIII. IX.

Thebanorum Lex de Artificibus valde utilis . 2. *V. Artifices , Figuli , Piçtores .*

Theodori-

Theodericus Italiae Rex . 61. Hujus nominis orthographiam adversus
 211) *Dictionarium* veteris nominis ad
 212) *sectam* vide apud Fabretum . *Iscrip-*
Domestic. Cap. vii. pag. 521.
 Theodora imago ornata Monili in an-
 213) *tipa* pictura . 27. 28.
 214) Thomafinius Jacobus Philippus nota-
 215) *rus* . 16.
 Thuseorum pronuntiatio peculiaris .
 viii.
 Tiberius Imperator Romanorum insti-
 tuit Officiam A. VOLVPTAT. 66.
 Titus Livius . viii. 14. 31. 52.
 Tripoda aurium ornamenta . 26.

V

Valerius , Cajus Flaccus antiquus
 Poeta . 66.
 Varro Marcus Terentius . viii. 71.
 110.
 Vasarius Georgius laudatur . 78. &
 item alibi .
 Vas fictile Etrusci operis ineditum Ro-
 216) *mae in Museo* *Victorio* . 42.
 Vaticanae Basilicae Candelabra , quae
 vulgo *Aurea* dicuntur . 87. 88.
 Vegetius Renatus . 111.
 Veneri veteres Ethnici tribuebant prin-
 cipium , & finem humanae vitae . 18.
 Ejus Signum in auribus ornatum in
 217) *Hebe* . 25. Una de numero Parcarum
 apud Graecos . 19. Quare *Erycina*
 diceretur . 51. *Epitymbia* nuncupa-
 ta . 20. Item *Libitina* . 18.
 Veneris nomen fortasse ab Etruscis de-
 rivatum . 51. Veneris iactus in Ta-

lorum ludo . 72. A Venere *Venus*as
 dicta . 51.
 218) *Venus* apud *Cyprios* in *Gemma* *ViBo-*
riana . 9. Sape a veterationibus in
 aliis gemmis caelata . 74. 75. 76.
 Item a recentioribus . 97. Quare in
 gemmis frequenter insculparetur . 20.
 Veteres aliter scribebant, ac pronuncia-
 bant . viii.
 Victor, Sextus Aurelius . 31.
 Victorium Museum . v. vii. ix. x.
 xii. xiii. xxii. xxiv. 9. 23. 24.
 26. 38. 41. 44. 72. 74. 79. 87. 89.
 90. 92. 94. 105. 107. 108. 114. 124.
 125.
 Victorius Petrus laudatur . 49.
 Virgilius Maro . 66. 111.
 Viridis color valde utilis visui . 103. *V.*
Color viridis .
 219) *VIVA* *MVS* . Adclamatio convivalis . 73.
V. PIE ZESSES .
 Voluptates hominis ingenui, quales .
 60. Tacitus nuncupat *Concessas*; item
Honestas . Ibidem .
 Vopiscus Flavius . 31.
 Vossius Joannes Gerardus . 51.

X

X Erxes praemium dat iis, qui no-
 vam invenissent voluptatem . 60.
 Xylander Guillelmus . 47.

Z

Z ESES. Vide PIE ZESSES.

F I N I S.

EXCUDEBAT
 ROMAE APUD MONTEM JORDANUM
 JOANNES ZEMPEL TYPOGRAPHUS
 ANNO AB ORBE REDEMTO . CIO IO CC XXXIX.
 MENSE SEXTILI.

Errata typographica, si quæ sunt in hoc Opere (ita ut deficere, vel abundare aliquam literam mediis dictionibus fortasse contigerit), Auctoris incuriæ ne tribuantur, sed qua par est humanitate, qui legent excusent, & corrigant: Hæc autem recognovimus emendanda.

IN DISSERTATIONE

Pag. 12. lin. 4.	ademsferit	<i>lege</i>	ademerit
28.	27. <i>dēstinaſſe</i>		<i>deſtinaſſe</i>
56.	19. <i>exors</i>		<i>exſors</i>

IN ADNOTATIONIBUS

Pag. 17 (4) lin. 4.	<i>foculos</i>	<i>lege</i>	<i>focculos</i>
88. (1) lin. 9.	<i>alli</i>		<i>alii</i>
103. (3) lin. 3.	<i>lacunaria</i>		<i>lacunaria</i>

Atqui, ea sunt animadvertenda peccata maxime, quæ difficillime præcaventur.

Cicero pro Sexto Roscio Amerino.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

1001191877

Biblioteca
de Catalunya

Adq.

C-MINAΦ

CB.

1001191877

Top.

MitRes

168-8°

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

100 77

